PV 236
BIBLIOTECA MUNICIPALĂ „M. SADOVEANU"
Inventar Nr. 22169

REVISTĂ FONDATĂ LA 1880 DE Alexandru Macedonski

Literatorul

Anul II
Nr. 26-27 (43-44)
26 iunie 1992
32 pagini
30 lei

Redactor-şef: MARIN SORESCU

Conversaţiile actuale ale delegaţilor români cu trimişii sovietelor la Viena, după ştirile de până acum, nu par a duce la un bun rezultat. Guvernul din Moscova a mobilizat totul ca să dovedească lumii că ţine morţiş la pământul dintre Nistru şi Prut. Atât diplomaţia cât şi propaganda bolşevică sunt în plină activitate ca să conteste dreptul nostru. S-ar părea că ne găsim în faţa unei resurecţii de caracter naţional intransigent în tabăra răposatului Lenin, sau că regimul sovietic are nevoie de un triumf ieftin pentru potolirea marilor învălmăşeli lăuntrice.

În orice caz, în faţa acestor atitudini bătăioase ale vecinilor noştri, se impune întrebarea logică: de ce, oare, guvernul român, care avea datoria de a fi perfect informat asupra intenţiilor de la Moscova, s-a crezut dator să mai pornească aceste tratative pe urma cărora nu se aşteaptă la nici o soluţie favorabilă? Era absolut necesar ca în împrejurările actuale să se dea ocazia guvernului sovietic de a pronunţa o nouă hotărâre în chestiunea Basarabiei, cu toate consecinţele diverse ale unui asemenea act inoportun? Nu era preferabilă situaţia de ieri, cu răceala reciprocă, lipsită de o specială tensiune, acestei înăspriri violente, din care străinătatea desprinde sugestii dăunătoare şi cetăţenii de peste Prut se aleg cu o prea legitimă amărăciune? Iată întrebări care se vor limpezi în curând şi vor rosti o sentinţă hotărâtoare asupra inspiraţiei diplomatice a actualului guvern.

Oricare ar fi însă lămurirea Conferinţei de la Viena, rezultatul ei, chiar mulţumitor pentru noi, e mai puţin important decît conştiinţa de drept a poporului nostru în această problemă de viaţă. Basarabia, ca şi Ardealul sau Bucovina, nu e un pământ de cucerit hărăzit nouă prin verdictul unui tribunal internaţional sau prin recunoaşterea celui învins, ci repararea unei ruşinoase nedreptăţi istorice în temeiul unui principiu imuabil al orânduirii de stat. Vechea moşie a lui Ştefan cel Mare cu moldovenii ei, reintegrată la patria-mumă, nu constituie decât acelaşi patrimoniu naţional ca orice petec de pământ românesc dintre hotarele actuale. Ideea aceasta a unităţii organice, care e la baza statului nostru după război, poporul românesc o respiră prin toţi porii lui şi nici o putere din lume nu i-o mai poate smulge. Sovietele, dacă s-ar călăuzi de o judecată normală, ar putea înţelege uşor acest adevăr care le-ar scuti de o nouă aventură infructuoasă şi în acelaşi timp ar contribui şi la reluarea raporturilor de bună vecinătate între cele două popoare.

E foarte firesc, deci, că demonstraţiile moscovite agită astăzi conştiinţa publică din toate părţile ţării. Puterea de repercusiune a aceluiaşi organism propagă reacţiunea faţă de o lovitură din orice colţ ar veni ea. Şi mai explicabil ne pare zbuciumul recent al populaţiei basarabene, care în dezlănţuiri pătimaşe îşi manifestă înfrăţirea ei cu noi. Dincolo de oroarea de bolşevism care stăpâneşte sufletele, un viu şi puternic impuls naţional se afirmă dincolo de Prut. Cei 6 ani de la unire încoace au rectificat în mod absolut conştiinţa moldovenilor. Oricâte au fost neajunsurile guvernării româneşti, într-o provincie bântuită de toate stigmatele absolutismului ţarist, oricît de copleşite de străinism au fost, prin apăsarea unui veac, resursele de viaţă ale dezrobiţilor, o operă necontestată de reintegrare în evoluţia neamului s-a produs aici. Dacă ţinem seama de greutăţile cu care am luptat şi de rezultatul ajuns, putem spune cu certitudine că, dintre toate provinciile alipite, Basarabia a realizat cel mai apreciabil progres pe calea naţionalizării. Un examen cât de sumar justifică cu prisosinţă acest adevăr. De aceea pornirea ostilă a stăpânilor de odinioară trezeşte protestare la fraţii noştri şi alipirea lor se afirmă cu mişcătoare dovezi de solidaritate.

Dragostea moldovenilor însă trebuie să fie şi o îndrumare serioasă pentru toate cercurile conducătoare ale vieţii noastre de stat.

Desigur, nu acesta e momentul când s-ar putea plasa anumite tendinţe de criticism justificat, cu toată liniştea se poate spune totuşi că actualul conflict cu sovietele e chemat să supună unei radicale revizuiri aparatul nostru de guvernare şi administrare de peste Prut, cu gândul de a împlini anumite lacune şi a introduce în mod definitiv prestigiul ţării în toate cugetele. Îndeplinind grabnic acest necesar corectiv, poporul nostru din Basarabia, palpitând într-o simţire cu marele tot, împărtăşindu-se de aceleaşi beneficii şi de aceleaşi lipsuri ca şi restul, va resimţi toate probele unei fraternităţi de fiecare clipă.

Cât despre duşmani, de oriunde ar veni şi spre orice colţ şi-ar aţinti privirea, ei pot fi convinşi că toate părţile alcătuitoare ale ţării noastre sunt închegate în acelaşi trup şi destinul lor se confundă.

Noi putem fi astăzi săraci sau bogaţi, potoliţi sau dornici de o soartă mai bună, dar suntem una şi nu ne mai desparte nimenea.

Octavian GOGA,
Ţara noastră, 6 aprilie 1924

Ilustrăm acest număr cu imagini din Basarabia

Basarabia

În acest număr semnează:

Horia Bădescu ◆ Andrei Burac ◆ Leo Butnaru ◆ Mihai Cimpoi ◆ Ion Cocora ◆ Valeriu Cristea ◆ Iordan Datcu ◆ Ion Hadârcă ◆ Dumitru Matcovschi ◆ Valeriu Matei ◆ T. Mihadaş ◆ Fănuş Neagu ◆ Edgar Papu ◆ Adrian Păunescu ◆ Nicolae Rusu ◆ Marin Sorescu ◆ Vasile Vasilache ◆ Teodor Vârgolici ◆ Grigore Vieru

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

REVISTA REVISTELOR

O publicaţie a scriitorilor tineri

Deşi are în sumarul său numeroase nume consacrate (Mihai Cimpoi, Aurel Busuioc, Leo Butnaru), suplimentul de *Literatură, Artă, Cultură*, apărut pe luna iunie 1992, al cotidianului *Sfatul Ţării* din Chişinău, tipărit în douăzeci şi patru de pagini, se prezintă ca o bună revistă a scriitorilor tineri. Reţinem, astfel, două inspirate grupaje de poezie semnate de Valeria Grosu şi Vsevolod Ciornei. Poemele lor sunt pătrunse de interogaţii şi nelinişti profunde, impun printr-un limbaj modern, inventiv, printr-o tensiune lirică particulară, autentică. Cităm integral *Cine eşti?* de Valeria Grosu: *„Cine îmi răstoarnă călimara şi-mi smulge/ Peniţa dintre dinţii strânşi?/ Cine îmi poartă oţel friguros pe limba de cretă?/ Cine marea în gât ca pe un satâr mi-o înfige?/ Cine? Că-i noapte. De sub care tufiş/ rânjeşte frica, urâta sfială de moarte./ Cine mă vinde contaminându-mă vinovată/ de ruşinea târgului?/ Cine eşti tu carele nu mai sfârşeşti/ cu bâlbâiala ta singuratică/ între crengi şi-n nisipul roind al izvorului?"* Interesante, dovedind o reală deschidere spre o înnoire de teme şi mijloace, sunt şi cele două pagini de proză ce aparţin lui Grighore Chiperi (*Vizitaţi Coney Islands*) şi Nicolae Popa (*Recviem pentru Moş Bulgăre*). Remarcăm, de asemenea, amplul studiu *Anul '68 — O „primăvară praghează" a liricii noastre* de talentatul poet Em. Galaicu-Păun: o radiografie critică, scrisă dintr-o perspectivă inedită, obiectiv, dar şi polemic, a poeziei basarabene de după război, în care se apreciază că „resurecţia poetică" de la '68 constă în conlucrarea a trei generaţii: Meniuc-Costenco, Mihnea-Gujel-Busuioc şi Damian-Codru-Vieru-Vodă.

Sub semnul integrării spirituale

Între numeroasele pagini interesante, de o apreciabilă ţinută intelectuală, din care o bună parte sunt dedicate specificului naţional (restituirea unui eseu al lui Mihai Ralea şi o anchetă ce-şi propune să răspundă la întrebarea „Există o cultură română şi una moldovenească?"), revista *Sud-Est*, „publicaţie cu o redacţie mixtă", aflată „sub egida a două instituţii: Ministerul Culturii şi Cultelor al Republicii Moldova şi Ministerul Culturii al României", oferă cititorilor şi un substanţial dialog la care eminentul profesor şi om de ştiinţă Eugen Coşeriu a fost provocat de Serafim Saka. Desigur, cum e şi firesc atunci când cel intervievat nu e numai un specialist de clasă în lumea internaţională a lingvisticii, cercetările sale în teoria şi filosofia limbajului fiind de notorietate, dar şi un basarabean, problema-cheie a discuţiei o costituie lămurirea o dată pentru totdeauna a acelui „fenomen aberant" prin care se urmăreşte să se ateste „existenţa limbii moldoveneşti, ca limbă aparte, care să justifice, filologic, existenţa unei naţiuni aparte, cea de moldoveni". Invocând acele aspecte ale limbii „care formează un spaţiu teoretizant" — teoria limbii, teoria limbajului şi a lingvisticii generale — , dl. Eugen Coşeriu este de părere că „aşa-zisa limbă moldovenească" nu e altceva decât o născocire politică absurdă, o minciună pe care lumea civilizată nu o discută, ci o respinge, întrucât limba română, „ca semn şi simbol al naţiunii şi unităţii naţionale", se prezintă, până şi la nivel dialectal, „de o ubitate excepţională". Dacă doar acest dialog ar fi fost publicat în *Sud-Est* şi tot s-ar fi cuvenit să întâmpinăm revista cu „redacţie mixtă" ca pe o iniţiativă publicistică de prim ordin. Sunt însă, aşa cum am spus, şi alte pagini de citit. Mai reţinem neapărat, bunăoară, un eseu de Umberto Eco (*Iraţionalul — ieri şi azi*), un altul de Mihai Cimpoi (*„Postumiada" şi drumul spre adevăratul Eminescu*), un jurnal de idei de Al. Călinescu (*Cărţi, culori, fotografii*), un dialog cu Mihai Ursachi care se încheie cu o afirmaţie tranşantă: „Spiritualmente, Basarabia este inima Moldovei, aşa cum Moldova e inima României". De asemenea, nu putem rămâne indiferenţi la întrebarea pe care şi-o pune dna Valentina Tăzlăuanu într-un inteligent şi de bun simţ editorial: „Cine va da culturii ce este al culturii?"

Grigurcu şi tancurile Armatei a 14-a

Primul combatant al ţării de pe fronturile moralei postrevoluţionare, neezitând nici o clipă în a se considera pe sine un erou între eroi în materie de etică, vânjosul critic Gheorghe Grigurcu, mereu neobosit şi cu inepuizabil elan, umple săptămână de săptămână hectare întregi de hârtie (fără haturi, deci se situează în plină campanie de colectivizare!) pentru a pune la zid compromişii, vânduţii, mincinoşii etc., etc. În cele din urmă, amintindu-ne de zicala „unde dai şi unde crapă, justiţiarul naţiei nu face altceva decât să ne convingă (oare mai era necesar?) că mintea sa e irecuperabil (o, şi cât de mult îi place să-i acuze pe alţii de aşa ceva!) „fanatizată de categoriile totalitare". Fiindcă înainte de a acuza pe alţii că sunt falsificatori ordinari şi mincinoşi ordinari, şi încă fără pic de ruşine, Gheorghe Grigurcu ar trebui să-şi pună cenuşă în cap şi să se întrebe dacă nu cumva chiar el e „un falsificator ordinar" şi un „mincinos ordinar"? Dar iată ce scrie într-un *P.S.* din *Contemporanul* nr. 16: „Fantezia impură a Diacului tomnatic şi alumn se întrece pe sine. În *Literatorul*, nr. 12/1992, acest uşier compromiţător al publicaţiei pretinde nici mai mult nici mai puţin că aş fi „încercat de nostalgia tancurilor sovietice", pe care le-aş fi cântat „elevat şi sensibil prin anii '60". Mă întreb îngrozit ce urmează a mai afla din trecutul meu: probabil că am închinat ode lui Mao, lui Kim Ir Sen şi lui Pol Pot. Sau măcar că am comis maldăre de omagii la adresa odiosului şi sinistrei! Oare penuria de argumente a hebdomadarului e atât de gravă, încât redacţia acestuia se vede silită a recurge la serviciile unui mincinos ordinar?"

Cei care ne îngrozim suntem noi, dle Grigurcu: cum de un ins cu mintea, presupunem sănătoasă, fie ea chiar şi fanatizată, poate avea un asemenea tupeu încât să nu-şi recunoască propriile isprăvi creatoare şi să le pună în seama serviciilor „unui mincinos ordinar"? Ca să nu mai existe nici un fel de dubii, deşi ne pare cumplit de rău că „tancurile sovietice" sunt din nou la ordinea zilei, nu avem încotro şi vă reproducem mai jos poezia tipărită sub semnătura şi compusă într-o manieră care a rămas neschimbată până azi.

În rest, nu vă faceţi griji, dacă fantezia noastră tot e impură, câte ceva o să mai aflaţi şi în viitor despre trecutul dvs. pur!

DIAC TOMNATIC

Primele tancuri sovietice

Intrau în oraş primele tancuri sovietice
(Vremea deatunci se pierde-ntr-un vis sonor),
Cu pas de gigant, cutremurînd caldarîmul,
Speriind ceaţa subţire-a amurgului,
Intrau în oraş primele tancuri sovietice.

În luciul metalului lor descifram
Verzi păduri clătinîndu-se-n vînt,
Ape curgînd în linişte stranie
Şi păsări vîslind din aripi puternice,
Vulturi şi albatroşi...

Intrau în oraş primele tancuri sovietice
Călcînd, glorioase, amurgul
Sub scînteierea şenilelor...

(STEAUA, IX, NR. 8(102), 1958, pp.14-15)

Literatorul

Săptămânal de literatură şi artă editat de MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 26–27 (43–44)/ 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUŞ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacţional:
Lucian Chişu (redactor şef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor,
Dumitru Nicu,
Valerian Sava,
Marin Stoian (secretar general de redacţie)

Adresa redacţiei:
Bucureşti, Piaţa Presei Libere nr. 1, cod 71341, tel. 17.10.23; 17.60.10, int. 2243, 2248, căsuţa poştală 33-20.

Administraţia:
Direcţia Pentru Presă, Publicitate şi Tipărituri, Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti

Anunţăm cititorii noştri că abonamentele la revista "LITERATORUL" se fac la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii

Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET S.A. – PO BOX 33-57; telex: 11995 sau 11034; telefax: (40)-0-185673 Bucureşti - Piaţa Presei Libere nr. 1 România

Publicaţia este înscrisă în Catalogul de presă Rodipet la poziţia 43

ISSN 1220 – 5583

Tehnoredactare computerizată
MORETTI & GALL s.r.l.

Tiparul executat la TIPOREX Bucureşti

NEPTUN 1992 — întâlnirea românilor din diaspora

Covârşitoarea majoritate a celor ce au trecut graniţele României, ca emigranţi, au făcut acest pas nu dintr-un sentiment de eliberare, cât mai ales dintr-unul de apăsare care implică smulgerea de tot ceea ce ţinea de o ambianţă vitală: locuri, aşezări, formare culturală, realizări profesionale, oameni dragi şi apropiaţi ş.a.m.d.

Ai vrea, când pleci în pribegie, să iei cu tine cât mai mult din toate acestea de care simţi că nu te poţi despărţi. Dar, din păcate, nu poţi să iei, cantitativ, decât foarte puţin. Totuşi, emigrantul român are marele avantaj că poate să ia foarte mult calitativ.

„Românism" înseamnă să rămâi cu zestrea pe care ţi-o dă specificul psihologiei poporului român, cu cultura cu care ai reuşit să te formezi, cu mândria de a aparţine unui popor mic numericeşte, dar cunoscut în lume prin personalităţi de seamă în toate domeniile creativităţii intelectuale şi artistice.

„Românism" nu înseamnă să fii doar beneficiar, adică să primeşti şi să iei cu tine toate cele amintite mai sus, ci în primul rând puterea de a face din această zestre căpătată un „instrument în propria ta activitate de afirmare a valorilor spirituale româneşti în ţara în care ai optat să trăieşti. Desigur, obligaţia de a ne face cunoscuţi în lume, de a-i convinge şi pe alţii de contribuţia ce ne revine la dezvoltarea culturii şi civilizaţiei din toate timpurile, o are România însăşi. Manifestarea la care asistăm este, neîndoielnic, un lăudabil aspect al îndeplinirii acestei obligaţii. Alături însă de eforturile ţării este firesc ca primii care să contribuie la amplificarea afirmării României în lume să fie românii ce locuiesc peste hotare.

Consider, aşadar, ca fiind o elementară datorie a oricărui om de cultură român care trăieşte în străinătate să-şi manifeste „românismul" şi în felul arătat mai sus.

M-am străduit să mă situez şi eu, pe cât mi-a fost cu putinţă, în rândurile celor ce înţeleg a-şi manifesta „românismul" prin asocierea la asemenea acţiuni.

Ţinând seama de poziţia de frunte pe care o ocupă Marin Sorescu în literatura română contemporană şi de preţuirea de care se bucură şi în Suedia din partea iubitorilor de poezie de calitate, m-am hotărât să adaug la traducerile deja existente un nou volum care să ofere o viziune cuprinzătoare reprezentativă, în limba suedeză, a creaţiei poetului. Imediat după apariţia volumului suedez, am aflat din numeroasele cronici elogioase, apărute în cele mai importante ziare, că poezia universală de calitate are în componenţa ei şi creaţia unui poet român contemporan de valoare recunoscută.

La câteva luni după evenimentele din decembrie 1989 am publicat într-o revistă literară suedeză un amplu articol despre literatură şi cenzură în România, articol însoţit de traduceri din creaţia scriitorilor Ana Blandiana, Mircea Dinescu şi Marin Sorescu.

Cultura universală implică nu numai creaţia propriu-zisă aparţinând unor popoare diferite, ci şi schimbul de valori între aceste popoare. Cu gândul că suedezii vor aprecia faptul că românii sunt dornici să cunoască cât mai multe creaţii suedeze, lucrez în prezent la două traduceri din suedeză în română.

În sfârşit, pornind de la ideea că drumul cel mai firesc de comunicare şi de înţelegere între oameni este acela de a vorbi, ca să spunem aşa, aceeaşi limbă, m-am înhămat la o muncă dură. Este vorba de elaborarea unui dicţionar suedez-român, a cărui utilizare de către românii din Suedia le va face mai uşoară integrarea. Ceea ce le va permite acelora dintre ei, care vor şi pot, să se manifeste eficient, pe linia „românismului" — în înţelesul pe care am încercat să-l schiţez.

Dan SHAFRON

Din cuvîntul rostit la întâlnirea de la Neptun

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

DE CE FAC CRITICĂ LITERARĂ

Sunt întrebat mereu de foştii mei studenţi, azi profesori de limba română şi de limbi străine în Bucureşti şi în provincie: de ce nu faceţi, domnule profesor, şi dumneavoastră politică? De ce staţi deoparte, acum când...? Înfiinţaţi şi dumneavoastră un partid care să nu fie nici aşa, nici aşa... şi venim alături de dumneavoastră... La asemenea întrebări şi îndemnuri răspund, de regulă, că eu sunt critic literar şi nu om politic. Aşa că voi face, în continuare, critică literară, lăsând politica pe seama altora. Asta nu înseamnă că n-am opinii politice şi, din când în când, nu mă furnică mâna de-mi vine să mă apuc să scriu un articol împotriva acestui demagog care mă agasează seară de seară de pe ecranul televizorului cu frazele lui goale şi lustruite sau împotriva nu ştiu cărui jurnalist care, ieri, mă trăgea de urechi în presa de partid pentru lipsă de fermitate ideologică, iar azi mă moralizează într-o publicaţie cu nume european pentru faptul că nu vreau să fac politică. A nu face politică, zice el filozofic, este a face pe ascuns politică...

Propoziţia, de cea mai pură esenţă stalinistă, este reactualizată şi o citesc aproape zilnic prin gazete. Am observat chiar că ideea îi înfurie pe unii confraţi aşa de tare încât, ca să zic aşa, îşi peird uzul raţiunii. Ei resping chiar şi principiul autonomiei esteticului fără de care, totuşi, critica literară nu poate să funcţioneze. Într-o epocă în care literatura nu poate trăi izolată de fenomenele societăţii, autonomia esteticului este o diversiune, explică ei. A trăi azi în turnul de fildeş înseamnă a trăi în Turnul Puterii şi a susţine Puterea asasină..., adaugă aceşti confraţi mânioşi că eu şi alţii gândim altfel decât ei. Am citit zilele trecute într-o gazetă de provincie o asemenea frază, daţi-mi voie să-i zic pe nume, tipic proletcultistă, şi m-am minunat. Ea vine direct din faimosul articol *Organizaţia de partid şi literatura de partid*. Nu-l iau în seamă pe omul care o scrie, este un biet poet minor şi debusolat; avea, pe vremuri, oarecare talent, dar şi-l risipeşte azi în articole bezmetice, lipsite completamente de idei. Nu-mi pierd, repet, cumpătul în faţa unor asemenea aberaţii, dar nici nu pot trece senin pe lângă ele. Care va să zică ideea disocierii valorilor estetice, în care au crezut Maiorescu, Lovinescu, G. Călinescu şi alţi mari critici români, ar fi o diversiune într-o lume intens politizată, tensionată etc... Curios, într-o epocă tot atât de tensionată, politizată (1935-1941), E. Lovinescu era acuzat de trădare naţională de către naţionaliştii extremişti ai momentului din pricina, bănuiţi, autonomiei esteticului. Marele critic nu s-a lăsat însă intimidat şi a scris, atunci, acea propoziţie memorabilă despre degetul de lumină al lui Maiorescu, care în vremuri confuze, arată calea cea bună a valorilor... Deci, nimic nou în publicistica noastră literară: diversiune, felonie, trădare sau, cum scrie politicos şi colegial Alex. Ştefănescu în revista *Tomis*, lipsă de scrupule... Curios, iarăşi curios. Are, deci, scrupule şi este un bronz moral cine lăuda ieri pe Ceauşescu şi epoca lui de aur, iar azi face apologie monarhiei, dar este lipsit de scrupule cine zice, după Heliade, că, pentru un om de litere, literatura este politica lui cea mai bună... Nu vi se pare că parcă ar fi invers, că lipsa de scrupule este în altă parte? Căci mie mi se pare...

Trec la cealaltă observaţie, aceea privitoare la Turnul Puterii în care s-ar fi instalat cei care spun că vor să facă nu politica literaturii, ci politică de partid în şi prin literatură. Ce-aş putea răspunde? Zic că este o idee nefericită pentru literatură şi că ea se bizuie pe acelaşi tip de raţionament. El poate fi rezumat astfel: cine se ocupă în exclusivitate de literatură, cine vrea normalizarea literaturii, cine doreşte disocierea valorilor estetice de celelalte valori, cine, în fine, evită să facă politică activă, partizană etc... face jocul Puterii. Nu-i nimic de comentat aici, absurditatea este evidentă, aşa că trec mai departe. Mi-ar plăcea, totuşi, să discutăm într-o zi cu cărţile pe masă, despre adevărata putere în cultura actuală şi despre cei care profită de ea. Până atunci trebuie să-i anunţ pe cititorii mei că revista care va scoate zilele acestea cel de al cincizecilea număr al ei (este vorba de *Caiete Critice*) trebuie să-şi întrerupă în curând apariţia! Sunt informat oficial că Uniunea Scriitorilor nu ne mai poate subvenţiona şi, în consecinţă, revista să facă bine şi să-şi închidă porţile. Alte publicaţii, mai norocoase *(Orizont, Contrapunct, Secolul 20)*, au găsit subvenţii de la stat sau de la fundaţii particulare, ceea ce este bine. O revistă de critică şi teorie literară află mai greu asemenea surse. Ne aşteptam ca Ministerul Culturii sau departamentul guvernamental condus de dl Caius Dragomir să ne dea o mână de ajutor. N-am primit decât zâmbete şi promisiuni. Promisiuni neîmplinite, uitate, bineînţeles. Cam aşa stăm noi cu Turnul Puterii...

Dar m-am îndepărtat de tema mea. De ce continui să fac, în vremuri aşa de neprielnice, critică literară? Aş fi tentat să zic: din spirit de contradicţie, din bucuria de a rămâne un spirit independent într-un moment în care independenţa de spirit este considerată o ipocrizie şi o diversiune, din plăcerea, în fine, de a-i înfrunta pe confraţii care se uită cu priviri rinocerizate la mine când îi întâlnesc pe stradă... Dar nu-i aşa sau nu-i numai atât. Este şi credinţa mea că exerciţiul critic este indispensabil în literatură, chiar dacă, din raţiuni economice, literatura originală este în pierdere de viteză. Recentul Salon de Carte a dovedit că, în ciuda crizei economice, se tipăreşte mult în România şi unele apariţii (din fondul vechi sau din sfera literaturii documentare) merită a fi analizate. Apar, este adevărat, puţine cărţi de poezie şi mai puţine cărţi de critică. Nici proza originală nu este într-o fază bună, aştepţi mult şi bine până iese un roman ori un volum de povestiri...

Există mai multe explicaţii şi ele nu sunt numai de ordin economic. Ni se spune, de pildă, că publicul românesc nu mai citeşte cărţile de ficţiune, că publicul preferă presa cotidiană, nu literatura... Poate să fie adevărat, dar eu nu cred că toţi cititorii români au abandonat completamente literatura şi că individul care ieri stătea ore în şir la coadă ca să prindă o carte de Eliade, Marin Preda sau Nichita Stănescu a devenit, azi, duşmanul literaturii naţionale. Ar fi o dovadă de neseriozitate din partea noastră să-i cerem acestui cititor, agresat de evenimente, să nu citească ziarele care de bine, de rău îl informează... Nu în acest fel se apără literatura şi se întreţine gustul pentru lectură... Literatura se apără prin cărţile ei bune, gustul cititorului se formează prin lectura cărţilor substanţiale, vechi sau noi. Critica literară nu poate sta departe de acest fenomen complex, cu multe elemente imprevizibile. Cum? Selectând, în primul rând, cărţile bune din imensa producţie de cărţi proaste, cărţi de consum, acelea care au invadat staţiile de metrou... Am în faţa mea câteva titluri promiţătoare: eseurile părintelui Stăniloae, romanul lui I.D. Sârbu, o antologie lirică de Dorin Tudoran, *Postumele* lui Grigore Hagiu, un eseu de Mircea Vulcănescu despre Nae Ionescu, un volum de teatru semnat de Marin Sorescu... Pe unele am început să le citesc, ele îmi dau curaj şi îndreptăţesc opţiunea mea... Am citit, de pildă, aproape jumătate din *Adio Europa*, romanul lui I.D. Sârbu, şi sunt pur şi simplu entuziasmat de acest scriitor ignorat total de critica literară... După jurnalul său, este a doua carte care-l proiectează în primul plan al generaţiei sale.

Iată dar de ce fac în continuare critică literară şi nu mă apuc să înfiinţez un partid care să nu fie nici elitist, nici populist... Afară doar dacă, altcineva ar avea într-o zi ideea de a face un Partid al Culturii Naţionale. Dar, dacă stau să mă gândesc bine, nu sunt sigur că m-aş înscrie în el... Eu, Domnule, sunt un spirit independent...

Marin SORESCU

ULTIMATUM

De mai multe luni aflăm că în Transnistria separatiştii ucid moldoveni. În ajutorul lor — un amalgam de fanatici din toate etniile — sosesc din îndepărtatele stepe: cazaci mercenari, cei mai mulţi criminali de drept comun, eliberaţi înainte de termen, tocmai în acest scop. Peste solda obişnuită, primesc recompensă o mie de ruble pentru fiecare moldovean omorât. Aflăm îngroziţi: ba un biet miliţian moldovean şi-a pierdut viaţa, ba zece, ba cinci civili, ba şapte copii, ba un grup de femei muncind la câmp. Republica Moldova n-are încă o armată constituită. Se apără cu voluntari neinstruiţi şi miliţieni: zece inşi la o biată puşcă din primul război mondial.

Lucrurile poate că s-ar fi aşezat — după atâtea victime şi ca urmare a numeroaselor negocieri între reprezentanţii celor patru ţări interesate, dacă pe teritoriul Republicii Moldova — chiar în zona de conflict! — marea Uniune Sovietică nu şi-ar fi uitat o armată. „Ce întâmplare, ce hazard şi ce coincidenţă" — cum ar zice Ionescu. Armată, bineînţeles, „neutră", care în vreo 10-20-30 de ani, mai precis peste vreo 5-6 sute de ani, are de gând să se întoarcă acasă. Marele regizor rus Stanislavschi ne-a învăţat că, la teatru, dacă pe scenă vezi, în primul act, o puşcă, trebuie să fii sigur că în actul trei cu această puşcă se va trage. Când am aflat de staţionarea „întâmplătoare" a acestei armate, tocmai pe teritoriul Republicii Moldova, am şi ştiut ce va urma. Şi s-a confirmat. Toate puştile Armatei a 14-a au început să tragă, fără să mai aştepte actul trei. Chiar din actul întâi. Şi parcă numai puştile! Enervată, jignită, zburlită — Armata a 14-a a găsit mereu prilejuri de a ieşi din cazarmă. Am văzut imagini cu tancuri (glorioasele tancuri sovietice cântate de Grigurcu, înrolat şi el în coloana a cincea) trecând încolonate podul peste Nistru şi ocupând Tighina. Mult cunoscuta tactică a faptului împlinit, atât de utilă ţărilor mari. De când se ştie, armata ţaristă întâi a ocupat şi după aceea a acceptat tratativele. Care nu s-au mai terminat niciodată.

Nu e suflet de român pe toată faţa pământului care să nu se cutremure.

Cât de independente sunt ţările din Uniunea Statelor Independente se vede cu ochiul liber. Deocamdată în Moldova şi Georgia orice veleitate de autonomie şi independenţă e sancţionată brutal. Pretextul e apărarea drepturilor cetăţenilor ruşi. Imperiul rus şi-a uitat armate şi pâlcuri de cetăţeni. Nu numai în Transnistria, dar şi la Chişinău, Bucureşti, Varşovia, Praga, Berlin. Ce se va întâmpla dacă, mâine, cinci-şase sute de rusofoni se vor simţi în „nesiguranţă" în aceste oraşe şi vor cere ajutorul armat al Maicii Rusii? Şi dacă acest ajutor le va fi acordat imediat, cum vedem că se întâmplă în Moldova? Imperialismul comunist rusesc se va reface cât ai zice peşte — căci suntem sceptici în ce priveşte eficienţa protestelor de formă ale lumii civilizate. (Suntem condamnaţi să rămânem mereu în zona necivilizată, de experienţe şi năvală şi aranjamente planetare peste capul nostru.) Toată tevatura libertăţii noastre şi toată terapia de şoc a democraţiei vor rămâne în urmă ca un vis. Pe scurt:

În Transnistria moldovenii sunt majoritari — chiar şi după atâtea deportări şi tactici diabolice ale desnaţionalizării.

În Transnistria moldovenii băştinaşi sunt spintecaţi de vii, schingiuiţi înfiorător — martorii oculari relatează scene de groază — iar domnul Bush se arată îngrijorat doar de soarta etnicilor ruşi.

Dezinformarea e la nivel planetar şi ea a funcţionat întotdeauna ca o armă teribilă împotriva noastră. Este crezut cel mare, nu cel mic. Oare numai veneticii să se poată bucura de drepturile omului, băştinaşii să n-aibă acces la ele? Suntem de acord cu domnul Bush, când cere retragerea Armatei a 14-a de pe teritoriul Republicii Moldova. Sunt convins că se va găsi, după aceea, calea firească de convieţuire între moldoveni, ucraineni, ruşi şi găgăuzi, în raioanele din dreapta Nistrului. Altfel, nu văd cum vor putea fi înfrânate violenţa şi fărădelegea. Sunt create premisele unui război ce se poate întinde fulgerător în toată Europa. Tancurile sovietice ce au în subconştient un itinerariu al lor şi, doamne fereşte, să încurce momentele istorice, că nu se vor opri până la Berlin.

Pe scurt: În Basarabia s-a intrat pe bază de ultimatum. Tot aşa să se întâmple şi retragerea: în 24 de ore. E rândul nostru la ultimatum. Un ultimatum pe care îl dau satele greu încercate. Morţii din comunele Coşniţa, Dubăsari, Cocieri, Crucieni, Gura Băcului, cei din Tighina şi din Tiraspol, — civili şi miliţieni, femei şi copii. Cei secerați în casele mici, ţărăneşti, la masa scundă cu trei picioare, cei ajunşi de glonţ pe câmp, la prăşitul porumbului, cei loviţi în tranşee. Toţi morţii Moldovei cer retragerea Armatei a 14-a de pe teritoriul Republicii Moldova. Morţii strigă asta în gura mare la megafoanele firelor de iarbă. Moldovenii cei vii, cei încă vii, ascultă cu capul în palme, ascultă, cu sufletul, glasul din adânc. E, într-adevăr, ceasul grelei încercări. Întâmplarea a făcut ca tocmai în aceste zile Ştefan cel Mare să fie sanctificat. Tu ce zici, Atlet al creştinătăţii şi Sfânt al neamului românesc?

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

„BASARABIA pămînt disputat între Est şi Vest“

Cărturar rasat şi luptător neîmblânzit pentru drepturile omului şi al naţiunilor, George Ciorănescu (n. Moroieni—Dîmbovita, 19 martie 1919) a publicat cu ani în urmă, la München (unde domiciliază de trei decenii), în limba engleză, o istorie* dedicată Basarabiei. Cartea se adresează străinilor pentru a-i introduce în problema pernicioasă a acestui teritoriu disputat de-a lungul câtorva secole, mai întâi între români şi tătari, iar apoi, între români şi ruşi. Dar ea poate avea ca destinatari, deopotrivă, pe înşişi românii de pe ambele maluri ale Prutului. Faptul că a apărut într-o altă limbă decât cea cunoscută între Prut şi Nistru, româna, dar şi între Chişinău şi Moscova, rusa, precum şi numărul limitat al ediţiei (500 exemplare), o face greu de procurat. Apoi, tema a fost *tabu* mulţi ani pentru cele două populaţii de aceeaşi origine genetică, etnică şi naţională, cu aceeaşi limbă, religie, civilizaţie şi istorie, pe ambele maluri ale Prutului. Nici acum nu este cu claritate elucidată politic.

În cele ce urmează, ne-am propus prezentarea ei cât mai fidel, mai ales că, în luna ianuarie 1992, s-au împlinit două sute de ani de când Rusia, încurajată de împărţirea Poloniei (1772), între ea, austro–ungari şi prusaci, de obţinerea de la turci a ţinutului dintre Nistru şi Bug (1774) şi cucerirea Crimeii (1782), de ciuntirea Moldovei prin ocuparea Bucovinei de austro–ungari (1774), dar temătoare de extinderea marii revoluţii franceze în estul Europei, a încheiat Tratatul de Pace de la Iaşi (ianuarie 1792), impunând Porţii Otomane cedarea regiunii dintre Prut şi Nistru de-a lungul braţului Chilia, numită Edissan, după tribul tătărăsc ce a populat-o şi căreia i-a fost dat numele de Rusia Nouă. Două decenii mai târziu, prin pacea de la Bucureşti (10 mai 1812), ruşii au obţinut de la turci şi cealaltă parte a teritoriului dintre Prut şi Nistru, cea mai mare, cu toate protestele moldo-vlahilor, cu toate promisiunile făcute la Iaşi, în 1792, de a nu ştirbi vreodată hotarele Moldovei.

Pe coperta de culoare albastră a cărţii lui George Ciorănescu, precum şi pe cea interioară, numele autorului, titlul şi subtitlul sunt încadrate între două benzi formate din stemele fostelor judeţe ale Basarabiei întregite şi răpite din nou în anul 1944: Hotin, Bălţi, Soroca, Orhei, Lăpuşna, Tighina, Cahul, Cetatea Albă şi Ismail. Drept motto, este reprodus un fragment semnificativ din textul Tratatului de Pace de la Paris (28 octombrie 1920), prin care este consfinţită unirea Basarabiei cu România.

Cartea însumează, structurate tematic, în şaisprezece capitole, o parte dintre studiile şi articolele transmise la Postul de radio „Europa Liberă" ori publicate în presa apuseană şi a diasporei româneşti. Singurul capitol inedit la data apariţiei acestei cărţi unitare programatic este cel rezervat originii problemei basarabene.

Toate chestiunile dezbătute de George Ciorănescu în legătură cu Basarabia sunt fierbinţi şi de o actualitate indiscutabilă. Perenitatea lor este inatacabilă până la reîntregirea definitivă a ei cu patria mumă — România. Şi după aceea.

În *Cuvîntul lămuritor*, sunt enunţate motivaţiile care i-au impus lui George Ciorănescu travaliul participării lui la o asemenea lucrare pe cât de cuprinzătoare ca problematică, pe atât de profundă ca tratare. Reacţia a fost spontană, vizând interpretările eronate ale istoricilor sovietici (în primul rând, ale lui Artiom Marcovici Lazarev, acel sinistru comunist nomenclaturist , fost ministru al educaţiei — 1949–1952 — şi al culturii — 1954, dar şi secretar al CC al PC al defunctei RSS Moldoveneşti — 1952–1954, deputat în Sovietul Suprem al RSSM), care au încercat diversiunea de a inventa naţiunea moldovenească distinctă de cea românească. Şi în România, au existat asemenea cezi de topor: lingvistul academician Al. Graur, care descoperise în aceeaşi perioadă (1950–1955) a unsprezecea limbă romanică — limba... moldovenească!

„Basarabia, scrie George Ciorănescu, promontoriul strategic al imperialismului ţarist şi sovietic pentru drumul său de dominare a Europei şi a lumii, este în acelaşi timp bariera Europei apusene împotriva expansiunii euroasiene".

Pornind de la acest deziderat, George Ciorănescu prezintă, în primul capitol, polemica rescrierii istoriei Ţării Moldovei propriu-zise, însoţită de o hartă a ţinuturilor istorice Moldova, Basarabia şi Bucovina (la scara 1 cm. = 30 Km.), optând pentru punerea în evidenţă a adevărului istoric cu argumente de ordin ştiinţific, întemeiate pe date social–politice–culturale. Contra falsificatorilor de istorie, a denigratorilor, ca de pildă, A.M. Lazarev (*Moldovskaya Sovetskaya Gosudartstvennost i Bessarabsky Vopros*, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1974), George Ciorănescu aduce în sprijinul asertiunilor sale argumentele istoricilor români A.D. Xenopol, Al. Philippide, N. Iorga, O. Ghibu, I. Nistor, Alex. Boldur — etichetaţi de comunişti drept revanşarzi şi antisovietici —, dar şi a lui Mao Tse–Tung, liderul partidului Comunist Chinez, care, în declaraţia din 1964, protesta împotriva „anexării de părţi din România de către Uniunea Sovietică" încheind cu fraza plină de semnificaţii ca o anatemă: „Cel care nu respectă legile fundamentale ale istoriei — *primam esse historiae legem ne quid falsi dicere audeat* — jefuieşte nobilele privilegii atribuite muzei istoriei Clio şi patrimoniul, fiind un polemist necinstit".

Originea problemei Basarabene, disputele diplomatice referitoare la Moldova, Basarabia şi Valahia, cum de altfel se intitulează capitolul al doilea al cărţii, se bazează pe documente inedite scoase la lumină din Arhivele Naţionale ale Franţei. Două dintre acestea, rapoartele unor înalte personalităţi franceze — generalul Anne–Jean–Marie–René Savary, duce de Rovigo (1774–1833), şi generalul Armand–Augustin–Louis Caulaincourt, marchiz (1773–1827), ambasadori în Rusia (1807–1811) — despre ţarul Alexandru I, adresate confidenţial lui Napoleon Bonaparte, sunt reproduse în facsimil. Ele vin să întărească dorinţa rusească (ţaristă, sovietică) de a deveni un imperiu mondial. Anexarea în timp a Nordului Bucovinei şi a ţinuturilor basarabene dintre Prut şi Nistru, dar şi transnistrene, rotunjirile de teritoriu din Caucaz şi Asia până în Insulele Kurile, constituie tot atâtea argumente în dovedirea nesăţioasei pofte coloniale a colosului slav din răsăritul Europei.

Capitolele următoare ale cărţii analizează cu discernământ ştiinţific şi fineţe părerile istoricilor români asupra relaţiilor ruso-române de-a lungul timpurilor, interpretările cercetătorilor specialişti apuseni şi moldoveni ai istoriei României moderne, cooperarea româno–rusă, în 1877, în contextul sărbătoririi centenarului independenţei la 1977, Basarabia din nou la ruletă, la Congresul de Pace de la Berlin din 1878 şi relaţiile româno–ruse în primul război mondial, când a fost declanşată unirea Basarabiei, la 27 martie 1918, şi a Bucovinei, la 14 octombrie 1918, cu România, consfinţite la 28 octombrie 1920, la Conferinţa de Pace de la Paris.

Sunt redate în continuare, în alte două capitole, opiniile lui Octavian Goga asupra revoluţiei ruse şi a Basarabiei şi locul Basarabiei în politica externă a lui Nicolae Titulescu.

Începând cu a doua parte a cărţii, Geroge Ciorănescu dezbate probleme de strictă actualitate, respectiv cauzele şi consecinţele Pactului Ribbentrop–Molotov (Pactului de neagresiune germano-sovietic) pentru Basarabia şi Bucovina, văzute retrospectiv la aniversarea a patruzeci de ani de la anexarea celor două teritorii româneşti prin ultimatum-ul sovietic de la 26 iunie 1940, capitol urmat de cele referitoare la problema Basarabiei şi a aniversării a treizeci şi cinci de ani a zilei de 23 august 1944 în România, a rolului forţelor naţionale şi a armatei sovietice în *războiul de eliberare* în România.

Apoi, George Ciorănescu structurează în trei capitole distincte viaţa internă a celor două provincii istorice româneşti, cu predileţie în ciuntita Basarabie, exemplificată cu o hartă de la 1940, subliniind politica de rusificare şi sovietizare, caracteristică noii constituţii a RSS Moldoveneşti şi a consecinţelor economico–politico–sociale şi naţionale ale celebrului Plan Valev.

Ultimul capitol, deşi redactat iniţial în 1967, încheie această lucrare descriptiv–meditativă şi de istorie obiectivă, în care sunt condamnate cu vehemenţă şi argumente indubitabile politica de expansiune colonială ruso–sovietică şi inerţia guvernelor româneşti ce au abandonat, la Convenţia de armistiţiu din 12 septembrie 1944, dar şi la Tratatul de Pace de la Paris din 1947, problema Basarabiei şi a Bucovinei. Declaraţia Chinei din 1964, în care anexările sovietice sunt blamate, cerându-se chiar sancţionarea internaţională a unor asemenea acţiuni colonialiste, a constituit pentru România revlrimentul politic al unui pretext, pe care George Ciorănescu îl analizează cu toată seriozitatea, sintetizând, în final,că anexarea Basarabiei şi Bucovinei constituie exemplul flagrant al erorilor politice internaţionaliste de inspiraţie comunistă, asemănătoare influenţelor nefaste de „emancipare" din Asia şi Africa, de care nici România nu a fost străină!

Cartea lui George Ciorănescu nu este o simplă antologie de studii şi articole publicistice pe aceeaşi temă, cum s-ar crede la prima vedere, ci o lucrare unitară, cu osatură proprie şi solidă, originală ca tratare, dovadă aparatul critic al lucrării, compus din 355 de titluri, şi indicele de nume format din peste 1400 de persoane, localităţi şi ţări, care dublează doct şi constructiv bibliografiile fiecărui capitol în parte şi al informaţiei privind autorii articolelor şi cărţilor citate, cât şi personajele istorice menţionate. De subliniat că, în cei aproape duăzeci de ani în care au fost publicate în presă ori difuzate la radio–tv. capitolele cărţii (1965–1982), George Ciorănescu a consultat colecţiile integrale a peste cincizeci de periodice româneşti, moldoveneşti–basarabene, ruseşti şi străine, care au publicat texte şi izvoare documentare privitoare la Basarabia şi nu mai puţin de aproape una sută cincizeci de cărţi de sinteze istorice ori de colecţii de acte din arhivele lumii, publicate, sau inedite.

Consultarea cărţii lui George Ciorănescu este indinspensabilă oricărui cercetător român şi străin care se ocupă de istoria României, a Rusiei ori Ucrainei, dar şi cetăţenilor de rând şi nu numai pentru ei.

Traducerea cărţii în limba română, precum şi în limbile oficiale în organismele ONU, se impune de la sine.

Mircea COLOŞENCO

---

* George Ciorănescu. *Bessarabia*. Disputed Land Between East and West. Gesamtherstellung: Jon Dumitru — Verlag für Fachliteratur, Wissenschaftl. Colecţia „Apoziţia" („Aposition"). München, 1985, 378 p.

Cântarea pătimirii româneşti

Adâncindu-mă în lectura poeziilor din volumul „Arhivele Golgotei" al (con)fratelui nostru basarabean Arcadie Suceveanu, volum apărut la Chişinău, în Editura Hyperion, m-am întors cu gândul la Octavian Goga, cel care a intonat „cântarea pătimirii noastre". Aşa cum Octavian Goga dădea expresie pătimirii românilor din Transilvania, tot astfel Arcadie Suceveanu a dat glas pătimirii românilor din Basarabia. De bună seamă, Arcadie Suceveanu nu este un epigon al lui Goga dar, prin însăşi esenţa liricii lor, destinele lor umane şi artistice se împletesc pe coordonate asemănătoare. Şi unul şi altul cântă jalea şi pătimirea românilor subjugaţi, dar nu numai în aceasta constă apropierea dintre cei doi poeţi, ci, întâi de toate, în faptul că intensitatea ideatică şi reverberaţiile emoţionale ale lui Arcadie Suceveanu se ridică la nivelul de artă al lui Goga. Lirica lui Arcadie Suceveanu este, ca şi a lui Goga, strigătul de durere al unui poet vaticinar, acordurile ei grave, profunde, cu rezonanţe de orgă, destăinuind plânsul unui neam oprimat şi dorul lui nemărginit de patria-mamă. Dar aceste trăiri dramatice nu sunt exteriorizate retoric, ci cu un patetism tulburător, în simboluri şi metafore de adâncă forţă sugestivă, multe dintre ele fiind construite, ca şi la Goga, cu elemente biblice, ale religiei ortodoxe, izvorul dătător de putere al celor împilaţi. Românii din Basarabia erau înghiţiţi, ca şi Iona, de un chit monstruos şi de aceea poetul se ruga pentru libertatea lor: „Doamne al peştilor, tu cel mai mare,/ Ce dormi în jilţul propriului mit,/ Te întrebăm: cu ce să-ţi fi greşit/ Noi, care-am plâns, spre tine, munţi de sare?// Doamne, îţi cerem milă şi-ndurare:/ Dacă mai ţii la ale noastre sorţi/ Şi nu vrei să murim prin sufocare,/ Nici să trăim pe jumătate morţi,// Fă peştele ca să ne verse-n mare/ Şi naşte-ne din nou, dacă mai poţi". („Neamul lui Iona").

Infinit depărtată de orice formulări ostentative, declarative, lirica lui Arcadie Suceveanu afirmă, prin vibraţiile ei intime, ideea fundamentală a apartenenţei la acelaşi neam românesc, având aceeaşi istorie, aceiaşi strămoşi: „Hei, cine-mi umblă-acum pe la strămoşi?/ Cine-mi încearcă osul spre-a mi-l frânge?/ Mormintele lor sfinte, de Cristoşi,/ Mi-au fost adânc însămânţate-n sînge.// Strămoşi de schimb? Ei nu pot fi schimbaţi!/ Ei suntem Noi — şi-avem mereu cu toţii/ Grupa de sînge-a munţilor Carpaţi/ Şi-aceeaşi dramă-n sfâşierea roţii". („Ion a înviat!"). Strămoşii sunt cei ce le alină suferinţa şi le dau puterea de a supravieţui, prin idealul sublim al conştiinţei naţionale: „Răsar strămoşii în cămăşi de ger/ Să roage zeii ce ne-nstrăinară,/ Florile dalbe, Doamne, flori de ler,/ Să nu ne deie din părinţi afară./ .../ Ei duc, călări, istoria în şa,/ Cea răstignită, pusă la dosare,/ Icoana ei e vie şi în ea/ Sunt toţi: Bogdan, Mihai, Ştefan cel Mare... // Frumoşi şi neînfrânţi colindători,/ Cu ei de-a valma, prin ninsoarea deasă,/ Să-nsămânţăm cu clopote de zori/ Istoria ce se întoarce-acasă". („Colind cu strămoşi").

Poet al Golgotei româneşti, cum sugerează şi titlul volumului, Arcadie Suceveanu e copleşit de „tristeţi adânci, mai grele decât timpul" şi de aceea întreaga sa lirică e străbătută de un fior al durerii, de amarul suferinţei, imaginile având acorduri bacoviene. Chiar şi din poezia de dragoste răzbate sentimentul răstignirii: „În noaptea asta cu zăpezi pe sus,/ Când lumea-i pură, parcă-au nins-o mirii,/ Iubita mea, eu, iată, ţi-am adus/ Flori roşii din Grădina răstignirii.// Aş vrea să-ţi spun, dacă mai are rost —/ Paznici-s morţi şi nici un martor nu e —/ Că sus, pe crucea grea, ele mi-au fost/ Nu crini şi nici garoafe — ci doar cuie". („Flori din Grădina răstignirii").

Asemenea fraţilor săi români din Basarabia, Arcadie Suceveanu a îndurat pătimirea cu stoicism, dar nu s-a lăsat îngenuncheat, doborât, înşelat de circul sinistru al puterii oprimatoare: „Mai bine fluture cu aripi arse,/ Mai bine mort de nouă ori, decât / Biet figurant la circu-acestei farse / Cu tinicheaua dogmelor la gât.// Acesta sunt. Prin oase-mi sună doina / Sfânt şi curat, ca aurul de preţ,/ Şi-oricât m-ar bate crivăţul şi moina,/ Nu ştiu să fac din rana ei comerţ." („Refuzarea circului"). Poet al pătimirii, Arcadie Suceveanu este totodată şi poetul vizionar, vestitorul dreptăţii care va să vie: „Noi învăţăm din nou, aici, să fim,/ De viaţa noastră ţine cont vecia,/ Sus în Carpaţi ning flori de vicleim,/ În ieslea lor se naşte-acum Mesia". („Cimitire vii").

Poeziile lui Arcadie Suceveanu poartă pecetea unei originalităţi distincte. Versurile sale, deşi sunt expresia pătimirii, nu au curgerea lentă a unor litanii, ci excelează printr-o vibraţie interioară de tulburătoare intensitate.

Teodor VĂRGOLICI

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Valeriu CRISTEA

UN MARE SCRIITOR: ION DRUŢĂ

Nici o filă a istoriei nu lipseşte din proza lui Ion Druţă (ne referim, desigur, la cele trei volume apărute – unul la „Cartea Românească", celelalte două în BPT – până acum la noi), o istorie al cărei ritm pare sugerat de o constatare precum aceasta, făcută parcă deasupra timpurilor, şi pe care o găsim în romanul *Povara bunătăţii noastre* (vol. 2, p. 36): *„Greul cel mare trecuse, greul cel mare abia venea"*. Anii de război, anii de secetă, mutarea graniţei, când pe Nistru, când pe Prut, deportări, prigoane (inclusiv religioase), moşii şi colhozuri, arendaşi şi activişti, norme, trudozile (zile de lucru), tractoare, fatalele, în socialism, recolte neculese, rămase să putrezească pe câmp, în ciuda trudozilelor şi a tractoarelor... — „totul" se află în acele romane, povestiri, schiţe ale lui Ion Druţă ce ne sunt astăzi accesibile. Fireşte, nu poate fi vorba în ele de o istorie de manual, de catedră sau de tribună, şi cu atât mai puţin de substituirea ei prin câteva lozinci şi clişee; ci de una meditată, reflectată, filtrată prin conştiinţa personajelor, aşa cum poate fi ea văzută — şi aşa cum a fost ea îndurată — din (în) „sătucul de la încheietura celor două dealuri"; sau din oricare alt sătuc, orăşel, oraş sau capitală de republică fostă unională. Nici în *Clopotniţa*, nici în *Povara bunătăţii noastre* Ion Druţă nu *condamnă* brutala anexare a Basarabiei, în vara lui 1940, de către URSS (şi cum ar fi putut s-o facă în corpul unor *romane*?). *Ca din întâmplare* însă, o stradă din Chişinăul sovietic prin care rătăceşte Horia Holban se numeşte *28 Iunie*! Ion Druţă nu e nici istoric, nici orator, ci *scriitor*, după cum admirabilul său erou Onache Cărăbuş nu e un mitingist, ci un „simplu" ţăran. În loc să biciuiască bolşevismul ateu, autorul notează „liniştit" că în Ciutura nu mai există preot şi că biserica din sat fusese de mult închisă. La rândul său, Cărăbuş se „mulţumeşte" să deplângă dispariţia vechilor obiceiuri şi să refuze tovărăşia nomenclaturiştilor, fie ei şi dintre cei mărunţi, căutată şi preţuită în schimb de ginerele său, Mircea, de când acesta *„intrase la putere"*. Ieşind din casa lui Mircea, unde are loc o mare petrecere, o „cumătrie", la care bătrânul nu participă, ascunzându-se toată noaptea în odăiţa nepotului ce-i semăna, ultimul născut al Nuţei şi pretextul zaiafetului, Onache Cărăbuş ocoleşte „grijuliu" pe departe, cele două «Volgi», de parcă ar fi fost două băltoace, şi omul se temea să nu scape umezeală în păslari..." Că istoria *cea adevărată* a Basarabiei nu este câtuşi de puţin ignorată în proza lui Ion Druţă ne-o dovedeşte capitolul X (*Cina cea de taină*) al romanului *Povara bunătăţii noastre*. După încheierea celui de al doilea război mondial, în Ciutura, multă vreme se mai aud împuşcături: „Un nou război. Nu dovedim bine s-o sfârşim cu unul şi — na-ţi-o bună! — altul îi ia locul. Şi ce avea a face că de data asta era vorba de-o bătălie mică, de o încăierare locală... Era totuşi război în toată puterea cuvântului — cu împuşcături, cu răniţi, cu operaţii ofensive, cu retrageri şi contraatacuri". „Basarabeni căzuţi prizonieri cu oastea lui Antonescu şi fugiţi de prin lagăre, dezertori din armata roşie" şi alţi nemulţumiţi se adună şi se ascund prin păduri şi duc, cu sprijinul a cel puţin o parte dintre localnici, un război de partizani împotriva administraţiei sovietice reinstaurate: „Se zicea că au împuşcat de acum doi preşedinţi de soviete, câţiva miliţieni şi un surdomut, care avea urâtul obicei de a umbla noaptea prin pădure, în loc să şadă frumuşel pe cuptor şi să aştepte până se vor fi limpezit toate. Se zvonea că bandele celea primesc ajutor de peste hotare. Se spunea că noaptea vin la ei avioane — uneori americane, alteori englezeşti. Şi se mai spunea că *o parte din ţărănimea câmpiei îi susţine pe ascuns*. (s.n.). Ca să vezi dumneata făţărnicie: umblă el, ţăranul cela, prăşeşte când are de prăşit, coseşte când e vremea de coasă, şi-i om paşnic, cuminte de felul lui, încât poţi să-ţi descarci inima ca unui frate bun al tău, da ce fierbe acolo, în sufletul cela, nu ştie nimeni. Pentru că — la mintea cucoşului! — cineva o fi hrănit armatele celea din pădure, le-o fi găsit cartuşe şi arme..." În acest context are loc „cina cea de taină", întâlnirea, pe câmp, la poalele unei păduri, dintre Nică, feciorul bogatului Haralambie, prima şi marea dragoste a Nuţei, ofiţer român ce încearcă să răzbată, cu arma în mână, la Prut, pentru a se refugia în ţară, şi Mircea, fost sergent în armata roşie, cu care a ajuns pînă la Berlin, soţul Nuţei. Despărţiţi de o rivalitate amoroasă, în tinereţe, apoi de istoria însăşi, cei doi se trezesc faţă în faţă ca potenţiali inamici. În primejdie de a fi denunţaţi se află amândoi: Nică de către Mircea, Mircea de către alţii, că nu l-a denunţat pe Nică. În plus, Nică e înarmat, l-ar putea ucide pe Mircea, fost ostaş sovietic. E o clipă de mare încordare, cum Ion Druţă se pricepe de minune să producă, într-un ritm ce-i este propriu, creând în roman un fel de „spaţiu mioritic" de tensiuni alternând cu momente de cădere a tensiunii. În cele din urmă, străvechea solidaritate a ciuturenilor se dovedeşte mai puternică decât suspiciunea. Nică îşi scoate vestonul militar, îşi desface centura, pune revolverul deoparte, şi se apucă să-l ajute pe Mircea, care încărca o căruţă cu răsărită (floarea soarelui). Spre seară, mântuind treaba, cei doi bărbaţi se lasă jos, pe pământ, şi gustă câte ceva, sub privirea plină de tristeţe şi dragoste a Nuţei: „Erau trei în jurul unei basmale, iar pe basma — pâne, caş şi ceapă. Soarele mai că asfinţise — abia se zărea o coastă rumenită de cer printre dealuri. Mâncau încet, furaţi de gânduri, tustrei. Şi pânea grea de secară, şi caşul alb ca zăpada, şi cepele vinete, vârtoase în învelişul lor, — toate erau roada acelui pământ, acelei ţărâne pe care şedeau. O fi ştiut el, bătrânul şi înţeleptul pământ, că pe oriunde i-ar fi purtat războiul, oricare ar fi soarta lor, odată şi odată se vor întoarce ei, osteniţi şi înfometaţi. A avut dreptate pământul, s-au întors osteniţi şi înfometaţi. Şi el îi primea cu bunurile sale, îi împărtăşea cu mana sa, legându-i încă o dată de această câmpie.

Nică mânca încet, grijuliu, cu evlavie, pentru că pânea din care muşca el nu era o simplă bucată de pâne. Era, mai întâi, pâne din Ciutura, din satul său de baştină. Era *pâne* semănată şi crescută pe dealurile pe care le colindase în anii copilăriei. Apoi era o pâne frământată şi coaptă de acea femeie pentru care a lăsat el cândva liceul, şi apoi cine ştie cum ar mai fi fost, de-ar fi fost să fie altfel (...) Au băut, rând pe rând, apă din ulcior, apoi Mircea a scos din buzunar un săculeţ de mahorcă, şi cei doi ostaşi au sucit câte o ţigară. Fumau tăcuţi, căci, în fond, ce aveau să-şi spună ei unul altuia? Pământul — atâta aveau ei comun, încolo erau departe unul de altul (...) Nică nu şi-a luat rămas bun de la dânşii. S-a întors şi a plecat simplu, cum pleacă omul când se duce pe-un ceas două, pentru ca pe urmă să se întoarcă. Cu vestonul pe umeri, cu legăturica (de mâncare n.n.) în mână, el se tot ducea încet şi legănat spre pădure. O jumătate din locul pe unde trecea cobora la vale, cealaltă jumătate urca spre pădure, dar şi coborând, şi urcând, el se făcea tot mai mic, tot mai mic.

Mircea şi Nuţa stăteau locului, oarecum petrecându-l, aşteptau să se întoarcă, să le facă cu mâna, dar el nu se mai întorcea, şi atunci Mircea s-a gândit că ei nu fac bine stând aşa şi aşteptând să li se mai facă cu mâna. Soarta lor era prea felurită. Ei doi urmau să se întoarcă în aceeaşi sară la casa lor, la vatra lor, iar acela mai avea încă multe drumuri şi apoi cine ştie ce-l pândea pe drumurile celea — poate lagăre, poate un glonte, poate o lume rece şi străină."

Acest episod i-a adus, cândva, după cum ştim, multe necazuri autorului. Au trecut, de atunci, mai bine de două decenii. Astăzi, *alte* necazuri i-ar putea aduce scriitorului un alt episod. Mă gândesc la capitolul XVII al romanului *Povara bunătăţii noastre*, evocând în culori ce riscă să pară prea trandafirii ostaşii sovietici ce se ivesc din nou, în primăvara lui 1944, în nordul Basarabiei. Lumea le iese în întâmpinare, se grăbeşte să le ofere adăpost. Numai Ciutura pare a fi ocolită de armatele care, în timp ce războiul se rostogolea spre Carpaţi, se opresc pentru odihnă în satele din Cîmpia Sorocii. Până la urmă însă ciuturenii au şi ei parte de această fericire... Dacă le citim cu mai multă atenţie, observăm totuşi că respectivele pagini nu sunt chiar atât de naive. În primul rând, cel mai important dintre ciutureni, Onache Cărăbuş, nu s-a dus să întâmpine ostaşii: „Onache Cărăbuş, ce-i drept, nu s-a dus să întâmpine ostaşii. Nu se ducea, căci n-avea vreme. Nici o clipă să răsufle n-avea. Cum se scula de dimineaţă, punea scara la gura podului. Urca, scârţâind fuşceii. Acolo, în pod, căuta pe bâjbâite nişte rămăşiţe de răsărită uitată din anii trecuţi. O aduna cu tot cu colb, îşi umplea buzunarele. Coborând înapoi, venea în faţa casei, se rezema de-un perete, aşa ca să-l vadă tot satul. Stătea şi mânca răsărită. Era singura lui grijă". De fapt, mai avea o grijă, că vor veni miliţienii, să-l aresteze pentru cine ştie ce vini imaginare. În al doilea rând, şi în strictă legătură cu cele de abia spuse, un ostaş roşu în gospodăria omului constituia pentru acesta din urmă un fel de certificat de bună purtare, care l-ar fi putut eventual feri de neplăceri viitoare: „Aştepta (Onache n.n.) fără a şti ce aşteaptă: poate maşina care avea să-l ducă, poate un ostaş ce avea să poposească la dânsul şi să-i apere casa de ochii şi gura lumii..." Cărăbuş are noroc şi într-o dimineaţă se trezeşte în faţa casei nu cu maşina cu miliţieni veniţi să-l ridice, ci cu un camion militar: „În cele câteva clipe până avea să ajungă la poartă, se gândea în mintea lui: Doamne, Dumnezeule, ce ţară mare, ce ţară nemaipomenită pentru o minte de om mai e şi Rusia asta! E mare lucru să-ţi legi soarta de soarta ei, dar a vieţui cu ea împreună se poate numi atunci când ai putere multă, pentru că şi dreptatea, şi nedreptatea ea şi le făureşte cu acelaşi braţ vârtos şi greu". Ostaşul-şofer, pe numele lui Nikolai, se dovedeşte a fi un om tăcut, sfios, cu foarte mult bun simţ. E neverosimil? Poate, dar numai dacă Ion Druţă ar fi obligat să judece cu mintea ziaristului care (avem şi noi cazacii noştri, în presă) vorbea deunăzi cu dispreţ de *barbarii de la răsărit*. Ion Druţă a provocat şi va mai provoca probabil unele nemulţumiri datorită *obiectivităţii* de la înălţimea căreia înţelege să privească lucrurile, în maniera „vetustă" (nu e, vai, un postmodernist) a scriitorului demiurg. El nu ascunde de pildă că în armata regală română se bătea straşnic, nici că unii „regăţeni" nu s-au purtat prea frumos în Basarabia interbelică (scena morometiană din capitolul VI al romanului *Povara bunătăţii noastre*, în care directorul foarte cazon al şcolii din sat, responsabil cu premilitara, face dovada „virtuţilor" sale). Scriitorul lasă să se înţeleagă că bogăţia multă înrăieşte şi prosteşte omul (Haralambie). Deşi o iubeşte pe Nuţa şi e iubit de ea, fiul acestuia, Nică, se va însura cu alta, pentru avere. Hotărâre ce îi va marca destinul. În acelaşi timp însă proprietatea altuia trebuie respectată. Când, în 1940 şi în 1944, este invitată („generozitate" ce premerge colectivizării) să-şi ia pământ de la cei deschiaburiţi şi deportaţi, Nuţa refuză: locurile acelea nu-i aparţineau! Lăcomia este un defect, dar ce poate fi rău în dorinţa de a fi *un bun gospodar*, de a avea o gospodărie? „A fi un bun gospodar în concepţia omului nostru — scrie Ion Druţă în nuvela autobiografică *Horodişte* — nu înseamnă decât să ai o casă ca lumea, o vită bine ţinută pe lângă casă, o haină mai curăţică în zi de sărbătoare, pentru tine şi pentru copilul tău, o oră liberă înainte de odihna nopţii şi două cănuţe cu vin, pentru când va trece pe la tine un vechi şi bun prieten... Este ceva de condamnat, este ceva criminal în felul ăsta de-a înţelege şi de a-ţi trăi viaţa?" Tarele sistemului comunist sovietic sunt cu atât mai mult denunţate, fireşte în modul în care aşa ceva se putea face dinlăuntrul acelui sistem; „şezătorile de la cârmuire", „foşăiala din jurul puterii locale" displac nu doar Nuţei, nevasta lui Mircea, ci şi scriitorului. Şi e uşor de ghicit ce poate gândi acesta despre *o putere* care îşi selectează oamenii după cantitatea lor de *venin*: „Cam stângaci, cam nepriceput, Mircea a început aşa, deodată, a se întări (...) Veninul cela vechi, de demult, veninul neamului său, veninul cela începea să devină obişnuita lui stare sufletească. Şi asta a fost observat, căci veninul era căutat, veninul în genere era preţuit la şedinţele celea. A fi un om veninos însemna a fi om de fier, un om în stare să ducă ceva la bun sfârşit, un om cu care (tu, putere! — n.n.) puteai avea de-a face."

Asemenea lui Onache Cărăbuş în 1918, la trecerea Nistrului, Ion Druţă se află *între două focuri*. Ca orice om drept — e incomod. De aici, poate, relativa rezervă ce continuă să se facă simţită la noi faţă de opera, atât de *profund naţională*, dar câtuşi de puţin şovină (sper că nu asta i se reproşează: că nu e şovină!), a lui Ion Druţă. În vreme ce orice scriitor, mare, mic, din exil (din exilul occidental, căci — după cum a observat de curând Andrei Grigor — a existat şi iată că, din păcate, mai există şi un exil răsăritean) a fost şi este tipărit la noi cu o subalternă promptitudine, a trebuit să treacă mai bine de doi ani de la Revoluţie ca să publicăm şi *o* carte de Ion Druţă! O situaţie paradoxală, de remediat în chip prioritar. E absolut necesar să avem cât mai repede în librăriile şi bibliotecile noastre toate cărţile prozatorului şi dramaturgului Ion Druţă, unul din cei mai mari scriitori români contemporani. ❐

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Săgeată slobozită din arc

Dragoş M. Vicol, tânăr prozator din Republica Moldova este asemuit de concetăţenii săi cu Labiş al nostru. Cât de apropiaţi sunt cei doi e greu de spus deocamdată, mai ales că genurile literare în care unul s-a consacrat, iar celălalt încearcă să se impună, sunt diferite. Sigur e că vârsta fragedă a prozatorului basarabean, autor, la nouăsprezece ani, a trei cărţi*, poate fi garanţia unei astfel de afirmaţii. Semnele talentului sunt multe şi evidente, cum la fel de uşor detectabil e lestul de naivitate al aunora dintre paginile tipărite. Dragoş M. Vicol şi-a înfipt adânc rădăcinile în cultura populară, înfiripându-şi idealurile din seva tradiţiei, pentru a trăi intens, până la fervoare, marile legende ale originii şi formării poporului său. În *Ehove Burebista*, textul beneficiază de lectura atentă a izvoarelor istorice, cu ingenioase ipoteze de reconstrucţie şi o nedezminţită încredere în idealurile strămoşilor celor mai îndepărtaţi care îi conferă până şi autorului o aură de luptător şi învingător în numele idealurilor transmise până la el. Mai bine realizată e *Vânătoarea de bouri sau descălecarea ţării Moldovei*, unde distanţarea de arhetip cunoaşte o interesantă variantă proprie. Până la descinderea vânătorilor pe plaiurile care se vor numi Moldova, acţiunea se derulează cu repeziciune. Mai departe epicul cedează locul lirismului, mai ales în prezentarea ţinuturilor de basm, după care, cei întorşi de la vânătoare tânjesc mistuiţi de un dor nemărginit. E vorba aici de o opţiune estetică interesantă, unele dintre pasaje având frumuseţea plină de nostalgie a celebrei *Cântarea României* de Alecu Russo.

În ultimul dintre volume: *Hoţii Prutului*, câteva dintre povestiri dau măsura autenticului său talent. Mai întâi de toate, proza „originală" a lui Dragoş M. Vicol are un topos bine precizat. Autorul este rezoneurul unui univers cu reguli ancestrale, pe cale de a se surpa, unde trăiesc într-o armonie de secole satul, oamenii, pădurea, animalele. Bătrânii încep să moară unul după altul pentru că apa din izvoarele dătătoare de viaţă a fost infestată. Ei nu se pot obişnui cu apa adusă din alte părţi, în cisterne. Copiii sunt atraşi pentru scurte momente de cuceririle civilizaţiei, dar se întorc la statornicia datinei. Nu e scăpat nici un moment pentru a cinsti memoria trecutului istoric şi, mai ales, figura lui Ştefan cel Mare şi Sfînt. Scenele de viaţă patriarhală sunt ades pline de humor *(Calul lui Ştefan cel Mare, cu flăcăii, Jertfa)*, dar nu lipsesc povestiri cu tonalităţi grave. Un om îngropat în tăcere este autorul unei crime abominabile *(Mutul)*. *Strigoiul* e o povestire scrisă cu mână sigură, de prozator matur, stăpân pe mijloacele sale de expresie. Amestec de mister şi fabulos întâlnim, de asemenea, în *Neam de lup*, care, spre final, are ceva din nuvelele fantastice ale lui Vasile Voiculescu: preşedintele de colhoz e prins furând. Dat jos, acesta nu-şi părăseşte deprinderea. Scos, aproape, din comunitate, el îşi păstrează nărăvul, iar sătenii îl prind, îl leagă şi-l duc într-o căruţă în mijlocul pădurii. La plecare, aceştia aud urlete prelungi de fiară. Prilej pentru unul din personaje să comenteze pe potrivă: „E un urlet obişnuit de lup... Cel pe care l-am lăsat în pădure, chiar că n-a fost om, ci numai avea chipul nostru şi cum s-a văzut în bârlog şi-a recăpătat din nou înfăţişarea strămoşilor". În *Hoţii Prutului*, începutul e demn de primele povestiri ale lui Fănuş Neagu: „Când luna urca în slăvile cerului, înecând în pulbere de argint iazurile şi heleşteiele, când în colibele de pe prunduri nu se mai auzea nici un zgomot, ortacii lui Sava Parlapanu, marea spaimă a pescarilor din delta Prutului, slobozind luntrile la apă, o luau spre adâncul bălţilor".

Există aproape în toate paginile un aer idilic, explicabil prin apropierea duios-afectivă faţă de un paradis estompat în memorie. Aici călăreţii încă „zboară ca săgeata slobozită din arc", toamnele sunt „adânci", pădurile „clocotesc de cântecul cocoşilor sălbatici", iar în plasele pescarilor forfotesc „crapi barosani, ştiuci colţoase, somni mustăcioşi, lini sprinţari".

Nu stăruim asupra scăderilor valorice din proza adolescentului, care a împlinit de abia nouăsprezece ani, deoarece spaţiul cultural în care a trăit, aflat sub presiunea rusofoniei, a putut lăsa urme adânci în încercările literare ale unui tânăr care în urmă cu patru, cinci ani folosea limba maternă mai mult pe ascuns. De aceea ni se par de-a dreptul remarcabile înzestrările sale în domeniul limbajului artistic, vocabularul variat, limba mătăsoasă, cu reflexe poetice, în care scrie, formulările esopice (în convertirea literară a celor două legende), accesul la metaforă, la un stil concis, dar, mai cu seamă, instinctul artistic şi chiar ştiinţa construirii subiectului. În cărţile sale pulsează o vână de talent demn de luat în seamă.

Lucian CHIŞU

*Dragoş Vicol, *Ehove Burebista*, Asociaţia editorială „Periodica", Chişinău, 1990, *Vânătoarea de bouri sau descălecarea ţării Moldovei*, „Periodica", Chişinău, 1990, *Hoţii Prutului*, editura „Timpul", Chişinău, 1991

„CA O TENTAŢIE SPRE PIETATE ŞI ADEVĂR"

Pe poeta *Claudia Partole* am cunoscut-o prin volumul *„Păsări suntem când ne naştem"* — editat cu vreo doi ani în urmă la Chişinău — volum care printr-un concurs de împrejurări mi-a căzut în mână aici, în România. Dintr-o scurtă prezentare editorială, aflam că poeta are în urmă două cărţi de basme şi povestiri pentru cei mici, cartea de faţă, a treia în ordine editorială, fiind totodată prima cu care autoarea — *(„ca o tentaţie spre pietate şi adevăr")* — se prezintă *„în faţa lumii mari"*.

Înaintea oricăror defrişări „analitice" ori încercări de „evaluări" estetice, se cere mărturisită, în cazul de faţă, o *impresie* — pronunţat degajată după lectură: Poeta *respiră* poezia trecerii prin viaţă şi dragoste, iar această *respirare* poetică se traduce şi printr-o necesitate organică, aproape reflexă, a confesiunii. Limpiditatea şi frusteţea confesivă acordă acestei poezii un aer de prospeţime lirică — fie că gândul va aluneca spre frontiera metaforei, fie că va fi, la rândul lui, mărturisit simplu, frust, cu înregistrarea qvasi-prozaică a unui fior. Aş fi tentată să reproduc aci o poezie, interceptată ca o involuntară „ars poetica": *„Aş sparge vâna nopţii,/ Legând-o de-a mea vână./ M-aş face robul ei,/ doar să mă ştiu o clipă/ Paganini./ Să cânt cu zece strune/Cum a cântat atuncea el cu una./ Aş muia în sângele-mi peniţa,/ Apoi aş scrie testament celor ce vin/ şi ce se duc/ de mă vor şti/ ori m-au ştiut./ Iar pentru sine-un/ singur vers: «De ce-ai făcut aşa puţin,/ De ce ai luat aşa de mult?»"*

Poate că vom întâlni, într-adevăr, în cartea acestei poete, o mult mai intensă *aspirare* decât transfigurare —, dar paradoxul ei, care îi şi valorează, de altfel, o mult prea evidentă „loialitate" lirică, stă în aceea că versul reuşeşte transparenţa acestei „aspiraţii" ca *act de trăire*. Confesia însăşi e, pentru Claudia Partole un act de trăire, refăcut din datele, dorurile sau rănile actului confesat: *„Iubite,/ Modeste,/ Măreţe.../ Răniţi/ de vremile grele./ Luate din gurile rele,/Din inimi cu strune rebele./ Ajunse din vremuri umbrite —/ Cuvinte, duioasele mele!"* În ciuda, însă, a acestei nevoi de „spunere", de „spovedanie" (faţă de oameni, Timp, pădure...) — nevoie ce se asociază de obicei unei invazii şi consumări nemediate a „sentimentului" —, Claudia Partole ni se descoperă ca o poetă reflexivă: Există o uşoară detaşare faţă de datul *prim* al *trăirii*, ce pare să-i reclame evaluarea mentală a acesteia. Această tendinţă reflexivă e însă — în cazul poetei — medalie cu dublă faţă: dacă uneori obţine florilegii lirice (uşor ironice sau uşor sarcastice) adnotabile, alteori pare să „preseze" trăirea şi s-o „generalizeze".

Orizontul de simţire ideatică al poetei e unul legat de statutul *pământean* al omului: În viziunea poetei, acesta refuză posibilitatea de „zbor" pe care o are sufletul în pragul intrării în trup — de dragul *pasului*, ce face legătura cu *pământul*. Omul va refuza, în viziunea poetei, chiar perspectiva transcenderii în Dumnezeu — oferită forţei lucrărilor lui de către divinitate: perspectiva de a ajunge la o limbă unică, universală, de înfrăţire şi împlinită comunicare; şi această îndărătnicie, numai de dragul nedespărţirii de sămânţa ancestrală a străbunilor, a limbii sau seminţiei „fiecăruia". În acest context vizionar, Claudia Partole nu e o „orfică", ci receptorul unor stări de încordare dramatică a lumii — şi chiar a propriului „*eu*": *„Ce vină port, în faţa cui/ De n-am nici somn, nici alinare?/ N-am jinduit avut străin/ Şi nici râvnit spre înălţare.// Iar vina-j pasăre în mine —/ Adoarme-apoi ca un fior/ Mă săgetează cu aripa/ Şi într-o clipită — ca în vis:/ Mă nasc şi tot atunce mor.// Simt vină pentru tot ce-i rană,/ Chiar neîmplântată-n carnea mea,/ De-ajung ades să-mi blestem soarta/ De mila alteia mai grea./.../"* E, de fapt, aci, sentimentul unei solidarităţi acute cu viaţa tuturor celor pământene — o solidaritate ce se simte uneori angajată şi „datornică", până la imprecaţie: *„Blestemam astă noapte lângă rugu aprins de strigoi:/ — Piară vraja şi răul ce vântură dorul din noi!/ Să ne fulgere gura cuvintele schimonosite,/ Să ne frângem călcâiul de-om păşi cărări amăgite,/ Să ne spintece pieptul cu limba lui focul nebun,/ De vom lăsa să se piardă ordan graiul străbun.../ Mie cadă-mi venin de şerpi/ peste ochi/ De-oi privi la neam sănătos cu gând de deochi,/ Ori să-mi sece puterea de-a naşte copii iubiţi,/ De-oi uita de străbuni, de-oi uita de părinţi..."*

Jeana MORĂRESCU

„Cu buzele bătătorite de naiuri"

S-a mai spus — chiar în paginile *Literatorului* —, dar încă nu e de ajuns să se repete că dincolo de Prut există o literatură pe nedrept desconsiderată de unii, fie din calcul politic, fie dintr-o arogantă suficienţă. Şi într-un caz şi în celălalt, judecata devansează cunoaşterea fenomenului, judecat cu o mai mare grijă pentru posibile capete de pod partidare, decât pentru cărţile şi scriitorii din acest spaţiu de literatură română.

Neîndoielnic, acestei literaturi îi aparţine şi volumul de versuri intitulat *Cioburi* *, care se oferă lecturii o dată cu surpriza descoperirii unei voci poetice cât se poate de interesante: Lorina Bălteanu. Despre poetă — iată! — nu ştim mai nimic, dar portretul ei (care, în spiritul titlului, apare pe coperta cărţii „spart", fragmentat) şi o fermecătoare ingenuitate a trăirii care se exprimă în cele mai multe poezii îndreptăţesc convingerea că e foarte tânără, poate debutantă. Dincolo de aceste presupuneri, importante doar în ordine bio-bibliografică, e de remarcat de la început că volumul Lorinei Bălteanu se prezintă ca o vertiginoasă ascensiune spre maturizare poetică, proces pe care poeta îl parcurge parcă în acelaşi timp cu o maturizare a propriului ei traiect existenţial supus adesea agresiunii prejudecăţilor şi chiar a încorsetărilor dogmatice. O copilărie cu multe frustrări şi, cum însăşi poeta spune, „demodată", trimite în memorie, ca: într-un câmp minat", amintiri care pot exploda la orice pas, „chiar dacă umbli desculţă prin ea". E singurul teritoriu, totuşi, care se păstrează cumva unitar şi coerent, în ciuda muncilor istovitoare în „lanul de tutun / care i-a amărât gura", în ciuda furtului de istorie care nu-i îngăduie „să ridice la pătrat / sentimentul iubirii de ţară", în ciuda „zâmbetului / prins până acuma de buze cu / ace de siguranţă". La toate acestea, mărturiseşte poeta cu un fel de mândră neputinţă, „Nu am alt argument decât copilăria mea demodată „după care tânjeşte uneori cu nostalgie. E străbătută de un fel de nelinişte calmă această poezie care lasă totuşi să răzbată de multe ori accente de revoltă juvenilă şi nu puţine sunt împrejurările care să o justifice. Părinţii se apropie nedrept de moarte: „Părinţii mei — mamă şi tată / unul pe altul se aşteaptă / să se mute mai spre moarte / cu tot cu casă şi cu poartă"; „pereţii caselor se sprijină pe urechile vecinilor" aflaţi la post, în exerciţiul delaţiunii; războiul, rămas în amintirea tatălui, se prelungeşte în gesturile cele mai fireşti ale existenţei: „vişinul de sub fereastră trosneşte / ca patul de armă sub şenilele unui tanc" sau „ca nişte soldaţi în tranşee / clădim lemnele-n stive / ca pe obuze". Fărâmată între astfel de agresiuni ale realităţii prezente sau de demult, existenţa pare cu neputinţă de reconstituit, iar *eul* rămâne risipit în vieţi străine şi lipsite de sens: „S-a spart oglinda / şi n-am reuşit / să-mi retrag chipul din ea / acum / în fiecare ciob / câte un eu mic vieţuieşte / ah micile mele vieţi / trăite toate deoparte."

Nici dragostea, care constituie filonul tematic cel mai puternic al volumului, nu e ferită de agresiuni, nelinişti, neîmpliniri. Tonul nu atinge însă decât rareori accente de mai mare intensitate dramatică şi, pentru asta, vârsta poetei aflate mai aproape de adolescenţă decât de deplină maturitate poate fi o explicaţie. Oricum, nu o evaluare de superioară bunăvoinţă merită poezia Lorinei Bălteanu care, în ciuda unor „impurităţi ale limbii", rămase în urme vagi în expresia ei poetică, se anunţă a fi o poetă aflată în matca firească a spiritualităţii româneşti. Fie şi numai prin câteva versuri ca acestea: „Cu buzele bătătorite de naiuri şi sufletele înălţate în privighetori / în livada memoriei care ne apără graiul / cum îşi apără fructele verzi / ascunzându-le-n flori , ne vom întoarce într-un zbor..."

Oana ANDREI

* Lorina Bălteanu: *Cioburi*, Ed. Hyperion, Chişinău, 1990

„A scalpa structurile lumii"

Poemele lui Vasile Gârneţ păstrează, dincolo de dorinţa de aparat a autorului de a se dizolva în postmodernismul valah, un sentiment, „moldovinesc" aş zice, al fabulei; ele sunt, stereotip aproape, demonstraţii cu „deci", inflexiuni ale logicului în sentimente aparent dezorganizate. Autorul (se) dedică lui Cărtărăscu, Dinescu, Andrei Pleşu (pe care-l consideră, naiv, „o voce a justiţiei morale" frizând paradoxalul când crede că justiţia acţionează în absolut şi este capabilă de o adjectivare tot în... absolut), este fascinat de Sorin Titel (dedicându-i splendide versuri), se vrea singurul cititor al lui Proust, scrie super–intelectualist: „În noaptea mea cu vise bat licorne / majuscule părăsesc incunabule" (ştie despre incunabule ce-i spune dicţionarul, şi fac pariu că dacă afla şi ce sunt „uncialele", de pildă, îşi lăsa exemplarul său părăsit de acestea); într-un cuvânt, Vasile Gârneţ se străduie să intre în plutonul „desantiştilor" ori „textualiştilor" ori „lunediştilor" ori cum li se va fi mai zis celor din generaţia '80 la noi („blugişti", „post modernişti" etc.), face semne disperate de dincolo de Prut (cele două poeme cu titlul „Semn de carte" vor să-i definească crezul poetic) că-i iubeşte, îi acceptă, şi... e şi el pe-aci. Un critic cam trăznit, probabil tot din Chişinău, îi prezintă cartea cam aşa: „Atent, ochiul poetic scalpează structurile lumii, descoperind, dincolo de aparenţe, o alienare progresivă a valorilor ei".

În realitate, autorul nu are nici măcar în intenţie violenţa „scalpării", el colorează, mai degrabă, „structurile lumii", atunci când nu le fardează ca să-i pară mai altfel. Bunul simţ intelectual se revoltă trecând prin atâtea „făcături", şi caută, totuşi, ceva autentic. Există autenticul la Vasile Gârneţ, în poeme separate şi neimpregnate a posteriori de tehnică, şi nu mă pot reţine să citez, de pildă, *Numeşte altfel* : „Iubita mea din lut şi din cenuşă / oglindă caldă-ntre pământ şi cer / aprinde-o lumânare lângă uşă / ca un miraj că simt că o să pier // sunt robul blând al morţii ce mă suie / spre sărutările fierbinţi din cuie / la bolţile cu apă amăruie / sărmană viaţa mea a fost şi nu e". Nu e vorba, aici, de a-l căuta pe Eminescu drept reper interior; pur şi simplu poemul este limpezit de zgura „mecanismelor" şi se dezvăluie treaptă cu treaptă ca trăire lirică în sine, regăsită. În Palimpsest poezia este... suspect de suavă: „Ce spectacol trucat marea / aceasta dându-se tăvălug / peste urmele noastre / sărându-le // la ştrand umbrele / – suave sedile pe nisipul rar / iar ochii lor instruiţi / totdeauna atenţi / ne citesc dinadins greşit". Câtă „mândrie" (hybris) a presupune umbra ca ceva ce atârnă de om (o „sedilă", nu?)! Dar, dacă este vorba de „umbrele"? Ce ne facem noi cu atâta „deschidere", „polivalenţă", care ne aruncă în paradox? Din fericire, poetul revine asupra temei: „... până mi-a venit ideea / să scriu pe nisip numele meu / pe care o apă îl îmbrăţişa şi-l ducea / îl tot ducea spre Dunăre / de atunci nu-mi mai rămâne / decât speranţa că la vară / cineva din voi se va scălda în mare" (*Scrisoare*). Ne-am liniştit, era vorba, şi mai sus, tot de scris, de umbre, poetul rămâne un curajos; oricum, vrând-nevrând, „la mare", sau în mare, este şi pata de cerneală a lui Vasile Gârneţ. Un poet care-şi caută limpezirile proprii.

N. GEORGESCU

Vasile Gârneţ: *Peisaje bolnave*, Literatura artistică, Chişinău, 1990

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Poeme de Dumitru Matcovschi

PROMETEU

El a murit cu moarte de erou.
A înviat şi a murit din nou.
Şi iar a înviat... A înviat
Şi-n faţa noastră a îngenuncheat;
Şi noi am plâns, şi el a plâns cu noi,
Cu ochii de pustiu a plâns cu noi,
De fericire-a plâns cu noi, apoi,
Am aruncat în el cu flori, cu flori,
Ca alteori, ca multe alteori...
Şi, între flori, el ne-a părut venit
Dintr-o baladă veche, dintr-un mit,
Dar nu era venit din mit, era
Un om obişnuit, un cineva —
Cu soarta lui, cu bucuria lui
Şi-a pruncului, şi a vecinului;
Era actor şi nu era actor.
Era cosmonaut întors din zbor,
Sau poate că era un visător
Plugar abia venit de pe ogor,
După o zi de muncă şi de dor...
Un muncitor era. Un muncitor...
Stătea-ntre flori biruitor şi blând,
Cu rădăcini crescute în pământ,
Adică-n lemnul scenei... şi zâmbea,
Intimidat de tot ce se-ntâmpla...
Şi mâinile îi atârnau în jos,
Ca două aripi ce din hău l-au scos,
Ca două ramuri doldora de rod...
Un porumbel se dezlipi de pod
Şi i se aşeză pe umăr, pui
Îngerul lui era. Îngerul lui...

Cortina a căzut. Noi am plecat...
Şi-atât a fost. O clipă. Un oftat.
Dar clipa...clipa nu era de timp:
Era de înălţare pe Olimp,
Era de sens, era de legământ,
De dăruire şi de jurământ,
De patimă, de ardere mereu...

E fiece actor un Prometeu!

POMUL MATERIEI

Cea mai frumoasă poveste,
Cel mai înalt jurământ —
Pomul Materiei este,
Acum şi oricând.

Soarele firea-ncălzeşte.
Scapără, fulgeră stea...
Pomul Materiei creşte
Din patima mea.

Clatină, ah, îl clatină,
Clatină-l boare de vânt...
Nu ştiu: e pom, e datină,
E astăzi, e când?

Luptă, o veşnică luptă,
Luptă cu haosul e...
Moartea din ce se înfruptă?
Că n-are din ce!

Biruie... Cine biruie?
Noaptea sau dimineaţa?
Domnul cu mir ne miruie...
Biruie viaţa!

NERVII

Nervii, ca nişte fire de înaltă tensiune:
Adie vântul şi sună, sună...
O rândunică s-a oprit pe creştetul meu.
Îmi ciuguleşte nervii dis-de-dimineaţă...
Să arunc cu pietre în ea?
Să trag cu arma în ea?
Să o servesc... cu fărâme de pâine
Muiate în clorofos?
Un graur şi-a făcut cuib
În ochiul meu stâng
Şi a scos şapte pui,
Şi nume le-a dat:
Luni-Marţi-Miercuri,
Joi-Vineri-Sâmbătă,
Duminică...
I-a legat apoi de picioare cu firele de nerv,
Ca să nu zboare nicăieri,
Şi-a plecat să le caute hrană...

Să arunc... cu pietre în ei?
Să trag cu arma în ei?
Să-i otrăvesc... cu fărâme de pâine
Muiate în clorofos?
Care sunt păcatele mele, că nu le ştiu?
Care sunt păcatele lor, ale puilor de graur,
Că ţipă sălbatec în fiece miez de noapte,
Când explodează bombe atomice
Pe toate planetele sistemului solar?

Învaţă-mă, Doamne, ce să fac
Şi cum să fac,
Să mă feresc şi să mă păzesc
De boala păsărilor călătoare,
Veşnic înstrăinate de stoluri!

JALBĂ

Se supără peştele pe mare
Şi iese la mal:
Toată plaja... numai peşte, aoleu!
Arde Soarele, torid,
Se zbate peştele, dureros...
Mi se face milă de el
Şi chem oamenii în ajutor...
Muncim ca nişte osândiţi:
Aruncăm peştele în ape,
Dar peştele sare din nou pe mal,
Zbătându-se, dezlănţuit.
Ne întrebăm atunci:
Bine, bine, dar Neptun
Ştie ce se face în împărăţia lui?
... O idee ne înseninează:
Să-i trimitem zeului o jalbă,
Şi pe loc începem
Să o aşternem pe hârtie.
Căutăm metafore, imagini, flori de stil —
Nu suntem poeţi de vocaţie,
Nişte scribi suntem...

Iar între timp,
La picioarele noastre,
Peştele sufletul îşi dă...

BACOVIA

1.

Plouă cu noapte.
Plouă cu zi.
Plouă cu verbul
Cel sfânt: „a fi".

Plouă cu verde.
Plouă cu brun.
Plouă cu dorul
De dor, nebun.

Plouă cu-albastru,
Plouă cu gri.
Plouă cu imne.
Cu „a iubi".

Plouă cu „latră",
Plouă cu „car-r-r",
Plouă cu piatră,
Plouă barbar.

Ocnă şi-e casa.
Zăvoarele trag.
Plânge căţelul
Otto în prag.

Milă mi-e, milă
De el şi deschid.
Plouă în suflet
Plouă stupid.

Unde-i Bacovia?
Nu e? Regret.
Cum să mai fii
După dânsul poet?
M-aş sinucide,
Dar nu pot. Mi-e greu.
Rogu-mă iarăşi
Lui Dumnezeu:
Iartă-mă, Doamne,
Păcate am —
La glob, de unul,
Am vrut să mă-nham...
Bate-mă — bate,
Ca pe un rob,
Salvează-mă numai
De-acest potop.

Plouă cu noapte,
Plouă cu zi,
Plouă cu verbul
Cel sfânt: „a fi".

2.

Neagră, blestemată ploaie.
Ram de pom, durut, se-ndoaie;
Se războaie chiar şi piatră;
Vita rage, câine latră;
Pasăre sărmană ţipă;
Piere puiul sub aripă;
Piere ciută în poiană;
Plâng Marie şi Ileană;
Plâng Vasile şi Terinte;
Plâng şi morţii din morminte;
Plâng străbunele cuvinte,
Înainte de-a fi spuse:
Sângeră, temut, pe buze,
Ca şi cum ar fi ventuze,
De-o vecină dulce puse.

Doamne sfinte, mi-e păcatul
Chiar atât de necuratu'?
Antihrişti, o ştiu prea bine,
Mulţi avem. Pământu-i ţine...
Dar cu ce-i de vină ea,
Vatra — Basarabia?
Ea le creşte mere, pere
Din oftat şi din durere...

Neagră, blestemată ploaie!
Cade lacrima pe foaie...
Moi condeiul... Greu se scrie...
Cine vede? Cine ştie?

IMN PENTRU MELPOMENA

Aici e casa mea de zi şi noapte.
Aici eu cred în viaţă şi în zei.
Aici mă plouă stelele cu şoapte.
Aici eu râd şi plâng cu toţi ai mei.

Aici nădejdea mea a dat în floare
Ca ramura cea sfântă de cais.
Aici cuvântul bucură şi doare —
De patimă, de zbucium şi de vis.

Precum un plai aşteaptă-o primăvară,
Acum şi pururi născătoare de minuni,
Eu vă aştept în fiecare seară,
Prieteni scumpi, prieteni dragi, prieteni buni.

Cortina s-a deschis ca o fereastră.
Un glas de clopot creşte din pământ.
Şi iarăşi cântă pasăre măiastră,
Şi iarăşi eu am fost şi nu mai sunt.

Sunt împărat şi sclav. Sunt prunc şi mamă.
Sunt om de stat. Plugar în câmp ieşit.
Şi pentru tot plătesc înaltă vamă,
Cum niciodată nimeni n-a plătit.

Ruinele cetăţii Hotin

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

„Doar ne-am depănat gândurile cu sinceritate“ (II)

Acest destin de prizonier de conştiinţă (din tată-n fiu) îl face pe Ion Pantazi să fie, de-a lungul anilor, vecin de celulă cu Păstorel Teodoreanu, arestat pentru bancuri, cu G. Georgescu, care plătea preţul unei cărţi de istorie, să-i cunoască pe George Ivaşcu căruia îi era ruşine să-şi recunoască prăbuşirea iluziilor de fost ilegalist (n-o va face nici mai târziu !), pe generalul Racoviţă, cel care trădează pe frontul din Moldova, în 1944, dând cale liberă Armatei Roşii, pe N. Carandino, îi audiază pe extraordinarii conferenţiari Petre Manoliu şi Al. George. Ba chiar ne transmite o poveste hazlie din „separeul" feminin, care-l va fi făcut de multe ori, reamintindu-şi-o să „adoarmă reglementar, cu faţa către interiorul celulei şi cu mâinile afară din pături". Este vorba de o „scenă de celulă" având protagonişti pe Alice Voinescu şi o ţigancă: „ — Mario, sper că dacă ne vom întâlni în vreun tramvai, pe mine n-ai să mă furi? — Vai de mine, doamnă Alice, doar am fost colege!" Până la urmă chiar şi în această experienţă a infernului pot fi găsite temeiuri de supravieţuire: *„Nu, nu sunt dezamăgit pentru mine, am destule resurse psihice pentru a termina viaţa-n puşcărie"*. Şi doar nevoia de valută, nu brusca umanizare a regimului îi va scoate pe supravieţuitori, în 1964, din Siberia minelor de plumb şi stufului, a domiciliilor obligatorii, ca să-i arunce în închisoarea mai încăpătoare, Republica Populară/Socialistă România, şi ea un fel de domiciliu obligatoriu, cu „exploatări" de toate felurile. Între infernul închisorii politice şi infernul libertăţii ca necesitate înţeleasă nu este diferenţă. Aceleaşi otrepe de la măciucarii inconştienţi la vârfurile regimului care, culmea: *Nu sunt nici măcar comunişti; dacă fasciştii le-ar fi dat puterea discreţionară, ar fi procedat la fel. Sunt comunişti de ocazie, doar atât cât le convine"*. Aidoma, actualizându-l pe autor, mai noilor democraţi de ocazie, gata să se lepede de orice, să se numească oricum, numai să rămână ori să ajungă la putere. Din nefericire, anul 1989 şi următorii confirmă încă o dată bogatul zăcământ de lichelism şi oportunism semnalat de maistrul miner Pantazi, rezerva de cadre din care vor ieşi la suprafaţă precum gunoaiele disidenţei fabricate în serie de securitate din vechile, abjectele instrumente ale bolşevizării României.

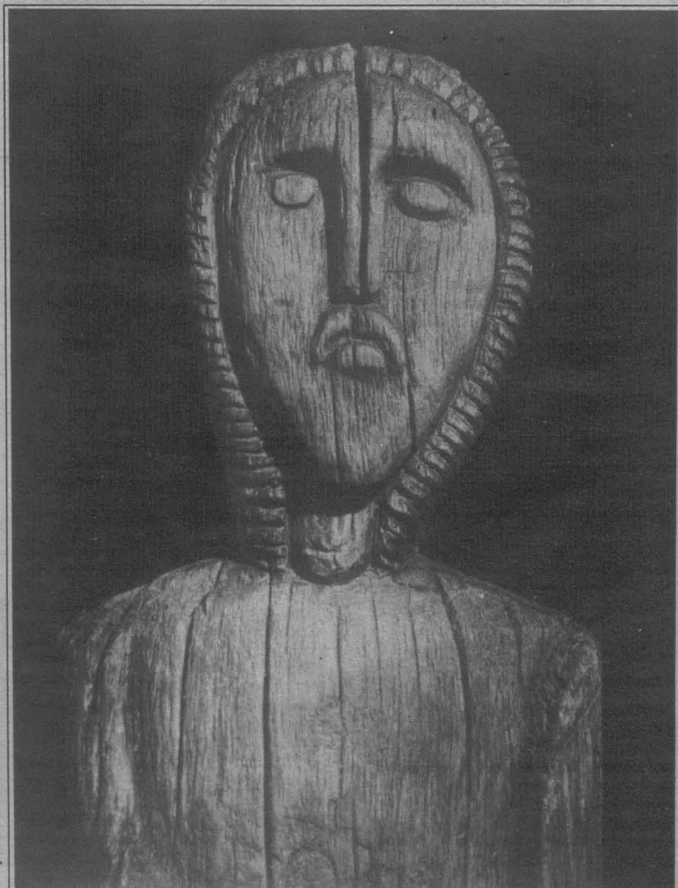
În aceeaşi manieră de redactare prin alternarea planurilor în funcţie de discursul liber al memoriei, cu aceeaşi luciditate tranşantă şi lipsă de echivoc în exprimarea punctelor de vedere, adesea gingaşe, Ion Pantazi abordează volumul al doilea al cărţii sale, folosind ca „fişe de lucru" evenimentele propriei vieţi, plasate într-un registru larg de referinţe istorice, politice şi economice. În ansamblu, se face analiza societăţii româneşti de după dezgheţul din 1964, corespunzător „epocii Ceauşescu" — se pare că, totuşi, aşa-i va rămâne numele, deşi dictatorul n-a apucat să lase testament — iar, în paralel, a exilului românesc, în toată complexitatea sa, de la antiromânismul declarat şi ridicolul evident de atitudine al unor personaje, la rectitudinea morală şi patriotismul fără complexe şi condiţionări al altora. Autorul include şi o serie de articole „problematice", pentru ca unele atitudini şi evenimente aparent contradictorii, sau chiar discutabile, să poată fi judecate în contextul şi semnificaţia lor. Nu ne vom ocupa de viaţa sa de „om liber" pe şantierele construcţiei socialiste (era să zic sclavagiste) care seamănă ca două picături de apă cu viaţa tuturor compatrioţilor, ceea ce mă obligă, spre dezolarea celor ce se ocupă de privatizarea suferinţei, să consider că lista deţinuţilor politici din epoca postbelică ar putea fi extinsă la nivelul întregului popor român.

Place la acest om care a suferit mult, fără să fie un păcătos, şi a cărui percepţie asupra lumii ar fi putut fi direcţionată de această suferinţă, faptul că niciodată, nici chiar în infernul minelor de plumb, nu emite judecăţi descalificante la adresa poporului său, aşa cum ne-au obişnuit alţii care nici n-au trecut pe-acolo, făcând întotdeauna diferenţă între moralitatea românilor, ca popor creştin, cu temeiuri şi rădăcini proprii, şi imoralitatea cozilor de topor fără patrie şi fără credinţă. El, care şi-a luat, pentru a supravieţui, în fiecare zi viaţa de la început, fie în celulă, fie în camera de paznic de noapte, ştie că suferinţa şi bucuria fac parte din acelaşi preţ pe care poporul său îl plăteşte ca să fie sub soare. Învăţat să despartă firul în patru, Ion Pantazi îşi exprimă tranşant dispreţul faţă de cei care, prin calitatea lor de *elite*, de dătători de seamă, ar fi trebuit să-şi pună menirea mai presus de orice egoisme şi calcule. Deşi n-o agreează pe Monica Lovinescu, în chestiunea *intelighenţiei* româneşti punctele de vedere converg: n-a existat! Cunoscându-i pe Breban, Ivasiuc, Nichita, Goma, prin urmare ceva care ar fi putut constitui nucleul unei rezistenţe intelectuale, observă că, de fapt într-un fel sau altul, mai toată lumea căuta să fie *pe linie*, cu un *curaj* îngăduit şi privegheat atent, că rezistenţa morală este una iar cea estetică alta, că, în ambele direcţii, vanităţile personale sunt de regulă mai presus de virtuţile dovedite în vieţi şi opere. Găsesc că intransigenţa domnului Pantazi măsoară aici cu etalonul propriu celui care n-a avut niciodată sentimentul eşecului. *Dezmăţul* acesta, pe care, de exemplu, Nichita l-a plătit cu viaţa, trădează un profund sentiment al ratării existenţiale, al inutilităţii şi lipsei de soluţii, dublat de speranţa orgolioasă, firească a justificării existenţei fizice prin operă. Domnul Pantazi a trăit permanent cu speranţa că până la urmă va reuşi să plece, împreună cu familia sa, din România, ceea ce i-a şi reuşit. Or, un scriitor ştie că, dacă pleacă din patrie, pleacă din limba sa şi nu are prea multe şanse de a supravieţui. Cel puţin în această privinţă eu aş fi fost mai îngăduitor. Mai ales că scriitorii au obiceiul de-a se îmbăta nu de ieri, ci de totdeauna, şi adesea chiar cu apă chioară. Am convingerea că scriitorii care-şi dau seama, în clipele de somn ale vanităţii, că nici opera nu-i salvează, sunt şi mai *dezmăţaţi*, şi că beţia nici nu este ultima formă de dezmăţ, fiind binişor întrecută de politică.

O dată stabilit la München, Ion Pantazi are de la început prilejul să se introducă nu numai în lumea exilului românesc, ci şi în „marile lui adversităţi". Cu felul său tranşant de a se înscrie la cuvânt, de a miza pe adevăr şi nu pe calcule de circumstanţă, Ion Pantazi cucereşte adversitatea unei serii de vârfuri influente ale exilului, ceea ce va avea repercusiuni asupra propriei sale poziţii. O conferinţă la cenaclul „Apoziţia", condus de George Ciorănescu, apoi articolele din „Stindardul" lui Ion. V. Emilian, pun pe tapet adevărurile zilei de 23 august 1944, scurtcircuitându-i de la început raporturile cu exilul. Ulterior, militând pentru unirea aceluiaşi exil, va trece el însuşi cu vederea rolul regelui în trădarea mareşalului Antonescu şi a intereselor ţării de-a lungul anilor 1944—1947. Între timp, securitatea românească pusese în circulaţie documente compromiţătoare pentru rege. „Adeverindu-l" pe Ion Pantazi, mişcarea securităţii lovea în două direcţii: pe de o parte în liantul fragil oferit de regalitate, prin punerea acestui simbol în lumina adevărului, iar pe de alta în sufletul periculoasei osârdii întru unire a fostului locotenent de cavalerie. Evoluţia evenimentelor de după 1988, când reuşeşte constituirea Consiliului Mondial Românesc, în ciuda indiferenţei şi obstrucţiilor, precum şi explozia arhivelor la care asistăm de vreo doi ani îi dau lui Ion Pantazi încă o dată dreptate. Sub ştaiful de „personalităţi ale exilului" se ascund cel mai adesea persoane mărunte, vanitoase, capabile să cheltuiască bani sau energie pentru titluri pompoase de preşedinţi ai unor organizaţii care nu există decît pe hârtie, în fine, tot bâlciul de tacâmuri şi fireturi al camarilei bucureştene dintotdeauna, exportat în Apus în lipsă de altceva.

În circumstanţele de-acum, acest bâlci de vanităţi la vârf — „cramponarea sclerotică de funcţii", în limbajul autorului — aproape este pe cale de a compromite nişte partide care, cu puţină luciditate, ar fi putut reprezenta pentru noi o şansă. Şi încă o dată realităţile româneşti îi dau dreptate: *„Cei care au condus până astăzi Exilul românesc nu au ştiut altceva decât să bată la uşile Cancelariilor Occidentale , dar nu pentru a arăta adevăratele suferinţe ale Neamului Românesc, ci pentru a cere directive"*. Spre deosebire de alţii, cu ochii la fotoliile de sus, domnul Ion Pantazi şi-a declinat orice funcţii în ierarhia Consiliului Mondial Românesc, n-a fost mirat de animozităţile stârnite şi nici n-a luat primul avion după 22 decembrie 1989 spre Bucureşti. E drept, nici nu l-a pierdut. Pur şi simplu nu l-a interesat: „Congresul Mondial Românesc şi-a asumat dreptul de-a vorbi în numele Exilului Românesc atâta vreme cât Ţara este în imposibilitate de-a o face. În momentul când Ţara va fi liberă, numai cei care au suferit până în ultimul moment au dreptul să o facă". Remarc că românii, ascultători frecvenţi ai „Europei Libere" şi complet necunoscători ai scrierilor domnului Pantazi i-au dat totuşi ascultare celui de-al doilea, în mai 1990, şi probabil şi vara aceasta vor face acelaşi lucru. Dovadă că românii nu se lasă cu una cu două păcăliţi. Că nu-i înghit pe demagogi, chiar dacă ar avea clauza în frunte şi-n profil şi nu nişte banale bilete de trafic aerian mai mult sau mai puţin transatlantic. „Noi suntem democraţi, scria în ianuarie 1989 Ion Pantazi, pentru motivul că «democraţia» reprezintă cel mai bun sistem de conducere al unei ţări, dar nu mai avem o ţară şi până nu o vom redobândi-o nu trebuie să ne batem cu pumnii în piept că suntem «democraţi», ci că suntem Români, căci nu democraţii se află astăzi în Exil, ci Românii. Să lăsăm demagogia, pentru a fi pe placul unui Occident care dovedeşte de peste 40 de ani că nu-l interesează soarta noastră şi această soartă să ne-o luăm în propriile mâini şi să luptăm pentru ţară până la ultima suflare". Poate că un cititor grăbit l-ar putea acuza pe autor de naţionalism, cum a făcut-o domnul Ion Raţiu, care desigur nu poate fi acuzat de aşa ceva, dar nu putem crede că războiul acesta nedeclarat al românilor împotriva românilor, acasă şi afară, să nu poată fi încheiat şi altfel decât prin dispariţia României ca obiect de litigiu. Ba chiar şi recenzentul ar putea fi vânat şi dat pe mâna mâncătorilor de criptocomunişti care, după ce-i vor fi terminat pe cei mai atestaţi, se pot mulţumi şi cu alde noi. Pînă una-alta, vorba autorului de la München, noi „doar ne-am depănat gândurile cu sinceritate", ştiind din capul locului că „pe cine se-amestecă-n tărâţe îl mănâncă porcii". În definitiv, lovindu-te ba de unii, ba de alţii, puţini îţi plac, mai toţi te dau la o parte şi, până la urmă, din toată joaca asta de-a viaţa rămâi cu mai nimic.

Nicolae DIACONU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Mihai CIMPOI

Cosmopeea lui Blaga

George Călinescu spunea că universul poetic al lui Lucian Blaga poate fi evocat numai printr-o contopire simpatetică, printr-o cufundare în țesătura intimă a lumii, făcută din fire muiate în taină și tăcere, în raze, lapte și rouă. „Ar fi trebuit să aștepți solstițiul de vară, arșița caniculară, pentru ca ierburile să se ardă și pâraiele să sece; ar fi trebuit să-mi tai un fluier de soc și să chem cu el răcoarea sălciilor, tilincile, turmele și mugetul cirezilor; ar fi trebuit să mă culc în lanuri, să mă întind la umbra fagilor, *sub tegmini fagi*, împreună cu Tityrus, sau să pândesc printre aluni cum satirii ies din cânepă și nimfele din scoarța copacilor" *(Cronici literare și recenzii*, vol. 1 București, 1991, p. 137). Cu alte cuvinte, criticul ar trebui să îmbrace tohoarca de Cioban, să ia fluierul de soc și să reproducă în sunete freamătul vecinicie „născută la sat" și să aștepte prezicerea oii năzdrăvane. Adică: să coboare în plin *mioritismul* gândirii și simțirii poetului. Căci mioritismul blagian este chiar deplina identificare a subiectului cu obiectul, „căderea în acel subconștient al purei vieți fiziologice, unde numai amorțita identitate a eului trage un hotar între vegetal și animal, și simțurile trăiesc de la sine cum cântă greierul în soare" (Ibidem, p. 138).

Mioritismul modern al lui Blaga se detașează net de bucolismul antic de tip vergilian sau cel clasicist de tip gessnerian: el este beție panteistă amestecată cu fiorul morții. Peste lumea naturii se lasă lumina sumbră a apocalipsului: Pan este singur și plin de scai... „Nimicul își încoardă struna". El este stingherit nu numai de apariția mânăstirilor, ca în poemul blagian, ci de lipsa lor ca atare (vom adăuga noi). Căci întreaga întreprindere mitico-magică a poetului din Lancrăm, care e și poetul Lacrimei, al unei lacrime universale, căzută din cer și pietrificată, este să-l readucă pe Pan în lumea modernă de-pan-teizată.

Lucian Blaga se dedă la o dublă operație mitico-magică: răsfrânge lumea în sufletul său și proiectează sufletul său asupra lumii. Tristețea profundă, cu iz de cenușă, a ploii — tristețe nedeslușită, pecetluită cu lăcățile tainei supreme — n-o simte în el, „ci-n picurii de ploaie care curg", ceea ce naște senzația fizică a altoirii pe ființa poetului a imensei lumi cu toamnă și cu seară care-l doare ca o rană. Între subiect și obiect nu mai este o relație elementară, mecanică, liniar-psihologică de oglindire, receptare, ci de interrelație acaparantă, activă, inversă în fond. Eul poetic e, de fapt, nu *în fața* lumii, ci *în* lume, vorbind de dincolo de sine, din șoapte, murmure, zvonul brazdei, lacrimile reci ale ploii, firele de painjen, limpezimile ocrotitoare ale zării, argintul nopții, cântecul lebedei ce vine din ceruri, ochii cuminți ai dobitoacelor în trecere, fulgii moi și grași, chiotele de lumină, florile de mac cu feciorelnicul lor avut, stelele ce licăresc nedumerite între șapte lumini, vântul veșnic ce răsună prin cetini de zadă, ceasurile verzi ale pădurii, intercontinentalele zvonuri electrice. Lumea și eul sunt cufundate într-un uriaș *sensorium*, unde totul la formă de tăcere înfundată și de reverberații surde, de culori estompate trecute ca printr-un sfumato leonardian, de taină dumnezeiască ce proliferează continuu în ușoare planări angelice și vibrații ușoare de bunătate cerească. Cerurile se zăvorăsc, Taina se închide progresiv, luminile sporesc, precipitate spre izvorul original (lumina dintâi), aureolele lăsate de sfinți iau contururi abia vizibile în aer; imperiul lutului este surprins de un zvon legendar, desferecând izvoare, flori peste fire de maci luminează din larg, Aheronul curge blând pe sub bolți, sub sfere, în plină noapte monadele, ca lumi comprimate, dorm. Peste pacea sufletească în care sălășluiesc Dumnezeu și Satan, sângele deodată devine expansiv, vrând să curgă pe soclurile lumii și să învârtă roțile în mori cerești. Extazul panteistic devine patetic, impunând tenta expresionistă.

Lumea blagiană, pusă sub un templu cu largi bolți al Tainei, se retrage în urmă, *ab origo*, într-un con al cărui vârf ascuțit e înfipt în precosmic, în primordiile luminate epifanic de lumina dintâi în care râvnește să se cufunde simțirea.

E o lume întoarsă, o lume proiectată *à rebours*, o lume ce se retractează sub zodiile protectoare ale facerii pure, ale angelicului neprefăcut în lut și păcat. Eul poetului pleacă în taina acestei geneze, acestei prime conturări de lumi și armonizări de cosmos din haosul primar. El merge, înlăcrimat, înrourat și luminat de mister care mereu sporește, într-acolo, convins că: „Și totuși cu cuvinte simple ca ale noastre/s-au făcut lumea, stihiile, ziua și focul./Cu picioare ca ale noastre/Isus a umblat peste ape" *(Tristețe metafizică)*. Poetul își aduce aminte, prin anamneză platoniciană, de „țara fără de nume", de copilăria depărtată din vremea cînd încă nu eram. Prin urmare, de chiar copilăria lumii.

Lumea lui Blaga este aureolată de o blândețe domestică, ce nu este atât o comunicare creștină, ci un contact direct, nemijlocit de nimeni și de nimic cu divinitatea. E contactul stihial, adânc-panteistic și inconștient dintre diferențialele divine, adică făpturile individuale, Marele Anonim: „Marele Anonim admite diferențialele divine ca existențe indestructibile fiindcă ele sunt, cu alte cuvinte, pe deplin domestice. Marele Anonim ar fi putut desigur să genereze și „existențe *complexe*" în formă indestructibilă, dar acestea ar fi fost identități divine, (ipostaze, Eoni, idei, Forme entilexiale realizate în câte un „singur exemplar și prin câte un singur act generator" (Lucian Blaga, *Opere*, v. 11, București, 1988, p. 153).

Plutește în universul lui Blaga, misticismul inșilor, despre care el însuși spunea că au ardori neomenești; în dogoarea sa de cuptor se topesc metalele, deasupra alegându-se lamura. Toate lucrurile apar înmuiate în taină, golul, indeterminatul și plenitudinea lumii, a naturii, se întregesc organic. În lumea atinsă de misticism nu mai este loc pentru dezaxare și Eul blagian seamănă întru totul lui Tao: umblă într-un cerc bine stabilit necunoscând schimbarea și nesiguranța. În atmosfera taoist-blagiană determinant este aerul domestic, o moliciune și suavitate feciorelnice, o plutire exuberantă a simțurilor în albia cosmică, în care Tao se simte „moale și puternic ca apa". Însuși Blaga descoperea în religiozitatea taoistă a lui Lao-Țzi „ceva feciorelnic, feminin și sublim în același timp, ceva arhaic și fraged-proaspăt deodată, un amestec de local și de lipsă de patrie, o împletire de organic și de ne-lume" *(Ibidem*, vol. 10, p. 395). Tot astfel, la autorul *Poemelor luminii*, spațiul mioritic se suprapune peste o „țară fără nume", iar natura palpabilă, organică se continuă într-o sferă a Tainei, sfera Marelui Anonim. Este spectacolul uimitor al interrelațiilor, stabilite sub semnul mitico-magicului. În plan terestru: „Căutăm pământul, unde/mitic să ne alcătuim,/ochi ca oamenii să deschidem,/dar ca pomii să-nflorim" *(Flori de primăvară)*. În planul Absolutului: „Rune, pretutindeni rune,/cine vă-nseamnă, cine vă pune?/Făpturile toate, știute și neștiute,/poart-o semnătură — cine s-o înfrunte?/Crinii muntelui — sublunari — /și-o duc neajunsă pe creștet./Subt ceruri mumele — o poartă pe frunte" *(Rune)*.

Un avânt lăuntric, care nu poate fi identificat cu îndemnul exterior, duce lucrurile în sferele cerești și le pune sub semnul divinului. Poetul evită strivirea corolei de minuni a lumii, râvnind cu lumina lui să sporească a lumii Taină: „dar eu,/eu cu lumina mea sporesc a lumii taină—/și-ntocmai cum cu razele ei albe luna/nu micșorează, ci tremurătoare/mărește și mai tare taina nopții,/așa îmbogățesc și eu întunecata zare/cu largi fiori de sfânt mister/și tot ce-i nențeles se schimbă-n nențelesuri și mai mari/sub ochi: mei-/căci eu iubesc/și flori și ochi și buze și morminte" *(Eu nu strivesc corola de minuni a lumii)*.

Atât în cunoașterea propriu-zisă (epistemologie), cât și în cunoașterea poetică a lumii prin acele prefaceri magice ale fântânilor, lacurilor, oceanelor în „ochi" de percepere a sensului existenței, Lucian Blaga a urmărit revelarea misterului nu prin plus-cunoaștere, ci prin minus-cunoaștere. Cu cât a pătruns ceva din acest mister zăvorât al lumii, cu atât misterul a sporit ca atare, s-a închis și mai temeinic în sine.

Taina blagiană este des-tăinuirea prin tăinuire perpetuă. Cercul Tainei se deschide, închizîndu-se și mai tare. Tărâmul de dincolo se lărgește și se îndepărtează prin apropierea celui care vrea să-l cunoască. Corola de minuni a lumii se îmbogățește cu o corolă de minuni a ne-lumii, copilul ce se naște e miruit nu numai cu întâia lumină reală ci și cu o lumină tainică; este o făptură *de nicăieri* coborâtă în imperiul mumei *(Naștere)*. Trecere *(Marea Trecere)*,coborâre, înălțare, înaripare, întinerire, îmbătrânire, căutare până la ultimele hotare, îndrumare, umbrire, răcorire, izvorâre, izvodire, curgere, lăcrimare, luminare, picurare, zbatere, azvârlire, șoptire, creștere, înmugurire, învăpăiere, murire și ne-murire, cădere, închidere, deschidere, liniștire, încetinire, înnebunire, înseninare, schimbare, devenire, venire, plecare, toate sunt puse în Cercul Tainei care limitează prin des-limitare, care se lărgește fără a se mai închide, dar și fără a se descnide. Totul începe și se sfârșește în această Taină atotvăzătoare. „Noutatea punctului nostru de vedere consistă credem în faptul că nu năzuim nici la înlăturarea misterului, și nici numai la constatarea prezenței sale liminare. Noi filosofăm sub *specia misterului* ca atare. „Misterul" e pentru noi suprem unghi de vedere. Circumscriind variantele ideii de mister, ne-am dat dintru început seama că suntem de fapt în posesia unui punct de vedere filosofic inedit, cu posibilități de a da roade nu numai în epistemologie, ci și în metafizică" *(Trilogia cunoașterii*, Ed. Fundațiilor Regale, București, 1943, p. 385).

Modernitatea pregnantă a lui Blaga stă astfel, în gândirea sa mitică, genuin-mitică, fiindcă poeții secolului XX și-au injectat artificial miticul. Miticismul și magismul blagian este organic, congener structurii lui sufletești. Anume acest organicism îi dă nota particulară: Blaga este poate cel mai mare poet mitic al secolului nostru: „Un poet pus față în față cu puterile lumii și ale vieții, și dacă nu vrea să-și dezmintă menirea creatoare nu poate să gândească decât *mitic* (subl.noastră)" *(Zări și etape*, București, 1990, p. 175).

Miticul și magicul sunt concepute prin urmare ca o condiție sine qua non a poeticii moderne. Este „menirea creatoare" a poetului modern să fie un poet ce gândește în basme și vorbește în poezii. Blaga este, așadar, un eminescian programatic.

O a doua „nedezmințire" a statutului de poet modern Blaga o realizează prin a pune un semn de identitate între metafizică (poezie) și știință. El nu cultivă limitele, hotarele nici în această privință, impunând cel de-al doilea unghi de vedere suprem: *universalitatea*. Departajarea poezie-filozofie întreprinsă de unii critici este de-a dreptul falsă. Căutarea misterului unește instrumentele cunoașterii, le îndrumează în același sens, Blaga fiind și aici înfăptuitorul imperiativului novalisian al întrepătrunderii domeniilor cunoașterii: „orice știință devine poezie după ce a devenit filosofie...". În acest sens, este acceptabilă părerea lui Edgar Papu despre universalitatea tăcerii blagiene, care constituie un ecran ideal absorbitor de sensuri spirituale multiple: „Ea se arată a fi un mediu deosebit de propice nu numai poeților ci și gânditorilor, inițiaților, iluminiștilor, extaticilor. Aici se relevă confluența poeziei lui Blaga cu întreaga sa viziune și creație teoretică, alcătuind, ca și la Eminescu, ceea ce putem numi *integralitatea* sa. Trăirea *tăcerii* coboară în timp până la preistoria individuală a poetului. Este, deci, o atitudine „metafizică" ivită din rădăcinile adânci ale științei sale, anticipând, astfel, orice „influx cultural" *(Lumini perene*, București, 1989, p. 384). De fapt, drumul cunoașterii înaintează, după cum am mai spus, întorcîndu-se spre punctul imemorial inițial. Influxul cultural, foarte puternic, sincronizat chiar cu ultimele cuceriri ale științelor matematice ale naturii, ale filosofiei, filosofiei culturii, devine în mod ciudat un flux metafizic.

Modernitatea lui Blaga o augmentează cu toată evidența tăcerea sa care nu înseamnă, în plan ontologic pur, numai coborâre până la începuturile ființei. Ea înseamnă și dematerializare și neantizare a cuvântului și totodată mântuirea cuvântului sub semnul închiderii lui în Taină. Deci nu e numai alunecarea abisală rimbaldiană („Nu mai știu să vorbesc!" — „Je ne sais plus parler!"), nici mallarmeanul „zbor tăcut" în abstracțiune, în alb și muțenia primordială, și nici tăcerea metalingvistică a necuvintelor stănesciene. Este tăcerea ca substață a universului , ca expresie a amestecului antinomic al frumuseții cu neființa, de care vorbește în *Autoportret* („Lucian Blaga e mut ca o lebădă/În patria sa/zăpada făpturii ține loc de cuvânt/. Sufletul lui e în căutare,/de totdeauna,/și până la cele din urmă hotare./El caută apa din care bea curcubeul./El caută apa/din care curcubeul/își bea frumusețea și neființa"), al împăcării dintre Dumnezeu și Satan, al nexului cauzal unic ce leagă lucrurile, monadele („diferențialele divine") și Marele Anonim.

Prin tăcere se aude Ființa și poetul este gata, spre a o revela mai bine, să astupe toate izvoarele. Gest, în fond, constructiv, căci țintește resintetizarea lumii într-o imagine unică, în sâmburele primar.

Lucian Blaga numea lucrările desăvârșite *cosmopei*. Se poate spune cu toată certitudinea că și opera lui este o cosmopee.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Cărturari din Basarabia

MIHAIL CIACHIR

„Luând aminte cu toată mulţumirea la dragostea ce arată către Sfânta Biserică, iconomul stavrofor Mihail Ciachir, prin neobosita sa strădanie în slujba sfântului Altar, vreme de 50 de ani, predicând zelos cuvântul Dumnezeiesc în Biserică, în şcoli şi ajutând cu inima la reînfiinţarea tipografiei eparhiale moldoveneşti şi la publicarea multor lucrări în graiul nostru, dăm arhiepiscopala noastră binecuvântare..." se spune în „Gramăta" de binecuvântarea din 21 noiembrie 1931 a arhiepiscopului Chişinăului şi mitropolitului Basarabiei, Gurie. În acelaşi an, regele Carol al II-lea i-a conferit ordinul „Steaua României", cu gradul de cavaler.

Mihail Ciachir (Mihail Ciacâr, cum îl pomeneşte Ion Nistor în „Istoria Basarabiei") provenea dintr-o familie ce îşi trăgea obârşia de la sud de Dunăre şi care, din cauza prigoanei turceşti, se refugiase în Ţara Românească, în ţinutul Ploieştiului. În 1790, cu sprijinul boierului Balş, care avea moşii dincolo de Prut, familia Ciachir se stabileşte în comuna Gura Galbenă din ţinutul Tighinei, unde bunicul său este menţionat ca preot în anul 1831. Tatăl său va fi, de asemenea, preot şi va sluji la biserica din Ciacîr Lunga, tot din ţinutul Tighinei. Mihail, născut în 1861, se va distinge la învăţătură şi în 1881, la numai 20 de ani, va fi numit profesor la şcoala duhovnicească din capitala Basarabiei, unde va preda în decursul anilor liturgica, catehetica, limba elină şi matematica.

Ca preşedinte, timp de peste două decenii, al secţiei de învăţământ a Consiliului eparhial din Chişinău, Mihail Ciachir a sprijinit cu ardoare înfiinţarea de şcoli şi zidirea de biserici. „În 1896 a îndrăznit să-şi susţină cererea chiar în faţa autorităţilor imperiale de la Petersburg cu privire la învoirea tipăririi şi introducerii în şcoli de manuale şcolare moldoveneşti. În urma intervenţiei sale din 1896, a primit aprobarea şi a tipărit cărţi şi manuale proprii. Reţinem un abecedar propriu tipărit în 1897, o carte de citire, o scurtă gramatică moldovenească, broşuri şi cărţi religioase şi un dicţionar (cuvântelnic) ruso-moldovenesc („Cuvântul moldovenesc", Chişinău, nr. 9, din 1932).

Om de o rară modestie, dar cu o vastă cultură — cunoştea temeinic limbile latină, elină, rusă şi turcă — Mihail Ciachir a contribuit foarte mult, fiind şi preşedinte al Comitetului tipografiei eparhiale din Chişinău, la editarea multor lucrări în limba română şi mai ales a revistei „Luminătorul", care a apărut la Chişinău în primul deceniu al secolului nostru.

De asemenea, confruntându-se cu situaţia că populaţia găgăuză, adusă în secolul trecut de autorităţile ruseşti în sudul Basarabiei, nu înţelegea slujbele religioase, Mihail Ciachir a tradus „noul testament din originalul grecesc în limba turcă" şi l-a tipărit pentru uzul acestei populaţii. La sugestia lui Nicolae Iorga, a publicat în revista „Viaţa Basarabiei" o serie de studii cu privire la istoria găgăuzilor din Basarabia (1922-24). Tot pentru ridicarea culturală a acestei populaţii, a scos în 1938, la editura „Tiparul moldovenesc" din Chişinău, un dicţionar, găgăuzo-român pentru ca, după cum se spune în prefaţă, „găgăuzii, având acest dicţionar, să poată înţelege mai lesne nu numai cuvintele româneşti, ci şi spiritul limbii române şi, totodată, spiritul poporului român".

În septembrie 1938, când s-a stins din viaţă, lăsând în urma sa o bogată moştenire spirituală, Mihail Ciachir a fost condus spre locul de veci de un sobor de 132 de preoţi şi de mii de credincioşi din toate colţurile Basarabiei.

Pavel MOCANU

Bogdan Petriceicu Hasdeu

Constantin Stere

CĂLIN GRUIA

Reevaluarea atât de necesară şi oportună a ceea ce a adus neîncetat, chiar în lungii ani de grea înstrăinare, Basarabia, la tezaurul spiritual, de cultură şi creaţie artistică, a întregii ţări, va trebui să includă, fără îndoială, în fişele istoricului literar, cu tragere de inimă şi conştiinţă naţională, şi pe acei slujitori ai scrisului care au fost nevoiţi, după raptul din 1940, dar şi mai crâncen la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, să se strămute dincoace de Prut, înlăuntrul patriei. Cei mai mulţi dintre aceştia, afirmaţi literar anterior, sau descoperindu-şi vocaţia scriitoricească abia în noul spaţiu de vieţuire, n-au fost părăsiţi nici o clipă de tot ceea ce plaiurile neasemuite dintre Prut şi Nistru, atât de bogate în simţire românească, în datini şi eresuri, în cântec şi joc, le sădiseră în suflet şi cuget din fragedă copilărie.

Un astfel de scriitor a fost şi Călin Gruia (Chiril Gorduz), de la a cărui moarte se vor împlini în curând trei ani. Trei ani în care numai cărţile adunate în biblioteci şi reluarea, sporadică, a unora din scenariile sale radiofonice pe postul naţional, ne-au amintit de acest literat complex, care, modest dar tenace, şi-a consacrat cei mai plini ani ai vieţii îmbogăţirii literaturii noastre.

Personal, l-am cunoscut în 1951, în primele zile pe care Călin Gruia le petrecea într-o redacţie bucureşteană (cea a emisiunilor pentru copii şi tineret de la radio), unde venea deja încărunţit după patru ani de prizonierat în mlaştinile îndepărtatelor taigale. Se născuse la 21 martie 1915 în satul Trifeşti de lângă Nistru, urmase o şcoală de învăţători, iar în 1938 debutase literar în revista „Speranţa" din Orhei, după care avea să publice versuri şi în revistele „Raza" şi „Basarabia literară" din Cernăuţi. Apariţia primei sale cărţi, tot de versuri, „Litanii de seară", la Bucureşti, în 1942, îl va găsi în pragul doritei concentrări pentru front de unde fostul dascăl de şcoală sătească din Tvardiţa Nouă şi Umbrăreşti se va întoarce marcat de o lungă suferinţă dar cu o nespusă dorinţă de a se afirma pe plan literar. O face, mai întâi, aş putea spune, printr-o operă de pionierat: crearea în cadrul programelor radiofonice a unor emisiuni dedicate exclusiv basmelor şi poveştilor menite să cultive în inima micilor ascultători inepuizabila fantezie a geniului popular românesc. Şi astfel, în emisiuni ca „Traista cu poveşti" sau „Înşir-te mărgărite!", care şi-au câştigat rapid o mare audienţă, Călin Gruia reînvie prin dramatizări tot mai izbutite basme culese în trecut şi de mult nereeditate de I.C. Fundescu, G. Sbiera, I. Pop–Reteganul, S.F. Marian, sau basmele recreate de Eminescu, Creangă, Slavici, Ispirescu, Delavrancea, pentru ca, în curând, animatorul radio însuşi să-şi reverse traista de legende şi povestiri, singura bogăţie pe care reuşise s-o adune şi s-o ia cu el în lunga-i bejenie. Există astăzi în fonoteca Radiodifuziunii peste 40 de scenarii originale semnate de Călin Gruia şi mă-ntreb cine dintre adulţii de acum nu-şi aduce aminte, ca printr-un vis, măcar de una dintre aceste poveşti care i-au înaripat imaginaţia în copilărie: „Minunata împărăţie cu palate de hârtie", „Nuieluşa de alun", „Fata pădurarului", „Potcovarul cailor lui Făt–Frumos", „Fata dorului" şi atâtea altele?

Dar pe Călin Gruia nu l-a părăsit niciodată patima cuvântului tipărit, rotunjit pe pagină şi aşezat în raft cu cărţi. De aceea, multe din scenariile risipite în eter, ca şi zeci de alte ficţiuni mai mult sau mai puţin fantastice, toate lipmpezite în undele vechilor izvodiri populare, s-au văzut transpuse în volume care ele singure ar putea alcătui o mică bibliotecă de literatură pentru copii. Şi nu numai pentru ei. Călin Gruia avea acel har al povestitorului, atât de specific leagănului său basarabean, care ajunge la sufletul ascultătorului străbătând barierele vârstelor, tulburând şi înaripând deopotrivă. De aici, poate, şi tendinţa puţinilor comentatori ai operei sale de a-l cantona în categoria scriitorilor pentru copii sau de a-i neglija pur şi simplu proza de profundă investigaţie socială şi psihologică. Dar e de ajuns să citeşti povestirile, nuvelele şi romanele scrise la vârsta deplinei maturităţi artistice pentru a-ţi da seama că ai în faţă un prozator redutabil, din stirpea cea mai curată a tradiţiilor moldoveneşti, cu extraordinară capacitate în redarea răsfrângerii naturii în comportamentul uman, în împletirea realităţii cu jocul fantasmelor, în poezia descrierii locurilor natale. E ceea ce resimţi cu intensitate parcurgând volumele „Pânzele mamei", „Ograda", „Moara lui Elisei", „Peretele de lut", „Nălucile nopţii" şi, nu mai puţin, „Vineri la amiază", culegerea de nuvele în care şi-a găsit expresia literară sinceră şi percutantă întreaga experienţă a războiului şi robiei sub străini a scriitorului.

Călin Gruia a trăit permanent cu nostalgia plaiurilor tinereţii, cu dorul înaintaşilor lăsaţi sub lespezile de mormânt de acolo şi cele peste 30 de cărţi ale sale, e momentul să intre cu adevărat în atenţia cercetătorilor şi, mai ales, a moştenitorilor săi de drept, literaţii dintre Prut şi Nistru.

S. MIHAIL

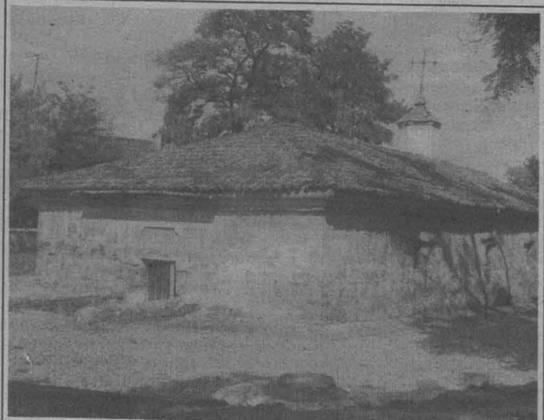
GH. V. MADAN

Debutând ca folclorist (*Suspine*, 1897, cu o prefaţă de G. Coşbuc — prima culegere de folclor basarabean); cu o bogată activitate jurnalistică, fiind chiar ctitor de ziare şi reviste (*Floare albastră*, fondată la Bucureşti, în 1898 împreună cu Şt. O. Iosif; ziarul *Moldovanul*, tipărit la Chişinău în anii 1907—1908); prezent în presa literară a vremii cu nuvele, povestiri şi evocări din viaţa Basarabiei, spre sfârşitul vieţii Gh. V. Madan publică două volume de proză care îi asigură un loc prestigios în literatura basarabeană a timpului: *Răsunete din Basarabia*, cu desene de Victor Ion Popa, 1935 („Cartea Satului" nr. 13) şi *De la noi din Basarabia*, cu desene de J. Giurgea — Negrileşti, 1938 („Cartea Satului" nr. 32). În antologia sa, *Poeţii şi prozatorii Basarabiei până la Unire (1812—1918)*, Gh. Cardaş îi reproduce *Truşenii de altădată* (o evocare a satului natal şi, în acelaşi timp, a satului basarabean, în general).

Format în atmosfera literară a Bucureştilor de la sfârşitul veacului trecut, unde a fost silit să plece fiind urmărit de organele de represiune ţariste, frecventând cercul lui B. P. Haşdeu, Gh. V. Madan se reîntoarce în scris spre ţinuturile scăldate de apele Prutului şi ale Nistrului, oferindu-ne prin prozele sale o „Basarabie pitorească", drept pentru care este trecut astăzi în normele şcolare din Republica Moldova.

Urmând tradiţia povestitorilor moldoveni de la începutul secolului nostru, scrierile lui Gh. V. Madan se constituie cel mai adesea în „evocări" şi „rememorări liric–sentimentale" acestea oferindu-le autenticitatea şi sinceritatea expresiei.

Constantin MOHANU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Grigore VIERU

ARS POETICA

<De mila timpului din sânge
Poetul nu-i decât iubire>

Merg eu dimineaţa, în frunte,
Cu spicele able în braţe
Ale părului mamei

Mergi tu după mine, iubito,
Cu spicul fierbinte la piept
Al lacrimei mamei.

Vine moartea din urmă
Cu spicele roşii în braţe
Ale sângelui meu —
Ea care nimic niciodată
Nu înapoiază.

Şi toţi suntem luminaţi
De-o bucurie neînţeleasă.

FĂPTURA MAMEI

Uşoară, maică, uşoară,
C-ai putea să mergi călcând
Pe seminţele ce zboară
Între ceruri şi pământ.

În priviri cu-n fel de teamă,
Fericită totuşi eşti —
Iarba ştie cum te cheamă,
Steaua ştie ce gândeşti.

AM RUPT ACEST TRANDAFIR

Rostesc cuvinte
Ca să iau aer.
Adorm,
Ca să nu mai ştiu.
Tai pâine,
S-o bucur pe mama.
Ascult mierla,
Că să nu mint.

Mă iut la tei,
Ca să nu uit.
Am rupt acest
Trandafir. De ce?

CREANGĂ DE MĂR

Te-ai dezbrăcat de noapte
Ca de cămaşă,
Ah, creangă de măr!

Tremură degetele vântului
Pe sânii tari
Ai mierlelor tale.

Pe aer culcată,
Cu pletele umede, verzi,
Numai mireasmă,

El trunchiul zmulge-te-ar
Şi-n pădure duce-te-ar,
Ah, creangă de măr!

BUZELE MAMEI

Iar buzele tale sunt, mamă,
O rană tăcută mereu,
Mereu presurată cu ţărâna
Mormântului tatălui meu.

O, buzele ce sărutară
Al tatei mormânt
Mai mult ca pre dânsul.
Pre tata-n
Puţinii lui ani pre pământ.

Acum când nu te poţi, mamă,
De seara din şale pleca,
Cine ridică mormântul
Spre gura uscată a ta?!

Leo BUTNARU

MIERE

Numai voi, albinelor,
mai puteţi alege din tutun
puţină bunătate —
şi prin pâlniile florilor lui
picură de nectar. Acum, toamna,
doar floarea tutunului
vă mai poate ademeni
într-un ultim zbor
pe lângă ciurul zăpezilor.

Fără frică soarbeţi din rozele pâlnii.
Fără frică — plecate-s rândunelele
ce se hrănesc cu adunătoare de miere
şi miere neajunsă la stupi.
(O, rândunelele ar putea suporta
frigul iernilor noastre,
însă somnul vostru ascuns
le trimite în alte ţări, după hrană).

Din florile tutunului
strânge-ţi, albinelor, miere
pentru sănătatea sătenilor care au trudit
lângă fraza asta blestemată.

SUB STEAUA AMĂGIRILOR DIVINE

Ca o iertare de blestem răsare
o stea a intuiţiei divine;
ce n-a pierit pân'astăzi, mai rămâne
pân'la o nouă, şi mai grea-ncercare.

Ce-i de făcut ca să nu faci păcate,
magistrul meu? Nu-i scrisul o capcană
ca-ndemnul de-amazoană diafană
spre fapta zămislirilor de moarte?

...Cât ţine, scurt, pe marginea genunii
iertarea între azi şi între mâine,
sub steaua amăgirilor divine
mai scriu, riscând fatal, nebunii lumii,

ILUZIA NECESARĂ

Nerăbdare şi fugă de grabă,
dovadă şi taină amară,
cătuşe cu sclipăt de salbă —
iluzia mea necesară.

Psalm biblic şi sens din tratate,
descântec şi scriere clară,
înţeleaptă naivitate —
iluzia mea necesară.

Nădejde ajunsă credinţă,
cărbune şi floare de pară,
evadare din umilinţă —
iluzia mea necesară.

Ruini şi înalt meterez,
abis şi amiază solară,
visare visând că visez —
iluzia mea necesară.

Tăcere de fur, ori alarmă
ce-o dă un străjer de comoară,
otravă şi leac ce întreamă —
iluzia mea necesară.

Din lupta de azi şi de mâine,
din izbânda ei temerară
şi ţie ceva-ţi aparţine —
iluzia mea necesară.

Nicolae DABIJA

XXX

Sunt rău. Sunt bun. Sunt nemilos. Sunt blând
Dar tu iubeşte-mă aşa cum sunt.
De-aş fi doar blând şi bun, cum mă doreşti,
ar fi uşor de tot să mă iubeşti.

Atuncea lumea toată, câtă e, m-ar adora —
şi-ar mai avea oare acelaşi preţ iubirea Ta?!

IEŞIRE LA MARE

Ce să fac, Doamne, c-un cer care
prinde singur să zboare
şi n-am, ca să-l populez, măcar câteva vrăbii?!
Ce să fac, Doamne, cu atâtea corăbii,
când nu mai am ieşire la mare?!
Se întâmplă de-acum lucruri stranii şi amare —
cum săritorii, din faşe-ncă, strigă toţi: <hopa> —
în această bucăţică de Asie, lăţită peste Europa,
unde amiralii nu au nevoie de mare.

Că n-or urca mai mult pe râu, decât visul.
Cel care-a fost o dată să-i încapă —
înstrăinaţii peşti, îi simt plângând sub apă,
cu lacrimile lor sporind abisul.

PLOAIE TRISTĂ

Plouă trist. Parcă plouă
peste-o ţară ruptă-n două.

Plouă de ieri. Plouă-abătut,
ca după un război pierdut.

Plouă de-o zi. Poate, de două —
în Pruturile amândouă.

Plouă cu mahnă. Şi-n avoane
Isus tresare din piroane.

Salcâmii pălmuiţi de vânt,
pe dealuri, cresc numa-n pământ.

Bătrâne scunde trec pe coastă
cu mănăstirile în traistă.

Iar fulgerul pornit de sus
la ele încă n-a ajuns.

Ion HADÎRCĂ

DARUL VORBIRII

Cu el mă apăr, cânt şi nu atac.
Pierd scumpe desfătări dacă-i pierd darul.

Şi mă întorc în cuvânt, în scutul vorbirii,
Precum după lungi călătorii
Prin ţărmul trecutului
M-aş reintoarce în ţară

... Caracteru-i eliptic se manifestă
când vorbim despre lucruri
în absenţa lor. Concretul vorbirii
sau balada fonetică a

trăirilor. Emotivitatea cuvântului
este culoarea lui între alte
culori. Tăcerea. Ea vine dinăuntrul
cuvântului şi dinafara lui

dinaintea cuvântului şi la urma
urmelor a spune ceva e ca şi cum
ai mişca unele planete
prin univers...

Valeriu MATEI

IPOSTAZĂ

Brusc
nodul poemului mi s-a oprit în gât
Să nu-l spun mai departe.
Preadulcele azi doare,
cum sângerează un incendiu
dezlănţuit în burg
şi ramura pe care privighetoarea moare.

I-am spus să stea cuminte, să vină mai târziu.
Acum e tocmai timpul romanţei cu rimeluri.
Mi-au reproşat — tăcerea din satul meu pustiu
şi ploile cu piatră statornicite-n ceruri.

Şi l-am scuipat în rima cu ugerul rănit,
ce vrea să-nlocuiască azi vechile izvoade,
în miez de noapte, însă, la mine-a revenit
şi piatra nepăsării din inima mea roade.

Prin sânge ca un vifor răcoarea lui îmi trece,
îl simt pe osul frunţii descult ca pe un ghimp,
pe limbă îmi aduce cuvinte tari ca fierul.
Cum l-aş putea surprinde?
Să scuip?
Să nu-l mai scuip?
1981

DANS

Valsam cu moartea prin odaia sumbră.
— Un-doi! Un-doi! — o învăţam cadenţa,
dar ea mereu greşea
şi îmi călca piciorul.
— Ce greu ţi-e pasul! Vrei să-mi spui ceva?
— Nimic, — răspunse ea indiferentă
privind spre un fotoliu.
— Asseyez-vous, madame!
— O, nu! — rosti mirată
şi mă cuprinse şi mai strâns, —
e muzica în creştere, hai, spune-mi
ceva să ameţesc şi... să te uit.
— Ceva în ritm de dans, să nu greşeşti
că-mi sângerează talpa sub picioru-ţi.
Zis şi făcut. Ascultă-aceste rânduri
ce seamănă mai mult a vals:
Mi se părea că un alt trup se rupe
din trupul meu
şi partea lui de suflet
îmi cere,
mi se părea că norii
sunt plute transparente
alunecând pe sfere,
că prundul orb
îmi împietrea piciorul
şi stam pe loc privind
cum un alt trup din trupul meu
se rupe suferind,
c-am fost pe-o clipă dezlegat de soare
mi se părea
că eu sunt pasărea ce zboară
deasupra mea.
Dar ea mereu greşea
şi îmi călca piciorul.
— Să lunecăm mai lin, putem atinge
şi golul altcuiva!

Dar obosită
moartea-şi rezema
de umărul meu fruntea
şi,
să nu cadă,
se sprijini
de inima-mi bătând în ritm de dans.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Pan Halippa şi al său pohod na Sibir

Pantelimon (Pan) Halippa a fost şi a rămas o personalitate proeminentă, politică şi culturală, a ţării şi a neamului românesc. Basarabean de baştină (din Cubolta-Soroca) a luptat, cu devotament şi merite de tribun, pentru pregătirea şi unirea Basarabiei cu Patria Mamă, România, *pe vecie*, prin hotărârea şi actul istoric de la 27 martie 1918. Şi, tocmai pentru aceasta, a ajuns în Siberia...

L-am cunoscut personal pe Pantelimon (Pan) Halippa, şi la Chişinău (în Basarabia liberă, 1918-1940) şi în Bucureşti, după 1944 — pînă la „periplul" său în Siberia. După înapoierea în ţară, ne-am revăzut şi mi-a povestit pentru ce, cum şi pe unde a fost în Siberia sovietică. Iată ce am reţinut din relatările sale.

După instalarea regimului comunist, în ţară la noi, Pantelimon (Pan) Halippa a fost ridicat, în anul 1950, de securişti şi miliţieni, din casa lui, proprietate personală (str. Al. Donici nr. 52), despărţit de familie (soţie, un copil şi o cumnată, care au fost urcaţi, la rândul lor, într-un camion şi transportaţi în subsolul-magazie al unei case vechi, de pe o stradă de sub Dealul Patriarhiei), şi apoi dus direct la închisoarea din Sighetul Marmaţiei, ca fost demnitar de stat... guvernul comunist i-a arestat şi i-a trimis în penitenciare, din oficiu, fără procese şi sentinţe, în bloc, pe toţi foştii miniştri şi subsecretari de stat (şi cum, în perioada interbelică, 1918-1940, Pantelimon Halippa a fost de 9 ori ministru...).

După 2 ani de detenţie la Sighetul Marmaţiei, este transportat cu trenul la Chişinău, unde este judecat de un tribunal militar ad-hoc, sub acuzaţia că a fost spion român în URSS.

— Dar domnilor, tovarăşilor, a încercat el să se apere şi să explice, eu nu am fost niciodată în Uniunea Sovietică; am trăit toţi anii de până acum în România, cum de mă acuzaţi că am fost spion al României în Uniunea Sovietică?...

Degeaba am vorbit surzilor! M-au condamnat la 25 (douăzeci şi cinci) de ani muncă silnică şi m-au dus în Siberia... pesemne o sentinţă stereotipă, pentru că, tot atunci, într-un caz similar, preotul basarabean Vasile Ţepordei, predat şi el sovieticilor, a fost judecat, în Constanţa, de un tribunal militar ad-hoc sovietic (condamnat la 25 de ani muncă silnică şi dus în Siberia — n.n.).

M-au dus în Siberia, a continuat Pan Halippa, împreună cu mai mulţi, în vagoane de vite, stând pe jos, cu o mâncare pe zi, mai mult flămânzi, fără apă. Primeam doar peşte sărat, care sporea setea — un drum de iad... În Siberia, ţara morţilor, cum a numit-o Dostoievski, care a stat şi el acolo zece ani, m-au băgat într-un lagăr de muncă, într-un gulag, cum îi spuneau ei. Era o regiune de păduri şi deţinuţii lucrau la tăierea şi căratul lemnelor. În lagăr, alt iad... Oameni, câteva sute, din toate părţile Uniunii Sovietice şi din ţările ocupate de ea. Murdărie şi sălbăticie îngrozitoare. Grămezi de gunoaie de zeci de ani, privată o fi fost poate vreodată, cândva, dar a dispărut, deţinuţii îşi făceau necesităţile în văzul lumii, pe unde puteau. M-am gândit şi mi-am zis, cum, Doamne, pot să trăiască în acest fel, în murdărie şi barbarie? Ia să încerc eu o schimbare a situaţiei, doar sunt profesor, om de cultură şi deprins cu viaţa civilizată. Şi m-am apucat de treabă.

Întâi am dat foc şi am ars grămezile de gunoaie. S-a luminat şi s-a lărgit curtea. Apoi, din pari şi nuiele, că lemne erau şi s-au mai adus, am făcut garduri, cu despărţituri, şi am înjghebat closete, s-a curăţit terenul şi a dispărut putoarea. Se spălau direct în fântâni, iar apa risipită făcuse mult noroi; la propunerea mea s-au făcut jgheaburi de scânduri şi din trunchiuri de pomi, în care se spălau fără risipă de apă şi fără gloduri şi băltoace.

Lagărul avea şi o gazetă de perete — cum sunt şi la noi peste tot. Am început să scriu la gazeta de perete, în limba rusească, pe care cei mai mulţi o cunoşteau, zicale şi proverbe referitoare la curăţenie, sănătate, precum: Curăţenia este mama sănătăţii; E mai bună sănătatea decît bogăţia; Când eşti sănătos, bărbat, eşti destul de bogat. M-am referit şi la viaţa şi relaţiile dintre deţinuţi. De exemplu, la răbdare, amintindu-le textul din Evanghelie: „Cine va răbda pînă la sfârşit, acela se va bucura", zicala „cu răbdarea treci marea". Despre bunătate, că „bunătatea este podoaba omului", şi altele de acest fel... Cum sunt şi oleacă poet şi scriitor, am scris poezii şi povestiri scurte cu îndemnuri şi poveţe instructive. Şi de unde, până la mine, nimeni dintre deţinuţi nu se oprea să citească gazeta de perete, că se scria în ea despre partid, muncă şi fruntaşi în muncă, de când am început să scriu cele ce v-am spus, tot mai mulţi se opreau şi citeau, uneori cu glas tare, ca să audă şi alţii, când se strângeau în grup.

Aşa am reuşit să schimb câte ceva în viaţa oamenilor din gulag. Când au sosit în inspecţie nişte militari, ofiţeri de grade superioare, şi au văzut schimbările ce s-au făcut în lagăr, au rămas miraţi şi au întrebat cine şi cum le-a făcut? Au răspuns conducătorii lagărului, că s-au făcut la iniţiativa, propunerile şi îndemnurile „tovarăşului profesor din România", eu aşa m-am prezentat: „profesor din România", cum şi eram, şi m-au arătat.

Dar să vedeţi ce a urmat. Vestea despre situaţia schimbată, cu totul nouă, despre minunea din lagărul în care mă aflam a ajuns până sus, la conducerea de vârf a lagărelor şi iată că, într-o bună zi, mă trezesc chemat la cancelaria lagărului, unde am fost prezentat unui ofiţer superior; acesta mi-a spus să-mi fac bagajul şi să-l însoţesc; m-a dus într-un alt lagăr, unde m-a lăsat, ca să fac şi acolo ceea ce am făcut în primul lagăr. În câteva luni am schimbat şi acolo situaţia.

— Presupun că s-a îmbunătăţit şi regimul dumneavoastră?...

— Da de unde!... Tot pufoaice, pâslari şi căciuli siberiene, doar că eram scutit de muncă la pădure şi aveam un trai mai omenesc. Şi, după fiecare lagăr „ameliorat" de mine, mi se reducea un an din pedeapsă. Şi am început să mă gândesc şi să sper că, deşi aveam şaptezeci de ani, dacă Dumnezeu mă ţine sănătos, am să ajung să fiu liber.

Astfel, dragă părinte Cunescu, am umblat din lagăr în lagăr prin 11 (unsprezece) lagăre, până la marele lac Baical şi dincolo de el.

Mi s-a dat şi libertatea, dar nu pentru meritele dobândite în lagăre, ci în altă împrejurare, mai generală. Se cunoaşte că, după moartea lui Stalin, urmaşul lui la conducerea Uniunii Sovietice, Nichita Hruşciov, a încercat să facă o schimbare în toată ţara, l-a judecat aspru pe Stalin şi a amnistiat pe toţi cei condamnaţi de el, ruşi şi străini. Au intrat şi siberienii în amnistie. După 3 ani de detenţie siberiană, mi-au dat drumul să mă întorc acasă, în România; mi-au dat şi o adeverinţă scrisă că mi-am păstrat drepturile civile şi politice şi dreptul la muncă...

M-am înapoiat în România, dar securitatea şi miliţia românească nu m-au lăsat să mă duc la familie, ci m-au trimis la închisoarea din Aiud — acea groaznică închisoare politică — fără nici o explicaţie, fără nici un proces şi sentinţă, uitat de oameni şi părăsit de Dumnezeu! Tot am aşteptat să mă judece şi să aflu pentru ce mă ţin închis. Am stat aşa doi ani şi jumătate. Până ce într-o zi am cerut audienţă la comandantul închisorii, un colonel, şi i-am spus răspicat:

— Domnule comandant, sunt cutare... am fost deţinut în Siberia trei ani, ruşii mi-au dat drumul şi m-au adus până la intrarea în ţară, în România, aici m-au preluat românii mei şi, în loc să mă lase să-mi caut familia, m-au adus aici, la dumneavoastră, unde mă ţineţi de doi ani şi jumătate fără nici o judecată, sentinţă, lăsat la voia întâmplării. Vă rog stăruitor să mă judecaţi într-un proces penal, să se dea o sentinţă, iar dacă sunt vinovat de ceva, să ştiu câţi ani am de stat, să mă împac cu situaţia şi să încep să număr zilele, săptămânile şi anii de detenţie... Este un drept uman şi legitim. Vă rog cu disperare, domnule director. Sunt bătrân, am peste şaptezeci de ani şi aş dori să-mi sfârşesc viaţa în familie...

Nu m-au judecat. Mi-au dat drumul.

Mi-am găsit familia (soţia, băiatul şi cumnata) acolo unde a fost dusă când ne-am despărţit la arestarea mea, în subsolul-magazie de lemne al casei vechi, de pe strada Muzelor, dintre Dâmboviţa şi Dealul Patriarhiei; un subsol cu ferestrele mici, dreptunghiulare, sub tavan, la capătul unui gang lung, semiobscur, subsol-magazie pe care totuşi l-au făcut locuibil. Mi-am regăsit şi revăzut familia după mai mult de şapte ani de puşcărie, din care 3 ani în Siberia şi peste patru în ţară.

Când m-am întâlnit cu doctorul Petru Groza (era la conducerea ţării, dar m-a primit şi m-a ascultat) i-am spus:

— Bine, frate Petrache (fuseserăm buni prieteni, ne-am cunoscut la 1 Decembrie 1918, la Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia, la Unirea Transilvaniei, unde am participat el şi eu, şi unde am vorbit din partea Basarabiei, prima care s-a unit cu România, la 27 martie 1918, apoi am fost împreună miniştri în guvernele generalului Averescu), aşa prieteni suntem noi, să mă dai în gura lupului să mă sfâşie?

— Crede-mă, frate Pan, că eu n-am ştiut nimic despre ceea ce se petrece în ţară, arestări şi deportări de basarabeni. Când am fost la Moscova şi am vorbit cu Stalin, numai singuri, noi doi, ne-am înţeles că el îi va lăsa în pace pe basarabenii din România. Cele ce s-au făcut cu tine şi cu alţii le-au ordonat Tătărăscu, Teohar Georgescu, cutra Ana Pauker, Bodnăraş şi ceilalţi comunişti sovietici din guvern. Eu nu am ştiut nimic, nu mi-au spus. Când am aflat, n-am mai putut face nimic, era prea târziu... Crede-mă, frate Pan, că aşa a fost şi mă iartă că n-am putut să fac nimic pentru salvarea ta. Bine că te-ai întors, în ţară şi acasă. Curând, la începutul anului 1958, s-a stins şi doctorul Petru Groza, amărât, de inimă rea, cum zice poporul, îngrijorat de soarta ţării şi a neamului românesc.

Această-i, părinte Cunescu, povestea mea siberiană...

Pr. Gheorghe CUNESCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Tăcerea despre Basarabia

Un colier strălucitor pe care se înşiră seară de seară, graţie sateliţilor TV specializaţi, „piese" informative de un profesionalism cu mai multe carate: TV 5, TV elveţiană, TF 1, Jurnalul spaniol, BBC World Service. Vivacitate jovială sau gravitate uşor alarmată, după caz. Ştiri major–politice ori lejer–mondene — după vremuri. Multă imagine, de la flash-ul inspirat până la reportajul amplu. Comentariu dens, alert şi continuu, în a cărui aparentă descriptivitate interpretarea e conţinută discret şi subtil. Thailanda — reprimări, arestări. Iugoslavia — rafale, explozii, ruine. Rusia — Elţîn, autoritate, mahmureală, oarece critici. Lisabona — masă rotundă, zâmbete, decizii. Italia — atentate cu bome, cratere, mafie. Câte o vedetă de cinema, un divorţ previzibil, o căsătorie surprinzătoare, o paradă a modei, un incendiu care mistuie un etaj de hotel.

Lupte grele pe malurile Nistrului — *nimic*. Refugiaţi români din zonele de conflict — *nimic*. Trupurile carbonizate ale unor poliţişti moldoveni — *nimic înfiorător*. Armata a 14-a sovietică intră în dispozitiv de partea separatiştilor, cu armamentul ultra–perfecţionat din dotare — *nimic deplin*, „exprimat" deopotrivă de alerteţea franceză, melodicitatea spaniolă şi sobrietatea britanică într-un „grăitor" *esperanto al tăcerii*. E uluitoare această epocă puternic mediatizată în care se poate vorbi senzaţionalist despre atâtea lucruri şi se poate *tăcea despre altele*. Despre drama şi sângele Basarabiei se tace. Sateliţii specializaţi în difuziunea informaţională nu o cuprind, deocamdată, în raza lor de interes, dovedindu-şi „omeneşti" slăbiciuni politice.

Oricine ştie sau intuieşte că între un eveniment şi imaginea lui mediatizată se află totdeauna o opinie — inseriată sinonimic cu *interes, plan, scop* — a cărei natură determină o inevitabilă deformare a reflectării şi care, chiar dacă nu este exprimată, poate fi dedusă din această reflectare. Dar când imaginea mediatizată lipseşte cu desăvârşire? Care este *opinia — interesul, planul, scopul* — ce a obstaculat traiectul dintre un eveniment real, cert, de o mare gravitate şi difuzarea lui prin mass-media? BBC World Service, TF 1, Jurnalul spaniol arată lumii chipurile zâmbitoare ale miniştrilor de externe american şi rus. Acesta din urmă declară că Republica Moldova trebuie să renunţe la caracterul ei de stat unitar. În sfârşit, o ştire despre Republica Moldova!

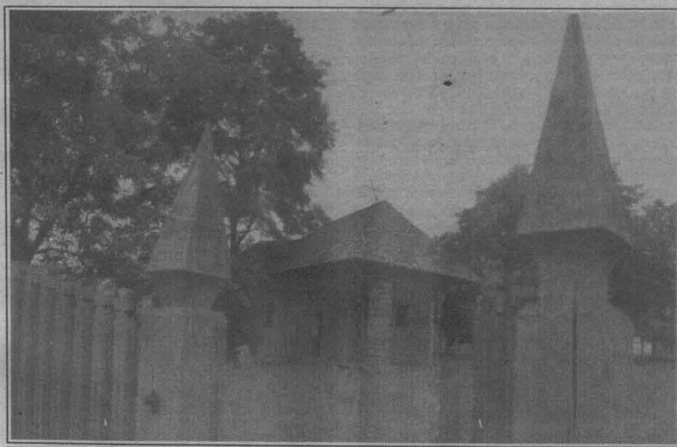
Andrei GRIGOR

Fănuş NEAGU

Fulgeră moartea peste pământul Basarabiei

Din malul asiatic al Nistrului fulgeră moartea peste pământul Basarabiei. Din imperiul Knutului nu s-au abătut asupra noastră, prin vreme, decât viscole năprasnice, urgie şi durere. Lumina răsăritului ne-a fost adusă doar pe lama săbiilor căzăceşti, pe copitele cailor mongoli şi pe rapănul cismelor de iuft. Singuri în faţa întunericului, căci Occidentul şi America ne-au trădat din nou, ne încredinţăm fiinţa întâmplărilor lui Dumnezeu. Sângele vărsat al Basarabiei e un ţipăt care nu găseşte răspuns decât în noi înşine.

La marginea de pe urmă a Europei, califii Moscovei jefuiesc mormintele voievozilor basarabi.

„Tribuna românilor transnistrieni"

La Congresul presei latine (Bucureşti, 1–3 octombrie 1927), deschis de Ionel Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri, participanţilor le-au fost distribuite două publicaţii de la Chişinău: una mai veche, „Cuvântul moldovenesc", şi una nouă, revista lunară, condusă de un comitet, „Tribuna românilor transnistrieni", împreună cu care a fost distribuit, tipărit în limba franceză, manifestul latinilor de la Nistru şi de la Bug. În articolul–program al acesteia din urmă, semnat de Pan Halippa, se spunea: „În imediata vecinătate cu graniţa noastră de Răsărit, între apele Nistrului şi Bugului şi chiar dincolo de Bug, se găseşte un numeros grup de români, cunoscut sub numele de moldoveni de peste Nistru, sau români transnistrieni. Însemnătatea acestui grup de români pentru Statul şi neamul nostru este aşa de mare încât oricine vorbeşte despre românii rămaşi în afară de graniţele României Mari este silit să-i pomenească pe ei cei întâi". Ruşii îi „recunoscuseră", în felul lor specific, creând Republica Moldovenească Autonomă Socialistă şi Sovietică, cu scopul nedeclarat dar atât de sesizabil de a submina România, de a lăţi ideologia bolşevică în acest spaţiu.

Organ de presă al românilor transnistreni, revista a început să apară la împlinirea unui deceniu de la ţinerea, în Tiraspol, la 17-18 decembrie 1917, a memorabilei adunări naţionale a românilor de peste Nistru, în cadrul căreia s-a impus voinţa românească, şi urmărea să aducă la cunoştinţa tuturor românilor năzuinţele, stările economice, politice, culturale, să prezinte istoria, aşezarea geografică a latinilor de peste Nistru. O serie de pagini subliniază vechimea aşezării românilor dincolo de Nistru, unde încă din secolul al XIV-lea existau aşezări militare moldoveneşti. În nr. 2 se reproduce din „Neamul românesc" (2 aprilie 1918) articolul lui N. Iorga, *Românii de peste Nistru. Lămuriri pentru a-i ajuta în lupta lor*, din care cităm: „Astfel, în zilele când Roman–Vodă, pe la 1390 îşi zice Domn până la Marea şi când tot cursul Nistrului, din Pocuţia până la gură, era moldovenesc, trebuie să se admită neapărat că *străji moldoveneşti se aflau şi de ceea parte*, — cu atât mai mult cu cât acolo, după înfrângerea, risipirea şi retragerea tătarilor nu mai era un Stat îngrijit de hotarele sale, ci numai *un teritoriu părăsit, prin care, cum şi spun izvoarele, rătăceau bandele prădalnice* ". O serie de recenzii prezintă cele câteva contribuţii la cunoaşterea istoriei românilor transnistreni, scrise de T.T. Burada, I. Nistor, N. Iorga, J. S. Fraţiman, V. Horea. Citarea unor statistici (1834, 1897, 1914 ş.a.) probează că românii au trăit şi trăiau în număr mare dincolo de Nistru. Alte studii şi articole dezbat probleme privind starea limbii, a şcolii, a bisericii. După o statistică din 1897, ştiutori de carte erau în proporţie de 5—7,8%. Cu toată înapoierea culturală (deşi exista o tipografie, la Dubăsari, aşezată de preotul Strelbiţchi, în anul 1792, s-au tipărit extrem de puţine cărţi), rezistenţa românilor transnistreni contra politicii ruseşti de deznaţionalizare n-a slăbit. Şi asta în ciuda tuturor metodelor de intimidare, inclusiv a deportărilor. Revista informează consecvent despre politica antiromânească, despre presa care prezenta deceniul care trecuse de la Unirea Basarabiei cu România ca unul de „ocupaţie sângeroasă".

Confruntaţi sistematic cu o politică străină acerbă, care încerca să le inculce aberante idei, precum că nu există legătură de sânge şi de limbă între moldoveni şi români, sau că moldovenii sunt superiori românilor fiindcă s-au adaptat la cultura rusă, confruntaţi cu încercarea de a li se crea o limbă artificială, având de înfruntat starea precară a şcolii (în 1925 din 304 şcoli doar 65 erau moldoveneşti, iar 17 erau ucraino–moldoveneşti), românii transnistreni şi-au păstrat limba şi obiceiurile, au avut şi unele manifestări artistice (Paul Ilin, *Încercări de teatru în limba naţională la românii transnistrieni în anii 1920—1921*). O bună secţiune a revistei este cea de etnografie, asigurată îndeosebi de Nichita P. Smochină, unul dintre cei care au asigurat apariţia revistei: *Prohoadele la românii de peste Nistru; Iarba verde. Din obiceiurile românilor de peste Nistru; Crăciunul; Boboteaza; Anul Nou la românii de peste Nistru*. Câteva articole sunt mici monografii de localităţi: Alex. Cuneţchi, *Satul Lunca*; D. M. Timonu, *Satul Mahala*.

„Nu ştim aproape nimica despre viaţa fraţilor noştri de peste Nistru, cari trăiesc la o zvârlitură de băţ de la noi", se spunea încă în primul număr al revistei. Eforturile ei în direcţia aceasta au fost remarcabile. A fost însă, ca atâtea alte publicaţii din Basarabia, o publicaţie cu viaţă scurtă, a însumat doar 12 numere. În ciuda acestui scurt periplu, a avut, se spunea în ultimul ei număr, „ecouri în tot cuprinsul ţării româneşti şi peste hotare". Sunt merite care se cuvine să ni le reamintim.

Iordan DATCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

N. IŢCUŞ

Din viaţa fraţilor de peste Nistru

Reluându-se raporturile diplomatice între Romnia şi U.R.S.S., sperăm că folosul cel mai mare ce va rezulta pentru noi din relaţiile acestea oficiale va fi o ameliorare a situaţiei fraţilor aruncaţi de către destinele istoriei dincolo de apele Nistrului, de la care până acuma primeam prea puţine ştiri bune. Acest eveniment politic de mare importanţă ne face să stăruim cu gândul câteva clipe la cei mai oropsiţi dintre fraţii noştri de peste hotare şi să dăm unele date privitoare la felul lor de viaţă.

Despre expansiunea elementului românesc dincolo de Nistru ştim că aceasta s-a făcut din timpuri foarte vechi, căci pe vremea întemeierii Moldovei exista prin ţinuturile stepei răsăritene din Volinia şi Podolia o ţară „bolohoveană", adecă românească. Aşa se explică în parte cum Ştefan cel Mare îşi întinde stăpânirea sa spre Podolia, cum Petru Rareş se gândeşte la ocuparea Pocuţiei, ca moştenire de la părinţi, şi cum Vasile Lupu intenţionează să unească ţinutul de peste Nistru cu Moldova. Duca Vodă uneşte în adevăr, la 1579, ţinutul dintre Nistru şi Bug cu Moldova, făcându-şi chiar case la Peştera, lângă Bug, unde avea moşii întinse şi unde se stabiliseră şi câţiva boieri. Duca se simţea acolo foarte bine, iar Moldovenii, găsind stepa nelocuită şi pustie, colindată doar de Tătari şi Cazaci, se întinseră pas cu pas spre răsărit, şi, urmând mai ales ţinutul dintre pădure şi stepă, precum şi luncile râurilor, au luat în stăpânire pământurile cele mai bune pentru plugărie. Moldovenii au fost deci cei dintâi oameni statornici, ceia ce ne dovedesc numeroasele numiri topografice româneşti precum şi mai ales faptul că Românii au luat în stăpânire locurile cele mai rodnice. Dar nici din punct de vedere religios Nistrul nu era socotit pe vremea aceea ca o graniţă despărţitoare de fraţi. „Mitropolitul Proilavei (Brăilei) luase sub privegherea sa toate satele moldoveneşri de peste Nistru. El se chema Mitropolit al Proilaviei al Renilor al Hotinului şi al tuturor marginilor Dunărei şi al Nistrului şi a întregei Ucraine a Hanului [1] care, pornind de la Ismail, ajungea până la Bug, cerceta pe credincioşi şi hirotonea preoţi.

Stăpânirea turcească şi tătărească n-a împiedicat prea mult întinderea elementului românesc spre stepă. Numărul satelor moldoveneşti peste Nistru a sporit mereu, stabilindu-se pe acolo şi mai mulţi boieri, cari făceau slobozii, unde chemau coloni. Prin sec. XVIII exista dincolo de Nistru o adevărată Moldovă Nouă cu patru protopopi cari supravegheau bisericile.

Stăpânirea rusească se întinde peste ţara de colonizare românească dintre Bug şi Nistru, abia la 1792, iar în anul 1812 aceasta ajunge la Prut. În timpul stăpânirii Basarabiei de către Ruşi, elementul românesc transnistrian a sporit prin scoaterea forţată a Românilor din Basarabia de către regimul ţarist şi împrăştierea lor prin stepele de dincolo de Nistru şi chiar dincolo de Bug. Pentru păstrarea fiinţei neamului moldovenesc prin acele părţi au avut o mare însemnătate şi schiturile aşezate în unele peşteri de pe malul râpos al Nistrului. După ce au plecat plăieşii, au rămas aci călugării ca păzitori ai legii pământene, cari slujiau în bisericuţele lor în limba ţării, cu cărţi aduse pe furiş din tipografiile Moldovei. Când episcopii ruşi cereau să se ardă cărţile româneşti, în ascunzătorile Nistrului şi tot ţinutul transnistrian, biserica singură mai păstra legătura cu fraţii de pe celălalt mal. Astfel ei şi-au putut păstra limba şi credinţa, cu toată apăsarea stăpânirei ruseşti, iar când Rusia ţaristă a început a se clătina, Românii transnistrieni au cerut deslipirea de la Ruşi. În 1917 adunarea de la Tiraspol, unde satele moldoveneşti transnistriene îşi trimiseră delegaţii lor, a cerut şcoală românească şi scriere cu litere latine, preoţi români, un arhiereu cu scaunul la Tiraspol, o universitate în limba lor şi *unirea cu Moldova de la apus de Nistru.*

Comitetul executiv panucrainean, în şedinţa din 11 Octombrie 1924, hotărăşte să se înfiinţeze, în graniţele republicii socialiste sovietice, o republică autonomă sovietică socialistă moldovenească.

Departe de a-i cuprinde pe toţi Românii transnistrieni, această republică, înfiinţată „pentru revoluţionarea maselor lucrătorilor şi ţăranilor din Basarabia... şi ai întregilor Balcani" [2], cuprinde o fâşie de pământ dea lungul Nistrului, cu o întindere de 210 km lungime şi cu o lăţime de aproape 95 km, având în total o suprafaţă de 7.516 km^2, cu capitala la Balta. Pe acest teritoriu, format din o parte din judeţele Odesa, Ananiev, Tiraspol, Balta şi Tulcinsc, locuieşte o populaţie de aproape 540.000 de locuitori, dintre cari 60% o formează Românii, adică în republică locuiesc cam 327.000 de Români, şi dacă mai adăugăm la aceştia aşezările româneşti de dincolo de Bug, numărul total al Românilor transnistrieni se ridică la cifra de peste 600.000 de suflete.

Dacă regimul ţarist a fost pentru Români vitreg, stăpânirea comunismului şi dictatura proletariatului a adus pentru Românii transnistrieni suferinţe inimaginabile şi de nedescris. Aşa zisele lor drepturi nu sunt drepturi, nici libertăţile libertăţi. Ei duc o viaţă grea şi expusă mereu tuturor primejdiilor şi umilinţelor. Tot ce creşte şi se află pe acolo nu este al lor, ci al tuturora, şi din bogăţiile acelui pământ, udat cu atâtea lacrimi de moldovean, se hrănesc toţi paraziţii. În casa lor Moldovenii au musafiri nepoftiţi, o seamă de venetici de alte neamuri, cari trăiesc pe spinarea bieţilor Români. Aceia nu contribuie cu nimic la înfrumuseţarea acestor case, ci sunt duşmani ai Românilor, exploatându-i fără nici o milă până la istovire.

Recunoscându-i pe „Moldoveni ca pe o naţie aparte", care are dreptul la o viaţă culturală naţională, bolşevicii tind să „naţionalizeze" (sic!) viaţa Moldovenilor de peste Nistru aşa cum o înţeleg ei şi, pornind de la principiul că Moldovenii n-ar avea nici o legătură cu Românii de dincoace de Nistru,întrucât cultura şi limba lor n-ar fi la fel ca a noastră, aceea fiind desvoltată prin influenţa culturii ruseşti, caută pe toate căile să-i rusifice şi să-i câştige pe Moldoveni de partea lor în scop de propagandă împotriva noastră.

Dar acest fel de „naţionalizare", pornită cu scopuri şi din consideraţii politice, nu pare să deie roadele ce le aşteptau bolşevicii. Cele câteva şcoli primare româneşti înfiinţate pentru „naţionalizarea culturii moldoveneşti" sunt foarte slab frecventate; numai 7 1/2 la sută dintre copiii moldoveni frecventează şcoala, restul de 92 1/2 la sută rămânând în afară de şcoală. Puţinele cărţi apărute în limba moldovenească sunt aproape toate traduse din ruseşte şi sunt redactate într-o limbă pocită, bolşevicii căutând să creeze o limbă literară moldovenească specială prin întrebuinţarea a cât mai multe cuvinte ruseşti. Se găsesc însă şi scrieri în care se simte toată vigoarea şi frumuseţea limbii noastre; astfel sunt mai ales cântecele culese din popor, dintre cari cităm două:

„Frunză verde
de-o păra,
Paraschiţă fa,
Du-te spune mâni-ta,
Paraschiţa fa,
Eu pe tine te-oi lua Refr.
Când o face plopul mere
Şi rästeul porumbrele.

Coada pujii prăsărele
Şi proţapul pentru verzi,
Atunci tu bărbat să vezi,
Ani mulţi tu să trăeşti
Ce-i pofti să nu găseşti
(Drăguţa răspunde)
Du-te, badeo, să te duci,
Ionele măi,
Bătându-te de butuci,
Ionele măi,
Şi s'apuci prin văi adânci.
Refr.
Capul tău acol să-l frângi.
Eu vreau numa să trăesc,
Da ţie eu îţi doresc
Când pe palmă-or creşte flori
Atunci tu să te însori.
Când a cânta broasca'n casă
Atunci tu să vezi mireasă,
Când cu gaz or stânge focul
Atunci tu să prinz norocul"

Din comuna Tarnauca, cules de tov. Caraman (Reprod. din rev. „Graiul Românesc" an. I, No. 8, pag. 163-164)

Zice lumea
„Zice lumea , că nu-s bună,
Că sara tot plâng la lună.
Cum noi plânge, n'oi ofta?
Am fost una la maica mea.
M'o făcut şi m'o crescut
N'o ştiut cui m'o ţinut
La un rău şi blăstămat,
M'am făcut de râs în sat.
Dă-mă maică după drag,
În pământ ţi-a fi mai larg,
Nu mă da după urât,
Că ţi-a fi pământul strâmt.
Decât cu urât la masă,
Mai ghine'ntr'o zi la coasă,
Toată ziua oi cosi,
Sara în schini m'oi hodini,
Şi c-urâtul n'oi trăi.
Cât îi negru maică pământul
Nu-i mai negru decât urâtul,
Pe pământ tot pot călca
La urât nu pot căta".

Ziarul „Plugul roşu", din care au fost scoase poeziile de mai sus, şi cele câteva cărţi româneşti sunt scrise aproape toate cu litere cirilice şi cuprind mai mult sfaturi gospodăreşti şi articole de propagandă comunistă, cari însă nu prea sunt citite de Moldoveni. Ideile comuniste nu prind între Moldovenii de peste Nistru, fapt care-i pune pe conducătorii bolşevici pe gânduri. Cei 600.000 de Români supuşi diferitelor încercări de rusificare prin administraţie, şcoală şi armată, îşi păstrează, — cu toate asupririle ce le îndură, — făptura lor naţională. „Cultura moldovenească, pe care ar vrea s-o creeze tovarăşii de peste Nistru, este o încercare copilărească. Ea are însă baze în masele poporului. În lipsa de cultură a conducătorilor bolşevici, ei scapă din vedere că Moldovenii de peste Nistru, în ce priveşte limba, nu formează măcar un dialect. S-ar putea admite o cultură aparte, — spune dl. Ştefan Ciobanu [3] — dacă ar fi o mică deosebire, nu de rasă, ci de limbă; în anumite condiţii s-ar putea crea o cultură aparte a rasei latine, cum a fost cultura provensală. Dar un popor de aceeaşi rasă, cu aceeaşi limbă, cu aceleaşi obiceiuri şi datini, cu aceleaşi tradiţii istorice, poate el să-şi creeze o cultură aparte, când grosul poporului are o cultură formată de veacuri, când poporul românesc de peste Nistru a trăit şi trăieşte prin aceeaşi cultură? Cultura nu se poate crea în mod artificial; ea cere veacuri de muncă a energiilor unei naţiuni şi bolşevicii ştiu aceasta, căci pe ascuns ei împrumută din tezaurul culturii generale româneşti".

Pentru a demonstra şi mai bine strarea în care se află Românii de sub jugul dictatorilor roşi, ne permitem a repoduce textul unor scrisori destul de concludente.

I. Scrisoare din luna Martie 1930 [4]

„Scumpi...

Drajii mei tari di mult nu ştiu di D-Voastră. Şâ amu sămănăm şâ iarna neo fost can uscată da primavara nii cu udealâ. Tari va dorim... Vă spui câ cu V... mari răshod [5] nu vă putem spuni tot adivărul. Eu amu lucrez la vii, da O...rastoarnâ brazdâ neagrâ. Dila P.I. so primit scrisori în O... la moşâso da noi nu ştim este aproapi anul dicând nu ştim unul di altul. Noi aşteptăm osebit de D.Voastră daji [6] şi di scris aţi uitat ori aveţ vo popreală cevai ori poati so oprit scrisorili. La C. neamurili sunt sănătoasâ cari o mai rămas. Închinăşiuni la şii... cari mai calcâ iarbâ verde, da cari so mutat dila noi Dumnezeu sâi erti. Şâ aşa mult avem di spus da li mai lăsăm pi altâ datâ... Astăzi sântem în lumi şâ mâni di noi lumea rămâni. Şâ ni ducim undi (?) nu ştim şâ înapoi nam sâ vinim. Cât avem zâlei sâ ni mai însămnaţi la biserică. Ertaţâni câ sântem bătrâni. Aşa drajii mei... cum o vinit vremea de trăim cu uşa închisâ şâ limba strânsâ. Tari niam răzorit [7] vitili avem numai o vacâ... Tot binili sâmpuţânează... Tari so dus m... din sănătati da eu tot mai pot încâ. Daţi otfet [8] cum tot acolo sânteţi ori poati vaţ mutat în alt loc... Vă spun câ binili lo pitricut părinţâi şâ bătrânii da noi aşa am slujât aşa vom lua plata. Aşteptăm scrisori cu mari dor a vostru. Z...."

Această scrisoare, scrisă într-o limbă simplă dar plină de duioşie şi durere, nu mai are nevoie de nici un comentariu. Şi acuma să vedem ce scrie, un fiu al ţării româneşti, unul dintre ciobanii plecaţi cu turmele lor în Crimeea, de unde nu s-a mai putut întoarce până astăzi.

Scrisoare din 1929 [9]

„Scumpa mea...

Din Vinerea aceia, când ne-am despărţit unu de altul, pentru noi cei rămaşi aice au început vremuri din ce în ce mai triste. Stăpânirea cea nouă nu ni-a mai lăsat nimic din ce aveam. Din oile, rămase nevândute atunci, am tăiat noi două iar pe celelalte le-au luat ei. Nu ştiu, ce au făcut cu ele. Au mai stat în târlă câteva săptămâni şi înt'una din zile au pornit de le-au luat. Din case nu au mai rămas nimic. Într'o seară m'au închis pe mine au luat pe... şi au dus-o la... iar caselor le-au dat foc... este mare. Este la o şcoală din Odesa... A venit pe acasă de Crăciun şi am plâns amândoi. Ea este foarte abătută. În şcoală se uită toţi cu ură la ea, fiindcă este fată de burjiu [10]. Nu ştiu, cum aş face, s'o scape cel puţin pe ea de această nenorocire. Dacă voi puteţi interveniţi pe acolo şi să o cereţi în România. De mine nu mai vorbesc. Eu am îmbătrânit şi îndur totul. Dar ea să scape. Am auzit, că s'ar putea face ceva de acolo dela voi. Eu stau la... Numai casa am schimbat-o, satul însă nu. În casele din... stau nişte Evrei cari vând cărţi şi figura lui Lenin şi Carl Marx. Acum sunt casele lor, nu mai sunt ale noastre. Nu ştiu, dacă tu mai trăieşti!? Dragă, cum ai ajuns la Prut? Fac o'ncercare şi-ţi scriu. Poate primesc şi eu un răspuns dela voi depe acolo... cred că s'a făcut fată mare. Nu mai ştiu dacă aş cunoaşte-o. Ea mai întreabă câte odată de tatăl ei? Mai trăieşte? Înaintea Înălţării Domnului am visat-o o săptămâne întreagă. Am văzut-o tot aşa mică, deşi au trecut 10 ani. Pe aci clopotele bisericilor au muţit, iar în Casa Domnului sunt grajduri şi hambare. Ce să vă mai scriu? Sănătate la toţi depe acolo, iar bunul Dumnezeu să-mi dea şi mie zile, se vă mai văd odată pe voi toţi, pe tine... mea şi pe scumpa mea fiică... pe care să o sărut o singură dată şi apoi pot se închid ochii. Soţ, tată, şi neam de al nostru rătăcit printre străini... X"

Iată cum îşi descrie soarta un Român ajuns pe meleaguri străine! Printre şirurile de mai sus simţim nu numai lacrimile unui biet cioban oropsit de soartă, ci vedem reoglindindu-se viaţa tragică a tuturor fraţilor de peste Nistru. Familiile sdrobite de cataclismul abătut asupra Rusiei, care a despărţit soţ de soţie, copii de părinţi, a ruinat averile, a pângărit bisericile şi a sămănat peste tot groază şi moarte. Iată ce veşti ne vin dela fraţii de peste Nistru! Nenorociţii s-ar plânge, dar n-au cui, ar cere dreptate, dar n-au de la cine, căci cei ce i-au subjugat sunt străini de ei şi ca neam şi ca aspiraţii.

Dacă până acuma România nu a putut face prea mult pentru aceşti fraţi nenorociţi, astăzi, după ce s-au reluat raporturile oficiale cu vecinii de la răsărit, se impune o grabnică, energică, şi stăruitoare intervenţie din partea statului român, pentru repatrierea celor ce voiesc să vină în ţară şi pentru îmbunătăţirea soartei celor ce vor mai rămâne acolo. Căci odată cu fericirea noastră am dori din inimă să vedem un pic de bucurie şi pentru feţii rămaşi dincolo de Nistru, cari sufleteşte au fost totdeauna de partea noastră şi pe cari i-am voi în viitor şi mai aproape de sufletul nostru*.

N. IŢCUŞ

Nicodim Iţcuş, *colaborator permanent la revista de literatură, ştiinţă şi artă „Freamătul literar" SIRET (1933-1937), director al liceului din localitate şi inspector şcolar la Cernăuţi. Este autorul unor studii despre istoria SIRETULUI, străvechi oraş românesc, un timp capitală a Moldovei.*

(În : Freamătul literar, III, nr. 4-6 (apr. – iun.) 1935, p. 7-14)

---

[1] S. Mehedinţi-Vâlsan, România, 1929, pag. 367-368.

[2] Şt. Ciobanu, Republica moldovenească de peste Nistru şi cultura românească, publ. în rev. „Graiul Românesc", nr. 8, pag. 159.

[3] Op. cit., pag. 163.

[4] După P. Romanoff, „Din viaţa Românilor de peste Nistru" în revista „Graiul Românesc" an IV, No 1-2, pag. 18-19

[5] Cheltuială

[6] Daji= chiar

[7] răzorit= împrăştiat

[8] otfet= răspuns

[9] Reprodusă după P. Romanoff „Situaţia Românilor din Rusia", în rev. „Graiul Românesc", an. IV, No. 4, pag. 57

[10] ţărani înstăriţi

* Pentru mai multe ştiri despre Românii rămaşi în robia Sovietelor se poate consulta revista „Transnistriană" din Cluj, şi „Moldova Nouă" din Iaşi

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Gh. V. MADAN

PE CALEA PRIBEAGULUI

O mamă!... Dulce mamă!...
M. Eminescu

— Drum bun și să te întorci acasă sănătos!...

— Să te găsesc sănătoasă, mamă!...

Și i-am sărutat smerit mâna...

Dar când să ies pe poartă, mama m-a oprit în loc:

— Stai, să te mai privesc oleacă... Uită-te în ochii mei... uită-te bine!... Ca să mi se întipărească pe veci în minte chipul tău cel scump și drag!... Gheorghiță-al mamii, de ce te înstreinezi tu de noi?!... Ți-au închis dușmanii porțile școlilor?!... Te-au ținut degeaba închis?!... Dumnezeu să le răsplătească!... Dar de ce să nu rămâi tu mai bine în sat la noi?!... Ce să cauți tu printre streini?... Ce crezi că prin streini e mai bine?... E-e-ehe, dragul mamii!... Cine a stârnit cântecul streinătății a știut el ce spune... a fost pățit sărmanul!...

În vremea asta iată că sosește și bunelul cu un car de păpușoi din țarină, și văzând pe mama jălind îi zise:

— Las', nu-l mai boci. Nu-i mai strica inima. Nu te teme; nu s-a prăpădi... De-abea se va mai oțeli prin streini!...

Mama și-a stins plânsul și a zis oftând:

— Ei bine, ducă-se peste Prut, să învețe în școlile de-acolo... Mă tem însă că într-o zi o să se stârnească o bătălie cu Turcu, și o să ia Rusu România. Atunci se vor duce-n vânt toate drepturile ce le va fi câștigat acolo!... Căci rușii îs mulți tare — ca frunza și ca iarba!...

— O, nu mamă!... România niciodată n-o să piară!...

Pesemne că era multă căldură, multă credință și însuflețire în cuvintele mele, căci fața mamei s-a înseninat și, dezmierdându-mă cu privirea din cap până în picioare, zise cu mândrie:

— Zdravăn și voinic ai crescut, odorul meu!... Numai noroc de ai avea!...

Dar, peste câteva clipe, iar o răpi tristețea și adaose cu glas tânguitor:

— Să nu ajung să blăstem ceasul în care te-am lăsat să pleci în lume...

Și măicuța își ascunse fața în pestelcă.

Tremur și suspine îi zguduiau tot trupul. Plângea ca la o îngropare. Simțeam că de nu mă voi urni și nu voi porni îndată, au să mă podidească și pe mine lacrămile. Am sărutat încă o dată mâna mamii și am pornit...

... Când am ajuns în deal, deasupra satului, m-am oprit la moara lui Drăguțan și mi-am aruncat ochii asupra satului și i-am oprit asupra casei noastre. Mama sta pe prispă, rezemată de un ușor și privea în zare adumbrindu-și ochii cu podul palmei. Mă gândeam:

— „Biata mamă!... ea crede, că eu plec cu pașaport... Ea nu știe că eu fug de urgia jandarmilor".

Mi-am oprit ochii asupra satului întreg; asupra viilor și livezilor ce împodobeau așa de frumos dealurile; asupra pădurei mărețe ce le încununa în zare, și mi i-am oprit deasupra grădiniții de după casa dragii mele. Mă uitam la nucul cel rotat, sub poalele căruia petrecusem atâtea nopți frumoase cu mândruța mea: „brațe-n brațe, gură-n gură"... Eu îi șopteam cuvinte dulci de dragoste; o dezmierdam ș-o sărutam, iar dânsa, gingașă și mlădioasă, se aplipea tremurând, de pieptul meu. Ochișorii îi străluceau; obrăjorii îi rumeneau și gurița-i îmi șoptea șăgalnic: „Șezi ghinișor... fii cuminte!..."

Noi ne dezmierdam ca doi hulubași, iar din desișul tufelor din râpa din vale ne desfăta auzul și ne înveselea inimile fermecătorul glas de privighetoare... Și clipele zburau fericite...

Și stând așa m-a cuprins, nu știu cum, o jale mare... Mi-era milă și durere de iubita mea... Ea, floare-înflorită, curată și nevinovată ca roua dimineții, să se trezească deodată părăsită... Ce chin și ce durere pe sufletul ei!...

Și mi se frângea inima. Gândindu-mă la nopțile zbuciumate pe care o să le îndure. Mereu își va lipi fruntea de fereastră și va privi întunerecul: doar-doar îmi va zări chipul... Mereu va sta cu urechea ațintită, doar-doar mă va auzi bătând încetișor la fereastră.

Iar când vor începe a miji zorile și privighetorile vor cânta cu foc și dor tot mai pătimaș, atunci puicuța mea, văzând că nu mai viu, își va îngropa fața-n căpătâi și se va porni pe un plâns înăbușit și deznădăjduit; pân' ce binefăcătorul somn se va îndura de ea.

De necaz și dor i-am tras și eu un chiot și m-am pornit cântând:

Când gândesc, puică la tine,
Arde inimioara-n mine,
Ca focu-n cuptior de pâine.
Focul arde și se stânge,
Inimioara-n mine plânge.

Când am ajuns la *Chicera* și m-am urcat la *Crucea-n deal*, am făcut un nou popas. În zare se vedea orașul Chișinău cu bisericile strălucind de soare.

Am început a-mi plimba ochii peste dealuri și câmpii, peste vii peste livezi.

Și m-am uitat cu drag și spre șesul cu stuhării din valea Bâcului. Apa iazului scânteia în lumină. Of, Doamne... De câte ori nu am umblat eu prin iarba șesului după cuiburi de presură!... Și de cîte ori nu m-am scăldat în iaz și n-am umblat prin stuhării după cuiburi de lișițe!... Bătrânii satului povesteau că aici între *Cheile Bâcului*, de pe răzășia satului nostru *Trușeni*, a vrut odată dracul, în vremea de demult, să înece lumea, și că a început a căra într-o noapte pietroaie mari, ca să iezească toată valea Bâcului și apoi să reverse apele ca să potopească lumea. Dar nu a dovedit, căci la miezul nopții nu mântuise încă spurcata-i faptă și când a cântat cucoșul a fugit Satana în fundul iadului rămânând pietroaiele înșirate pe coasta dealului.

Soarele era la chindei. Din stuhăriile din vatra iazului se auzeau: țipătul lișiților, ocăitul raților sălbatice, răclătul broaștelor și vuietul *buhaiului de baltă*.

Și mi-a răsărit înaintea ochilor toată copilăria, când pășteam vara vitele cu băieții de seama mea, în șesul Bâcului, și ne jucam de-a felurite jocuri băiețești, iar iarna ne duceam cu toții la școală ca să învățăm carte rusească. Și ne învățam unul pe altul înțelesul moldovenesc al cuvintelor rusești, ca de pildă:

„S-a suit *sobaca* — câinele pe fereastră — *ocno* și a mâncat laptele — *moloco* din oală — *horsco*".

Și, tot gândind așa, mi-a venit un dor să plâng, dar să plâng... ca un copil, să plâng... căci presimțeam că n-o să mai văd aceste scumpe locuri. Că numai o dată cu dorobanțul român voi mai putea revedea frumoasa și scumpa noastră Basarabie...

Dar icoana României — luceafăr luminos! ținta visurilor mele! — mă însufleți și dădu tărie sufletului meu...

Și după ce i-am mai tras un chiot, mi-am îndemnat pașii spre gara Chișinăului, lăsând în urma mea părinți și frați, neamuri și prieteni și pe scumpa sufletului meu.

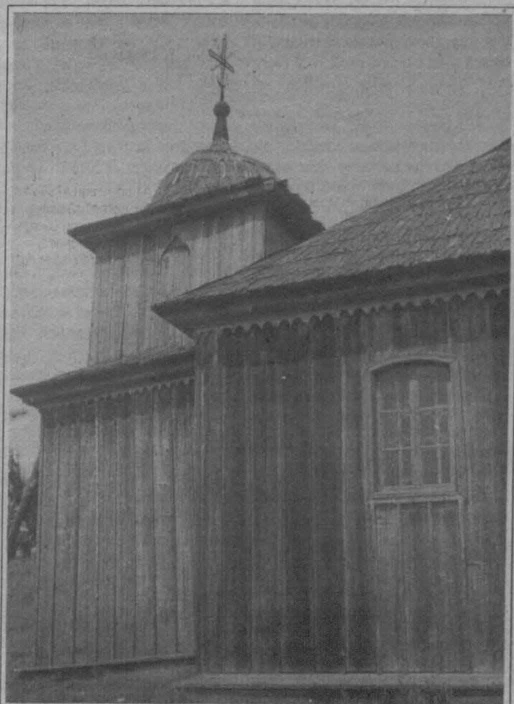
Aceasta a fost în ziua de 18 noiembrie 1891. Iar a doua zi, pe o noapte rece, cu fulgi de zăpadă, am trecut Prutul în pielea goală pe la *Frăsinești*. Luasem *calea pribeagului*.

E mult de atunci. Un veac de om! Măicuța odihnește sub vișinul din țintirim... și mă pregătesc și eu de calea veșniciei:

Spre căsuța cea de lut,
Așezată sub pământ,
Fără uși, fără ferestre,
Că nici vântul n-abureşte.

Și iarăși zic ca Eminescu:

„O, mamă, dulce mamă,
Din negura de vremi,
Pe freamătul de frunze,
La tine tu mă chemi".

Adrian PĂUNESCU

Nici un război nu e etnic

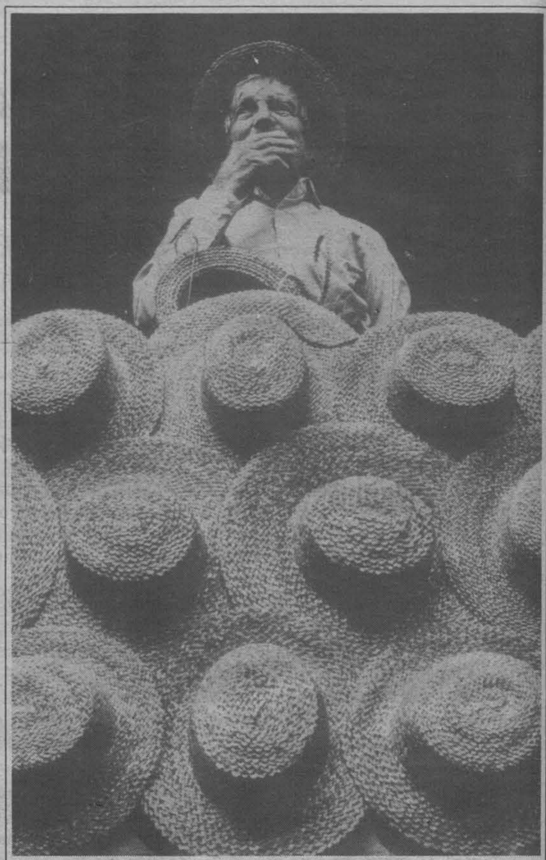
Am această convingere, nici un război nu e etnic,
Națiunile sunt asmuțite unele împotriva altora,
Din subtile rațiuni economice și politice.
Ideologia dominantă a sfârșitului de mileniu
Este radicalitatea etnică. Dar, propriu-zis, nu popoarele
Sunt de vină, ci cârmuitorii. Nu-i pot urî pe ruși,
Așa cum nu-l poate urî nici soldatul român,
De la granița de răsărit.
Am informații precise că uneori combatanții
Care de obicei trag unii în alții, se întâlnesc la o băută,
La o poveste, la un cântec și visează vremuri de pace,
De muncă și de comerț, apoi se-mbrățișează și merg
Pe cele două tranșee opuse, ca să îndeplinească
Reglementar cinicul ritual, cumplita obligație
De a se omorî reciproc. Nu există războaie etnice.
Există numai un scenariu care-i încaieră ciclic
Pe locuitorii Turnului Babel. Există numai un scenariu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Vasile VASILACHE

DOI ILUZIONIŞTI

(fragment din romanul „Povestea cu cocoşul roşu“)

Apucase el, Serafim, şi pornise cireada...

Merge el aşa pe drum, merge, când colo, iată-l pe moş Zahariosu. Acesta arată vesel, bine dispus, purtând veşnica lui torbă albă în spate, încât nu ştii: cerşetor e, ori careva sfânt pogorât pe pământ. Atât că în mână poartă o carafă de apă „Corneşti", dovadă că în zilele noastre sfinţii umblă şi cu cărăfile...

— Caut pe cineva, bre, s-o destup... râde moşneagul. Dacă mă duc, apoi să mă duc încolo cu cântec.

— Da încotro pleci, moşule? se miră Serafim.

— La azil, bre! Da tu încotro... încotro ţi-i cale? face bătrânul, ca şi cum n-ar vedea cireada şi Serafim n-ar fi văcar.

„Poate că nici nu era?!" se întreabă academicianul.

— D-apoi nu vezi? Ne-a lepădat văcarul...

— Atunci merg şi eu cu tine. Pământ n-am avut, da ţarina noastră mi-a fost dragă şi am cântat-o la vioară! Ia s-o mai văd eu o dată, zic, ş-apoi, mă paşolesc la azil.

Merg ei aşa, Serafim n-are când sta de vorbă: vitele-s flămînde, boaitele-s hămesite! Ba se dau pe-un hat la cei păpuşoi dulci, ba la cea vie nistreaţă, ba la cele păstări de fasole, săţioase. Şi mai al naibii ca toatele e neastâmpărată capra babei Safta: alintătură stricată de o bătrână!

Zahariosu are ştire de patru strune de vioară, dar nu ştie ce este aceea cireadă. Mai mult, nici nu o vede, căci aşa-s artiştii cei mari: şi se uimesc de cele ce se întâmplă, dar folos — lăptică... Şi trăiesc fără griji, păsările cerului.

Deci, muzicantul se uimeşte:

— Ce te fărâmi, ce te zbihui, ce alergi aşa bezmetic dintr-un gard într-un hat? zice Zahariosu.

— D-apoi nu vezi capra ce face? şi Serafim aleargă din nou: tocmai acu a căţărat-o dracul pe un gard — uite-o, uite-o, o să se prăvale la creştin în ogradă şi au s-o rupă câinii. — E capra unei bătrâne, moşule! Ultima ei mângâiere...

— Ba, lasă-le. Mângâie-se Scaroţchi cu ele! râde Zahariosu.

— Eh, moşule, toate vitele astea sunt sprijinul ţăranului şi mi-s lăsate azi pe răspunderea mea! Nu dele Domnul...

— Da eu zic: mânca-le-ar câinii! şi prinde a-i povesti că în armată Zahariosu a fost cavalerist, c-a slujit la ţarul Nicolae, că avea sub răspundere calul aceluia. — Cum să-ţi spun, ca să-ţi dai seama ce fel de... bătrânul se opreşte în loc. Un cal decorat, bre, de vârtute. Adică nu! Pentru vârtute.

Serafim a rămas năuc: prima dată aude de cai decoraţi... cu virtuţi. Întreabă:

— Şi calul ştia?

A întrebat aşa, gândindu-se la Bălan-Apis al său: oare un bou ar putea fi decorat?

— Vreau să zic, dacă îşi dădea seama calul...

— Necheza, băh!

— Şi *vârtutea* un'e-o purta?

— În piept, băh! şi Zahariosu, de colo, poc! un pumn în pieptul lui Serafim, chipurile, acilea.

Se lasă Serafim în pirostrii: n-ai să ridici mâna împotriva istui bătrân, holbat şi alb la cap. Ba Serafim îşi apleacă şi fruntea în pământ, ceva să împungă: absurdul? Ori drumul? „Cum poate o virtute să lucească în pieptul unui cal?"

— Nii-ni-nunăţii, face răpus Serafim.

Bătrânul triumfă:

— Te-am lăsat crăcănat, aşa-i?

Serafim tace. Mut e drumul, mut e omul şi doar un ţistar hăt departe ţiuie, piuie, tulburând muţenia câmpului.

— Ia uite-te, nieta, moşule, ce se face aicea jos, în colbul drumului...

Când colo, în pulbere, un gândac de baligă îşi mână cocoloşul. E un scorobeu — gândac din alte vremuri. Unde se revoltă atunci Zahariosu:

— Pentru atâta lucru să mă deşeli, baiete? Şi aista-i cu virtutea lui, bre.

— Baliga?! Serafim e trăsnit.

— Phii, parcă eşti din lună picat. Ou' lui e acolo, bre! În cocoloşul de baligă. Zace sămânţa gândacului, c-aceea-i virtutea lui.

Serafim duce mâinile la tâmple: l-a clătinat spusa bătrânului? Ori pumnul?

— Văleu, moşule... Dă mâna! Ameţesc de gânduri.

Aşa-i Serafim: gândurile îl fulgeră... şi îl ameţesc.

— Ai tensiune, catadicseşte Zahariosu, trebuie să umbli mai mult...

— Păi, sînt la *PeDeRe;* de mâine am să lucrez la reparatul drumurilor... Cel cal cu decoraţie nu-i iese din cap: Moşule, şi cât ara ţarul cu calul acela?

— Prost mai eşti! Nu ara — îl arăta; îl ţinea de arătare, de onoare, bre, îl demonstra la parade, generalilor, pentru că rătuise steagu', haramu'! Da s-a întâmplat iată cum: mâna turcului doborâse călăreţul stegar, călare pe cal. Ei, şi atunci calul — deştept talan! — luase în dinţi steagul... Adică, nu steagul, da pe stegarul mort cu steag cu tot. Şi dă-i zor, dă-i zor, înapoi, încât şi turcii s-au speriat de minunea asta militară. Şi ce frumos nume avea calul ista: îl chema Diogen... Era învăţat, îţi număra deştele la mână cu buzele şi am să-ţi spun de ce... se opreşte Zahariosu. Vrei să-ţi spun? şi moşul îşi scoate pălăria. M-am încălzit. Ţine-mi o ţâră torba, numai cu luare aminte: acolo-i vioara! Zahariosu îşi tot face vânt cu pălăria. Nu ţi-am spus: calul acela mânca şapte căpăţâni de zahăr, dimineaţa!

Unul tace, altul aruncă şi alungă zăpuşeala zilei cu pălăria şi cu slove fără noimă.

— ...Duminica îi puneam Celui de sus aşa întrebare: „Doamne! Calul trăieşte cu paie. De ce, Atotputernicule, istuia i-ai hărăzit zahăr?" Pricepi, Serafime?

— Nu, răspunde Serafim. Despre ce-i vorba?

— Vorba-i că voiam şi eu schimbarea lumii, revoluţii... Da nu ştiam cum.

Ei, şi atunci Serafim, cu grija lui cea mare, unde face:

— Moşule, da pe un bou cu ce se poate îndulci?

Zaharia cumpăneşte:

— Da veterinara, Lina Ivanovna, ce ţi-a spus?

— „Maladeţ, frumos bouţ!", şi Serafim îi gata să jure că a auzit toată lumea, atuncea.

— Înseamnă că nu trebuie jugănit, conchide Zahariosu. Că şi calul acela... Ţin minte ziua aceea, ca azi, cum te văd pe tine, aşa mă uitam la ghinărar, şi de ce? Pentru că taman în ziua aceea dosisem cinci căpăţâni de zahăr din porţia calului. Da ghinărarul mă întreabă: „Cum mănâncă, mă?" — „Să trăiţi, draia jelaia[1], zic. E brava... Nişte usturoi în urluială nu i-ar strica să-i tai..." Da ghinăraru' tot tipărea dobitocul, nu pe mine! Uite aşa era la cavalerie. Un nechez de cal era mai scump decât un grăjdar. Alături, polcovnicul stătea stană, duşumeaua lucea ca luna, răsuflarea noastră, fuioare, se juca în lumina albă a zilei: era martie, luna pisicilor, mi-amintesc, era de vinerea seacă, gerurile se moaie prin acele meleaguri în luna lui mai. Da ghinărarul se lăuda: „Mai dăunăzi mă întreba feldmareşalul — ne aflam în audienţă la ţar şi purtam vorba despre cai... „La regimentul 87, ulani, mai trăieşte pe acolo Diogen?" Ţarul a sărit tocmai din tron: „Ah, exact! Moştenitorii trebuie, adică s-ar cuveni, să-l aduceţi într-o zi, să-l vadă prinţăloii mei!" Şi de ici ghinărarul mă întreabă: „Mănâncă regulat porţia de zahăr?" — „Draia jelaia, chiar diniioarea..." — „Bravo! şi către polcovnic: Careul! Regimentu-n careu, acuşica vedem..."

Da Serafim cu de-ale lui:

— Nu-ş-ce la mata în torbă clempăneşte.

— Clempăneşte?! V'o lingură, cred că...

Serafim — candid:

— Da nu! Ca un cucostârc la cuib. Clempăneşte tare! Nu cumva să se fi sfărâmat Vioara. Îmi dai voie să mă uit?

— Strice-se! Aseară? Stai, când aţi fost pe la mine cu nevasta-ta?

— Când săpai să îngropi vioara?

— Ce, mă crezi nebun, ţicnit, sărit din minţi? Dezgropam calul pe care l-am ucis! Purta potcoave de argint şi mânca zahăr...

Simte Serafim că se învârte... Adică Pământul se învârte, da el a ameţit. Muzicantul i-a şi smuls torba din mâini. Mă rog, acolo-i pojijia cerşetorului — şi lingura, şi prosopul, şi pâinea, şi săpunul. Ba uite că se arată Zahariosu şi supărat. Chiar se revoltă:

— De ce mă ispiteşti? Nu care cumva crezi că-ţi vorbesc minciuni? Băh, ceasu-i sfânt, dimineaţa-i aleasă, îţi grăiesc ca unui copil nepriceput... şi deodată: unde suntem amu?

A amuţit Serafim: „Ei, ce i-am făcut? Of, parcă-i de Anghel zidit[2]. Apoi tocmai că vorbeam de lucruri sfinte... şi poftim, unde am ajuns". Şi şopteşte:

— Suntem în vatra satului, moşule.

— Iaca ce dezgropam, bă!

Din torba-i albă-albă Zahariosu scoate o scăfârlie de CAL! Ei, că şi ea e albă, scăfârlia! E un craniu dintre cele ce îşi înfigeau ţăranii în parii ocoalelor, ca să ocrotească dobitoacele de molime şi boli.

— Vezi cât de alb s-a păstrat? Slujitu-l-am din şeişpe până în şep'şpe şi l-am adus în *Bisarabia* asta tulbure...

Da de colo Serafim:

— Ia uite-te mata cine vine spre noi!

Într-adevăr, cum vine aşa vine. Şi cine? Un paznic, poreclit „Cantujinicu". De fapt e Costică al Gheorghinei, pândarul colhozului şi neîntrecut meşter în sudalme. Calu-i roib-pintenog, bâta îi taie văzduhul ca buzduganul, iar calul mînă-aleargă ca cel năzdrăvan. Ba şi de departe strigă:

— Arhanghelul şi parapanghelul mamelor voastre de bagabondzi! V'o câteva au mai rămas, şi pe acelea le otrăviţi, le ucideţi! Aveţi noroc de mine, că le-am mânat pe imaşul sovhozului!

Ce e la mijloc? Cu o săptămână în urmă imaşurile colhozului s-a anunţat că vor fi otrăvite: se duce lupta necruţătoare contra ţistarilor. Işti doi căscaţi nu ştiu, trăiesc cu capul în nouri, şi cireada s-a aciuat în imaşul otrăvit. Noroc de Costică, nu degeaba el îi înjură: mare i-i satisfacţia, şi calul i-i roib, şi mintea i-i limpede, şi un bine a săvârşit. Necuvântătoarele n-au să mănânce din anafura ţistarilor, el le-a mânat de-a călare spre imaşurile vecine.

— Bă Costică, spune Zahariosu. Numai nu striga şi nu mă călca. Altminterlea şi pe tine te fac-prefac în iaca-ia! Iaca!... şi muzicantul îi flutură dinainte craniul acela de cal, altă dată... virtute militară.

— Ha-ha-ha! râde gros Costică. Iaca cu ce mă sparii... Nieta, moşule, trebuie să-mi spui precis: când ne întorc americanii Aleasca?

Costică e profesor politolog la iarbă verde: iubeşte disputele istoriei la un fum de ţigară. Citeşte şi a memorizat ca un arhivar tot soiul de broşuri şi cărţi, legate de concesii şi retrocedări europene: a studiat problema Macedoniei, a Salzsburgului, a Triestului. Cât a zăcut prin case de invalizi şi spitalele de bolnavi mintali, a tot scociorât bibliotecile şi a polemizat cu alde dânsul.

Zahariosu i-o taie:

— Îţi dau Aleasca — dă o ţigară!

Da Serafim cu necazul lui:

— Iaca de ce ne-a lepădat Anghel! A ştiut de otravă, că-i semănată pe ţarină.

Costică — şi el la rându-i:

— Da de ce o ţigară e mai vajnică decât Aleasca? Şi la Serafim: Ruşine, bre, Aleasca-i mai scumpă decât o cireadă! E trup din trupul mamei mânesa!

— Aista-i văcarul, bre! arată unchiaşul spre Serafim, acum acesta fugărindu-şi ochii peste ţarină.

(...)

În căutarea cirezii, ajunşi pe imaşul sovhozului, Zaharia şi cu Serafim scoaseră sticla aceea cu apă de „Corneşti" să-şi umezească buzele arse.

— Ştiu că n-om fi orbi! izbucni bătrânul. Şi nici vântul nu suflă... Tu de ce lăcrămezi?

— Pentru că-s bucatele satului, moşule.

— Ei, vagabonzilor, de unde v-aţi luat? strigă o voce răguşită la spatele lor.

Când se întorc: doi paznici — aceştia şed în şanţ călare pe-o motocicletă. Pândarii, vrasămică, urmăresc...

— Suntem de aici, de pe loc, vecini cu dumneavoastră şi colhoznici... Cu ce drept ne năpăstuiţi? zice trudit Zahariosu.

— Aha, colhoznici. Da iaca noi suntem sovhoznici! Urcaţi în motocicletă şi haideţi la direcţie...

Da Serafim:

— Eu-s văcar, cer scuzare, imaşul ni-i otrăvit, vitele — flămânde şi nu ştim încotro... cine să ne ajute?

— Ah, dumneavoastră aţi poftit pe ospeţe şi cu vitele? Ah, ce amendă vă pupă!

— Ba chiar două, că văcari sunt doi, sare cu gura cel de al doilea păzitor.

— D-apoi, grăia paznicul nostru, că celălalt văcar... s-a înţeles prin telefon cu directorul vostru... Adică preşedintele nostru cu directorul vostru...

— He-he, procesul-verbal îl facem pe loc, că plesniţi de minciuni!

— De ce atâta vorbă, se bagă Zahariosu pe fir, dacă sticla încă ni-i plină? şi le vâră în ochi apă de „Corneşti", sulfuroasă, desigur.

Paznicul mai tânăr se arată a fi cinstit până în măduva oaselor:

— Cum văd eu, mata, moşule, vrei să ne cumperi. Nu ştii ucazurile pe de rost! Nichita Sergheici ce a zis?

Se scoală atunci Serafim, plin de alarmă: „Ucazurile nu le ştiu, vitele le-am pierdut, amendă plătim şi

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

pușcărie am să facem... fiindcă iștia răcnesc aman și legea-i aspră-fier!"

Într-adevăr, pe vale tractoare, tractoare ară, da pe podiș, pe costișă, ridică trâmbe de praf combainele, semănătorile, treietoarele. Sigur că da, mare bătaie de cap pentru mintea țistarilor... Unde mai pui că acum și găurile le-au fost umplute cu otravă.

Unde face atunci Serafim către paznici:

— Nu se poate oare cumva un bouț să priponesc pe un hat sau într-un șanț de-al drumurilor dumneavoastră?

Cei doi paznici fac ochii mari: „De unde s-au luat iști doi fistichii, ba și cu un bouț în închipuirea lor?"

— Ce bouț visezi tu, măi creștine? fac amândoi paznicii într-un glas.

— D-apoi uite-l...

Când se întoarce Serafim să li-l arate, ia-l, dacă ai de unde.

— Ptiu! se crucește Serafim. Moș Zaharia, ne-am pierdut pentru vecie! Dobitoacele sătenilor, plesnește din palme Serafim, îmi pare că s-au mistuit în pădure...

Mai cată o dată paznicii la cei doi și dau din mână: „Unul, cel bătrân, strânge oase pentru fabrica de zahăr. Iată-l, în torbă are... o căpățână de cal. Celuilalt *îi fug ochii mereu pe dealuri*, nu cumva o fi dezertat din vreo așezare cu domiciliu forțat? Unde mai pui că din urma lor behăia o capră... Se vede, frica țâșnește din ei, neajutorații..."

Cei doi pândari se apucă și... nu-i bat, nu-i înjură, nici proces-verbal nu le fac, nici că-i amendează, ci frumușeee-el îi mătură...

Celor năpăstuiți le face din mână pădurea: „Neogoiților! Veniți încoace, poftiți la adăpost, la umbră, la răcoare, verdeață avem și pentru domniile voastre, însinguraților!"

Intră Serafim și cu Zahariosu sub poala pădurii. Gata să-și lepede tot năduhul, strâns în jumătatea asta de zi, când colo în față li se proțăpește pădurarul:

— Turiștilor! Voi ați făcut focul aicea, sub stejar? Voi ați copt ciupercile astea?

Cei doi gata sunt să-și facă semnul creștinului — sfânta cruce, dar nici asta n-au chip — pădurarul continuă să-i mustre:

— Vă pasc eu urma ca la niște vulpoi...

Pe Serafim îl fulgeră deodată un gând primitiv: „Săracă tu, pădure! Sărace tu, stejare! Ah, ce vă mai pasc și pe voi niște ochi de balaur!"

Doar Zahariosu nu se pierde cu firea:

— Ai frunză verde la caschetă? Fii bun și ne cinstește măcar cu un petec de umbră. Da noi te servim, tovarăș pădurar, cu *monopol* sovietic de „Cornești": iți dăm o gură de apă cumpărată, să uzi stejarul ista, ca să ne deie dumnealui un petec de umbră, cât or ședea doi pribegi din lumea lui Dumnezeu.

Râde atunci pădurarul, s-a înveselit: oricum, i se arată considerația de stăpân și domn al umbrei. Mai mult, i se dă și o gură de apă... Cumpărată, nu descântată, vezi bine, cea descântată e otrăvitoare pentru pădurar: satele din jur gata sunt să-l înece dacă nu în butoiul de vin, atunci într-un șanț cu apă.

— Strângeți uscături, dar să nu vă vadă nimenea! Văd că sunteți necăjiți.

— Mulțămim, răspunde prompt Zahariosu. Dă o țigară, mai bine — asta-i uscătura zilelor noastre.

În ist răstimp, cum aleargă, așa vine spre ei un băiețaș, strigând:

— Tatăi, n-auzi? Hai, repede c-a venit de la leshoz[3] nacealnicul și mama i se jeluie, că ai bătut-o...

Pădurarul sare ars în picioare și prinde a mătăhăi din mâini:

— Fraților! Nu m-ați văzut și nu v-am văzut! Să nu puneți mâna pe un vreasc măcar. Marș tot acu de aici!...

Serafim unde se roagă atunci:

— Tovarăș pădurar! Poate ai chip să ne dosești într-o fundătură, în niște sihle... Rugasem doar: un petec de umbră.

— Îs sătul de turiști până în gât! Acu cerșetori îmi mai lipseau în pădure?

Cei doi încotro să apuce? În sfârșit, au grămădit cu chiu cu vai cele câteva dobitoace — n-ați uitat? — o vacă bătrână, o capră stearpă, un bouț alb-cudalb pe nume Bălan, asigurat pe un nume istoric: Apis, fiul lui Oziris... Ei, și un berbecuț, care a primit scrisoare de la stăpână-său, că se scaldă la Coctebel, în Crimeea. Laolaltă adunate, aceste dobitoace sunt mânate pe o râpă. Tot satul are câte-o râpă, satul lui Serafim are, însă, o râpă mare-mare. Când era mic, se gândea: „Am să cresc mare, am s-o astup la un capăt... Da din celălalt capăt am să-i torn apă cu căldarea și am s-o umplu, ca lumea să se scalde! Să se scalde toți copiii în ea, și să prindă pește, și să plutească rățile, gâștele, și eu să cânt din fluier pe mal, vrăjitorește..."

Acum însă, în văgăuna asta, se fac lampaci, se calcă lut, se mai ghilește câte un vălătuc de pânză, bumbac în tort, ori tort în tort. În văgăuna cea adâncă, la capătul de de la vale, se aruncă gunoaiele. Iată și o babă cu jelania sa:

— Serafimaș, dar dacă dobitoacele iestea îmi calcă bobocii, eu pe cine să blestem? îl mustră ea.

Serafim mână cele câteva vite mai la deal și iată iese unul dintr-un vraf de lut, cu o furcă de fier în mâini:

— Băh! Vezi furca asta? Cât ești de văcar, o bag în tine! Nu vezi că-mi calci cu boaitele tale lampacii? Ori dacă tu ai casă, alții să n-aibă, ai?

Se ridică atunci Serafim cu cireada mai la deal și deodată s-aude:

— Țiu, vă-leu, ajuto-o-or! Sări-i-iți!

Aleargă Serafim și — ce vede? Vreo trei copilițe albeau la soare doi vălătuci de pânză.

— Bade Serafime, milostivește-te, ni le calcă, ni le murdăresc cu copitele, și mamele noastre...

— Că ghilim și ghilim... și nu ni se albesc pânzele, ca la bunicile noastre!

Unde-și aruncă atunci Serafim ochii peste țarină, — da acolo, ca ieri, ca mâine, ca azi și în toate zilele, în dricul amiezii: tractoare — la deal, tractoare — la vale, iar pe loc drept — cele mașini-combaine, și unde te întorci, numai stâlpi împăienjeniți în sârme, și colbăraie ca pe fățare! Da de deasupra avioanele stropesc-prășesc... colo grădina, dincoace păpușoii, mai dincolo livada, mai dincoace via, și vuiesc-trosnesc, — încotro să apuce văcarul cu cireada?

„Uh, geme Serafim. Iaca nu m-am gîndit la o așa întorsătură: avionul are aripioare, da bouțul meu n-are!" Și strigă:

— Moș Zaharia! Moș Zaharia!...

Acela nu răspunde. Nu zăbavă îl vede ieșind din râpa cea mare și trăgându-și sufletul, căci s-a auzit strigăt cu glas de alarmă:

— Ce-i, bre? Ia uite-te ce am găsit eu... Da de ici se încheie la curea. Ascultă încoa... Bătrânul despăturește-întinde un petic de gazetă, chiorându-se la buchii. Silabisește:

„Ca tigrii prin
roua dimineții,
Așa am trecut eu prin viață
prin roua care gustă dulceață!"

Și încheie:

— Filip Mitroi, clasa a treia, elev-poet, pasca cui de l-a fătat, că-i deștept băiat! Tu-l-aș de tigru și de tata lui, că el în ochi n-a văzut cal, necum tigru! Și-a ieșit, bre, lumea din țâțâni. Iaca ce gândește un copil! Te mai miri acu de ce Anghel-văcarul scuipă în bucatele oamenilor? Tigru e și el!

Tot pe râpă, tot pe drum, tot pe lângă garduri, tot prin șanțuri, unde s-au trezit cei doi pașnici milogi, credeți? Chiar la casa lui Serafim. Ei bine, vita, ca dobitocul, ce-i pasă de casă, ce-i pasă de verdeață, ce-i pasă de stăpân! Dacă n-are ce paște la acesta, se bagă la vecin... Dacă a terminat la acela, se vîră peste vecinul vecinului.

„Of, ce să mă fac, ca să nu-mi supăr măcar măhălenii..." și, zicând acestea, deschide Serafim poarta, vâră în curtea lui cireada — pască, cât o încape.

— Bu-u-un! face Zahariosu la spatele lui. Prima oară văd așa ceva. Ce ți-a dat în gând, bre? Nu cumva ai de gînd să pui după asta foc casei?

— Dar ce să mă fac, ce mă pui mata la cale? se întreabă sincer Serafim. Încotro să mai apucăm?

— S-au înmulțit tigrii, bre! Zboară pe lună, iaca de ce ar trebui să zbori și mătăluță într-acolo! Da tu, ca melcul prin rouă, nu ești cel tigru din clasa a treia... și încheie, aruncându-și ochii la dobitoace: Acu, ce au să-ți facă haramurile iestea ograda, ferească-te sfîntul Haralampie...

— Priască-le măcar lor traiul... Totuna vine iarna și verdeața se pierde sub omăt: și hlujdan, și bostan.

— Da eu iată ce am mai găsit! și scoate din torbă o sticlă goală. Zic, se tăvălesc capicele pe drum și nimenea nu le ridică, pentru că toți sunt tigri... Mâncăm noi ceva azi sau nu, că de dimineața numai vitele hrănim. Adă o coajă de pâine și niște sare măcar — hrana milogilor dintotdeauna...

Aduce Serafim sarea și cele ce se mai cuvin la sare, iar Zahariosu, în sfârșit, reușește să destupe apa monopol de „Cornești".

— Nu te teme, îi apă „neîncepută", pentru asta dai paisprezece copeici. Niciodată n-am crezut în viața mea că am să ajung să cumpăr apa pământului meu, care curge și o dă cerul...

Serafim taie pâinea și tace. În sfârșit, cerându-și iertare, zice:

— Când îi duce prima fărâmitură în gură, să te gândești la mama mea, tare i-a plăcut să primească oamenii, să-i pună la masă, fiindcă avea casa ei. Amu mă gândesc, taman că adevăr a spus... Serafim s-a însuflețit, să zici, s-a îmbătat un pic. Dar dacă pe mamă-mea s-o fi iubit un deal, cum zici mata, adică să fi fost în casa noastră dealul — oaspete, ce reiese? Adică acela-i tată-meu și mata crezi în asta? Că mi-ai mai vorbit o dată de prepusa asta.

Se uită Zahariosu la Serafim, îl cântărește din priviri și zice împăcat:

— Ești trudit, Serafime... Da, ca cele Ponoare unde ai crescut. Se întâmpla și cu mine asemenea lucruri, când mi se făcea... adică osteneam de pomană. Iaca așa... se urca gândul pe pieptul meu, ca un deal, mă înnăbușea, îmi sugruma suflarea... Ei, vedeam reaua, ia dă-te, vioară, încoace! Un lucru mă dădea de sminteală: urla un câine în mahală. Eu cântam, da câinele urla. Dacă și eu atunci mă înciudam, luam vioara la subsuoară și mă duceam la crâșmă, unde cântam chefliilor, petrecăreților... și Zahariosu soarbe o dușcă din sticlă, zicând apoi: Altfel se bea apa, bre, dacă-i plătită... și amu ascultă ce-ți spun: tu ești născut numai pentru scripcă! și încheie: Nu te rușina de vorba mea, dar ți-oi spune: și un deal are haz de tată... El îți proptește zarea și fruntea! Nu te amăgește ca marea, ca pustiul ori ca pusta-câmpia, cu nemărginirea ei oarbă... De atâta tată-tău e un deal: îți potolește pasul, îți ogoiește ochiul... Nu vezi cum amândoi am prins rădăcini într-o prispă fără muchii?

— Eh! dă din mână Serafim. Mata zici, vioara... Eu nici din gură măcar, moșule, nu pot cânta... Se vede, că-s tot un deal!

— Mă-ăi! strigă Zahariosu. Da tu cântă cu gura închisă, numai pentru tine! Cucu-și cântă sieși doară, greierul, la fel... Cu dealul împreună!

Pentru prima dată spune și Serafim răspicat:

— Moșule! Spune mata, moșule, ce fel de cântec e acela, pe care nu-l aude nimeni? Cântarea-i doar cântec, când și alții — lumea o aude... Pe cuc îl ascultă doar codrul, lunca! Cum ziceai mata, îl chema pe neamțul acela?

— Vorbești de Strauss?

— Aha! Păi, dacă nu-l auzeai mata, îl mai pomeneai azi?

Așa s-a muiat moșu, așa s-a îmbunat și unde face:

— Măi Serafime! N-am fost niciodată la Viena, of... Să mă fi auzit târgul măcar o dată cum cânt... Să mă fi auzit Viena cum cânt eu pe-o strună...

— D-apoi n-ai vioara la mata ca să-mi cânți măcar mie? Ce păcat că în torbă e căpățâna aceea de cal!

Duce tainic Zahariosu arătătorul la gură și șuieră:

— Când vreau — e căpățână de cal. Pricepi? Căpățână de cal e orice vioară... Și vioara mea! Adă-mi din casă melesteul de mestecat mămăliga... și eu ți-l fac arcuș!

Serafim e toropit.

— Șuguiești... se junghie el a râde. Of, mare șugubăț ești!

— Adă-l... și-ți dovedesc!

Când se întoarce Serafim cu melesteul, vede: Zahariosu e cu vioara și cu arcușul în mână. Cată el mai bine — în poartă s-a înălțat căpățâna cea de cal, într-un par. Cată — de la deal ș de aceea, se înalță alta! Pe Serafim îl fulgeră o spaimă de moarte: „Acușica sperie vietățile... le nimicește cu capetele iestea prin pari — nu mai râmîne nici una în ogradă. Ce întorc eu sătenilor, deseară?"

Da Zahariosu de colo:

— Dau capul cui vrei, dacă mai găsești azi un muzicant să cânte ca mine. Struna mea — struna viitorului e!

— Of, moșule... Cântă ceva de sănătatea boului meu... Săracul, să-i rămână coarnele, că nu are aripi să zboare, iroplan!...

Da pe șleahul satului, cum fuge, așa aleargă Zamfira. Când și când își trage sufletul și-și aruncă ochii în marginea satului de pe coastă.

„Doamne, de s-ar fi iscat pojar la casa noastră, acum fumul s-ar vedea hăt-hăt! De-ar fi fost să se întâmple moarte de om, bocete ar răsuna din bătăturile și ogrăzile noastre... Vai, dar dacă cineva ne-a prădat?" și când se trezește, iată și poarta casei sale. Ei, că i s-a făcut negru înaintea ochilor! Căpățâni de vite prin pari, parcă toate hoiturile satului ar fi putrezit în ograda lor!

Casa și bătătura, să zici, li-i ocol și șură, străinii s-o fi călcat, că așa râs nu și-ar fi făcut de lăcașul lor. Vai, cuptorul și cuptorașul cel alb-alb, vai... Ian cată, se gaibără pe el o capră!

De colo, în fața casei, Serafim șede cu bouțul lângă dânsul. Mai mult, îl mângâie, îl îmbrățișează de grumaz, să zici, șede cu un leat și își iau adio în fața unui aparat de fotografiat.

— Iaca îl vezi, moșule? Cât a fost de jug și plug, a fost cineva, nu? Tovarășu' nost' de drum și de cânt, nu? Da amu, fără aripi, fără jug... Noi cine suntem cu el, cu mata, ai? Proletari uniți, nu? ❐

---

1 „Să trăiți" (rusește, stâlcit; corect: „zdravia jelaiu".)

2 Anghel Farfurel — antipodul lui Serafim Ponoară, crescut din mila sătenilor și, acum, văcar, se răzbună: „Țăranilor! Sunteți robii dobitoacelor voastre!..."

3 Leshoz — ocolul silvic (rus.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Andrei BURAC

Întoarcerea lui Traian

...Prin gara Căușenilor trenul a zburat cu o viteză sălbatică, fluierând. Iar când a ajuns la povârniș, fără să înțeleg dacă viteza lui a mai scăzut sau nu, mi-am zis în sinea mea: fie ce-o fi — totuna: sar. Și în clipa când am înțeles că treceam de locul unde știam că-i mai mic pericolul de-a mă lovi de vreun stâlp de telegraf ori de vreo piatră, mi-am făcut în gură cruce cu vârful limbii, dat fiind că mâinile îmi erau ocupate, mi-am încordat picioarele, și...

Când mi-am revenit din șocul săriturii, în jur domnea o liniște desăvârșită. În tot corpul simțeam o moleșeală stranie cu un iz dulciu, din imperiile căreia nu aveam nici un chef să ies. De după niște nori câlțoși, din când în când apărea câte o felie de lună.

Eram gata să mă ridic de la pământ când, deodată, auzii cum doar la câțiva pași de mine cineva gemu. Într-o clipă am și fost în picioare. Mă tot uitam ba în stânga, ba în dreapta, dar nu vedeam pe nimeni. Și totuși, parcă mi se păru că se mișcă cineva într-un pâlc de scaieți. Deodată o voce amenințătoare mi-a strigat:

— Ne padhadi, zareju!

Speriat, am încremenit locului.

Primul gând a fost acela că mai sărise cineva din tren. Tot vreunul alde mine, sărăntoc, frate de risc și nenorocit. Atunci ce-ar mai însemna și gluma prostească de-a tăiatul și înjurăturile nesăbuite?

Ridicându-mă în vârful degetelor, m-am uitat mai atent într-acolo de unde venise vocea amenințătoare. Cineva era întins pe-spate, cu o mână întinsă în sus, în care ținea ceva ce sclipea la lumina lunii.

Fiori de spaimă îmi trecură prin tot corpul. Cu gândul de a o croi la fugă, observai că necunoscutul începu încet-încet să se ridice pe șezute.

Instinctiv, făcui un pas îndărăt. Necunoscutul încercă să se ridice pe picioare, dar gemu iar și se prăbuși înapoi la pământ. Curând, îl podidi o tusă seacă și convulsivă. Spaima îmi mai trecu puțin. La un moment dat necunoscutul, mai potolindu-se din tuse, mă întrebă:

— Cum te cheamă?

Întrebarea lui aproape că mă liniști.

— Ei, asta-i altă vorbă. Iar tu o luaseși hodoronc-tronc cu amenințările, — i-am reproșat eu cu o voce aproape firească.

— Cu trenul ista ai venit și tu? — l-am întrebat.

— Cu aista, îmi răspunse el aproape pașnic.

— Ți s-a întâmplat ceva când ai sărit?

— Nu mă slujesc picioarele — icni el.

— Păi, dacă vrei să te ajut, aruncă dracovenia ceea cu care vrei să mă tai.

— Nu cumva ai și făcut în pantaloni de frică? râse el scurt, batjocoritor.

— Am făcut. N-ai decât să vii și să mă pipăi, îi răspunsei și eu la insultă cu o altă insultă.

— Lasă, nu te mai teme, spuse necunoscutul pe un ton ocrotitor. — Am strâns finca în buzunar. Vino și dă-mi mâna, dacă nu poți.

— Ori arunci cuțitul, ori plec, i-am spus categoric, înțelegând că, totuși, eu sunt stăpânul situației. — Că, zău, n-am nici un chef să stau la taclale aici în frigul ăsta.

— Ti șto, blea! — se răsti necunoscutul, începând iar să tușească. — Ne poneal șto ăto finca... a ne cacoi-to noj... catogo mojna vîbrasiti na musor?...

Felul în care îmi vorbea cel din scăieți îmi încordă din nou atenția. Știam precis că băieții de prin satele din preajmă nu cunoșteau în măsura aceea o altă limbă. Deci, îmi zisei că-i vreun străin, vreun țicnit de care pe timpurile celea puteai întâlni mulți pe drumuri, unii chiar având fel de fel de misiuni speciale... Și cine știe în ce daravelă mai pot nimeri. Ia să-l las eu în plata domnului și să-mi caut de drum, mi-am zis, și o pornii hotărât spre gară.

— Ei, tî, padla!... Esli cto ostavleaet celoveca v bede, to togo na briuhe dogoneaiut i rastiraiut v poroșoc! — îmi strigă țăcnitul-contuzionat. Strigase cu o voce atît de disperată, încât n-am putut să nu mă opresc, să mă uit înapoi, la dânsul, și să văd cum el, într-adevăr, se târa destul de repede pe urmele mele.

Chiar și astăzi îmi vine greu să spun de ce m-am oprit, însă, la sigur, nu din teama că necunoscutul ar fi putut să mă ajungă din urmă,

pe brânci, precum mă amenințase. O tainică intuiție mă făcu să mă întorc și să-i ajut necunoscutului.

Flăcăul era ușor. Chiar foarte ușor. Parcă ar fi fost gol pe dinăuntru...

I-am întors fața la lumina lunii. L-am recunoscut. Era consăteanul meu, Traian. Ba mai mult. Era fostul meu prieten. Coleg de clasă și de bancă în clasa întâi și o jumătate de an în clasa a doua. Până în februarie patruzeci și șapte. Când, după ce își înmormântase una dintre surori, moartă de foame, părăsise satul. Și după câte știam eu, nu mai revenise niciodată pe meleagurile noastre.

Pentru o clipă-două, în memorie îmi reapăru o zi geroasă de iarnă. Eram la o margine de sat. Traian se întorcea de la cimitir, iar eu — de la școală. Nu ne văzusem timp de câteva zile. Lipsea de la lecții. Ne-am adăpostit de spulber într-o râpă, unde Traian îmi spuse următoarele:

— În casă nu mai avem nici un bob de nimica. Botna îi bocnă până la fund. Gheața-i atât de groasă, încât nu mai putem scoate de sub dânsa nici o broască, nici o rădăcină de papură. O să murim cu toții de foame ca și Maria. În câteva zile, sărmana, s-a umflat butie. Dimineața am găsit-o țeapănă în așternut. Cu mare greu, într-o sanie, am dus-o până la țintirim. M-a ajutat moș Ilie. Am încercat să-i facem o groapă, dar pământu-i tare ca osul, și nu ne-au ajuns puteri să-l săpăm. Am învelit-o și noi așa, cu oleacă de omăt. Până la primăvară, când o să se mai dezghețe. Moș Ilie a spus că atunci o să fie mai ușor să-i săpăm groapa. Am văzut că alții tot așa fac. Ai noroc că tatăl tău s-a întors de la război și astă toamnă a avut cine să-i mai oprească pe cei cu postavca. Tata nu s-a întors, așa că nouă ne-au luat tot ce-am avut. Trebuie să facem ceva, altfel o să murim și noi de foame. Ca și Maria. Mai avem două lăicere. Mama mă trimite în Polonia. La Lvov. Să le schimb colea pe niște cartofi. Mai merg vreo câțiva măhăleni. Ne-am înțeles să plecăm la gară chiar azi. Încă bine că te-am întâlnit să-mi iau rămas bun. Măcar de la tine. Să-i spui învățătorului că eu o să mă întorc degrabă.

Mai știam că nu peste mult timp după plecarea sa, îi muriseră de foame mama și celelalte două surori.

Iar mai spre primăvară, într-o amiază cu soare și vânt dinspre apus, pe când eram pe la sfârșitul ultimei lecții, două fete din schimbul 2 au intrat fuga în curtea școlii, plângând, strigând: „Morții!..." „Morții leapădă țintirimul..." „S-au pornit la vale morții!..." „Morții..." În câteva clipe, noi norocoșii satului, noi acei care supraviețuiserăm în crâncena iarnă, am pornit buluc spre țintirim... Cineva, alarmat și fără întrerupere, a început să tragă clopotul cel mare al școlii. În scurt timp, l-a susținut și clopotarul bisericii. Și tot așa, până unul câte unul, încet-încet, au început să urce dealul cimitirului primii. Ei aduceau pe umere cazmale, hârlețe ori lopeți, ca să întoarcă morții înapoi în țintirim, înapoi, la casa lor de veci.

Mi-am amintit și de prima zi de școală. La lecția mama m-a adus cu întârziere. După ce m-a întrebat cum mă cheamă, învățătorul m-a dus într-o bancă lungă, așezându-mă lângă un băiat cu niște ochi radiind de voioșie și bunăvoință. Era mai înalt decât mine, îmbrăcat în niște hăinuțe cusute din pânză de casă, precum, de altfel, aveam toți. Traian era mai înalt decât mine și mai învățase la școală vreo doi ani. Dar asta fusese înainte de patruzeci și patru. De aceea, când învățătorul a întrebat dacă știe cineva dintre noi vreo poezie, el primul a ridicat o mână cu două degete sus. Văzându-l, învățătorul s-a apropiat de banca noastră și i-a spus că mâna trebuie ridicată în sus, nu ca în școala veche, ci cu toate degetele drepte strâns lipite unul de altul. Iar după ce Traian a recitat cu voce sonoră „Somnoroase păsărele", învățătorul l-a scos în fața clasei, uitându-se dojenitor la dânsul și întrebându-l dacă poate să scrie pe tablă măcar un rând din această poezie. Fără ca să spună învățătorului „da" sau „nu", Traian prinse să zgârie tabla cu o bucată de cretă.

În clipa ceea eram nespus de mândru de faptul că nimerisem în bancă alături de un băiat care nu numai că știa poezii pe de rost, ci știa încă să le zgârie cu o bucățică de var pe tablă, o sumedenie de bețișoare și cârlige frumoase, din care erau compuse acele poezii.

După ce Traian isprăvi, învățătorul, indignat, prinse să arate cu degetul ba la băiatul care îmi plăcuse atât de mult, ba la noi, cei din bănci, repetându-ne de câteva ori ca atât poezia, cât și semnele scrise de Traian sunt un model de cultură burgheză. Și dacă printre noi mai sunt dintre acei care le cunosc, să le uite o dată pentru totdeauna. Fiindcă noi vom transcrie cu altfel de cârlige și bețișoare.

Rușinat în fața întregii clase, Traian trecu la loc. Roșu ca un rac, el se ghemui în bancă, până se făcu mic de tot. Peste un timp, cu bărbia proțăpită în piept și privirile undeva sub bancă, timid, mai ridică o dată mâna. De data asta așa cum îl instruise învățătorul. Se ceru afară. Și nu se mai întoarse. Nu mai apăru nici după recreație, nici a doua zi, ci doar peste vreo săptămână. Și eu de fiecare dată nu mi-l aminteam altfel decât straniu, cu ochii rătăciți aiurea, retras și stând ghem în bancă.

Toate acestea se întâmplaseră cu cinci ani în urmă.

Acum era desculț, îmbrăcat doar într-o cămașă zdrențăroasă, tremura ca varga. Tușea fără întrerupere. O șuviță negrie i se prelingea pe bărbie. Când a șters-o cu podul palmei, înțelesei că era sânge.

M-am dezbrăcat de suman și i l-am întins. L-a luat. Dar așa a și rămas cu dânsul în mână, de parcă nici nu înțelegea la ce i-ar putea servi o astfel de haină. L-am îmbrăcat eu ca pe un copil — el se supuse resemnat, de parcă anume de asta mă și chemase înapoi cu atâta disperare, amenințându-mă. Mă chema pe mine sau pe altul, sau pe vreo rudă, pe un prieten sau pe un dușman. Pe oricine, numai ca acela să-i cedeze și lui puțină căldură întremătoare.

Și, ca în iarna lui patruzeci și șapte — nefastă coincidență! neam adăpostit de vântul rece într-o ponorâtură. Cu traista mea goală i-am încălzit, cum am putut, și picioarele umflate butuc.

— Atunci când ai plecat la Lvov... — am încercat să reiau firul întrebărilor, — ... apoi ai spus că o să te întorci, dar așa și nu te-ai mai întors...

— Trenurile m-au dus cu totul în alte părți, m-a întrerupt el. Cînd ai ști tu cât de mare-i țara asta... Ferească sfîntul!...

— Bine... Dar cinci ani încheiați... — am făcut eu, și cât pe ce să-mi mușc limba. Oare știe Traian că în casa părintească, de tot atâția ani, nu-l mai așteaptă nimeni?

— Bine măcar ca de data asta m-au adus trenurile. Ș-apoi nu mă puteam întoarce înapoi acasă chiar cu mâna goală.

Deodată prinse a se foi. Sprijinindu-se ba într-o mână, ba în alta, s-a uitat lung în părți. Apoi, până la urmă a scos din sân o legăturică și, cu precauție, dar și cu o nuanță de ghidușie, m-a întrebat:

— Cam câți gologani crezi că am eu aici?

— De unde să știu— i-am răspuns, strângând din umeri.

— Ce-o să se mai bucure mama... — spuse cu mândrie, ascunzând legăturica înapoi în sân.

„Vasăzică nu știe" — mai că era să strig.

— Și când colo, credeam c-o să mi-i iei tu, chiar aici acasă.

— Cum adică să ți-i iau? — am sărit eu nedumerit.

— Dar de unde să știu că erai anume tu? — se înveseli Traian, răsturnându-se pe spate. — Te-am cunoscut doar când m-ai înșfăcat și m-ai pus pe picioare. Că, dacă plecai, eram să ghibiresc aici de frig. Așa că eram gata să mai fac o moarte de om.

— Cum? Chiar ai fi putut să mă ucizi? — L-am întrebat cutremurat, necrezându-mi urechilor de cele ce aud.

— Nu. Pe tine — nu... — se înveseli el iar, prinzând a se tăvăli pe spate.

Traian iar începu să tușească, dar atât de chinuitor, încât credeam că o să-i plesnească măruntaiele.

După ce se mai liniști, l-am întrebat:

— Și dacă ai atâta bănărit, precum spui, de ce umbli așa dezbrăcat. Ai putea să te îmbolnăvești. Că și așa, după cât văd, nu ești prea sănătos.

— Îmi trece ea, tusea. O am mai demult. Numai să stau olecuță la cald și îmi trece. Iar hainele mi le-au luat. Am avut o încăierare la Răzdelinaia. Ai auzit de gara asta?

— Nu.

— Tot fincă asta m-a salvat — își pipăi el cu mândrie buzunarul. — O am de câțiva ani. Și niciodată n-am dat greș cu dânsa, — se zgribuli Traian în sumanul meu și începu iar să tremure. S-a făcut oleacă mai frig. O să ningă.

Din pricina tusei, tot drumul până în sat Traian nu mi-a mai putut spune nimica. Iar pe mine, pe când îl duceam în spate, ori îl sprijineam de braț, mă chinuia una și aceeași întrebare, cum să-i spun că acasă nu-l așteaptă nimenea? Cum? Iar el respira din greu. De cum deschidea gura ca să spună ceva, iar îl înăbușea tusea.

După ce am ajuns cu mare greu la poarta casei lui, Traian îmi înapoie sumanul și, mai mult din semne, îmi spuse să plec, iar a doua zi să trec neapărat pe la dânsul.

M-am îndepărtat de poartă doar după ce cineva i-a deschis și Traian a intrat în casă.

A doua zi, trezindu-mă, văzui că, într-adevăr, precum prevestise prietenul meu, ninse. Iar pe la amiază, când revenii la poarta casei lui Traian, rămăsei zguduit de cele văzute: deasupra ușii de la intrare era prins un prosop. Iar o bătrânică le spunea unor măhăleni care intraseră în ogradă:

— S-a întors... S-a întors, sărmanul Traian... Dar nici n-a reușit bine să pășească pragul, că s-a prăbușit în mijlocul tinzii... De jale... și durere i-a țâșnit sângele pe gură... Și pe nas... Dumnezeu să-l ierte. Iaca, l-am scăldat. Numai piele și os a rămas, săracul... Nici să-l bocească n-are cine, în afară de mine, femeie bătrână ce sunt...

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Nicolae RUSU

FĂRĂ ANTRACT

Stația de autobus din fața geamului meu pare o mică scenă de teatru, cu același decor, dar mereu cu alți actori. Sînt unii, puțini de tot, pe care-i cunosct, doar pentru că sînt vecinii mei, însă majoritatea dintre ei îmi sînt absolut necunoscuți.

Pe acești băiețași îi văd pentru prima dată. În mulțimea pestriță care așteaptă autobusul, ei se evidențiază prin ceva greu de explicat. S-ar putea crede că bate la ochi fizicul și vestimentația lor. Unul rotofei, rumen la față, bine făcut pentru cei nouă-zece ani pe care, probabil, îi are, cu o căciulă de blană scumpă și pufoasă pe cap, într-o scurtă blănită, numai nasturi și curele, în bluji imprestrițați de etichete colorate, în picioare cu cizme de piele cu blană și, în loc de fermuar, cîte două curelușe cu catarame nichelate, iar în spate un ghiozdan în culori țipătoare, cumpărat oriunde numai nu în magazinele din orașul nostru. Celălalt e mai firav, cu o față uscățivă și palidă cu ochi mari, vii și plini de viață, pe cap cu o scufiță decolorată și ponosită, într-un trenci larg, din care-i iese gîtul subțire, în pantaloni de pînză ieftină, roși la genunchi și încălțat în ghete sportive, purtate, ca și scufița, trenciul și pantalonii, de cineva mai mare, poate un frate, poate vreo rudă mai înstărită, iar manualele și caietele le poartă într-o geantă cu toarta ruptă și legată cu sîrmă.

E iarnă, frig, zăpadă multă, oameni tot mai mulți se adună în stație, iar autobusul nu mai vine. E trecut de amiază și acești doi băieți vin de la lecții — probabil, pleacă acasă, au același drum, o fi locuit pe aceeași stradă, poate chiar în același bloc, sau se duc la cineva, la vre-un coleg ori au bilet la vre-un film. Cel cu ghiozdan are ceas si celălalt. care se mișcă toată vremea și tropăie mărunțel cu călcîiele în asfaltul înghețat, îi apucă mîna, îi ridică mîneca scurtei și se uită cît e ora. Pe stăpînul ceasului timpul nu-l interesează, deci nu se grăbesc nicăieri, iar celuilalt, pur și simplu, îi e frig și vrea să știe de cît timp așteaptă.

Tot aici, în stație, pe muchia unei banchete, o băbuță, pe care n-am mai văzut-o niciodată, descoperă un coș cu mere, mari și galbene ca lămîile, scoate un castron, îl umple vîrf și-l pune alături. Cîțiva oameni se apropie, întreabă, cercetează merele, dar nu cumpără. O femeie, fără să se tîrguiască, scoate o pungă, băbuța îi răstoarnă castronul, ia banii, caută ceva prin buzunare, apoi strînge din umere și-i mai adaugă în pungă trei mere. Cei doi băieți se dau mai aproape de băbuță. Femeia cu punga se dă cîțiva pași mai într-o parte, cedînd locul unui bărbat care-și deschide o geantă voluminoasă și răstoarnă în ea două castroane de mere. Scoate un portmoneu și se achită, iar băbuța îi întoarce o bancnotă și el îi toarnă în palmă o mînă de monede. Băieții se apropie de coșul cu mere și le privesc, cel cu geantă pipăie un măr, îl miroase, dar băbuța sare ca o cloșcă, mătăhăiește din mîini și ei revin la locul lor. Cel cu ghiozdan ascultă plictisit ce-i spune prietenul său și clatină din cap în semn că nu vrea, sau că nu e de acord, sau că nu are ceva... Firavul începe să caute ceva prin buzunare, scotocește peste tot, dar nu găsește nimic. Necăjit, oftează greu și iarăși îi spune ceva celui cu ghiozdan. Acesta clatină leneș din cap și strînge din umeri, dar începe să caute ceva prin nenumăratele buzunărașe ale scurtei, apoi se bate demonstrativ cu palmele peste buzunarele blujilor, în semn că nu are nimic. Deodată primul se plesnește cu palma peste frunte și, cu fața numai zîmbet, pune geanta jos, o deschide și scoate o carte. O răsfoiește înfrigurat, dar nu găsește nimic, scoate alta, urmează aceeași operație, apoi vine la rînd și ultima carte, după care sînt fluturate și caietele, e scociorîtă prin toate colțurile și geanta, și, dezamăgit, băiatul cade pe gînduri. Își ia geanta în mînă și se pune pe tropăit. Se întoarce cu spatele la băbuța care încetul cu încetul își deșartă coșul, țopăie tot mai energic și deodată se oprește și, cu gura pînă la urechi, îi clipește vesel prietenului său care stă nemișcat și-l privește distrat, cu un surîs plictisit. Își trîntește geanta jos, o deschide și scoate o carte cu tartajele învelite în hîrtie groasă. Desface învelitoarea și scoate dintre copertă și hîrtia, care pare să fie din niște tapete vechi, o bancnotă de o rublă și, ducînd-o la buze, i-o arată, fericit, amicului său. Ascunde cartea în geantă, i-o întinde celui care nu prea are chef să-și scoată mîinile din buzunare și, din cîteva sărituri, e lîngă coșul cu mere. Îi întinde băbuței rubla și pînă aceea îi alege marfa își duce palmele degerate de frig la gură, suflînd și țupăind mărunt. Amicul său ține cîteva clipe geanta în mînă, apoi o pune jos, rezemată de cizma sa, și-și ascunde în grabă mîna în buzunar. Aruncă fugitiv o privire la cel care stă cu spatele la el, pocnindu-și călcîiele unul de altul, suflînd zgribulit în pumni și așteptînd să-și ia cumpărătura, apoi scoate fulgerător mîna din buzunar, trage în jos un fermuar micuț, ascuns la reverul scurtei și scoate o hîrtie împăturită, roșietică, ce pare să aducă cu o bancnotă de zece. O umbră de zîmbet îi trece pe față, apoi o bagă la loc în buzunăraș, iar cînd cel cu merele se întoarce și se apropie, bucuros de cumpărătura făcută, el își ține deja mîinile în buzunarele scurtei călduroase. Prietenul său ține în fiecare mînă cîte un măr, doar atîtea i-a dat băbuța pentru rubla ce o ascunsese el cine știe cu ce scop — unul mare, cît o gutuie uriașă, cu pelița galbenă și lucioasă, altul puțin mai mic, de o culoare mai spălăcită, cu nuanțe verzui. Cîteva clipe stă la cumpănă, apoi își oprește mărul mai mic, pe cel mai mare oferindu-i-l, cu un gest hotărît, mărinimos, colegului său. Acesta îl ia și, fără să-l admire, privind în lungul străzii, dacă nu vine autobusul, își înfige dinții, rupînd o bucată mare, aproape un sfert, și începe să molfăie cu poftă. Celălalt își ia geanta și prinde să ciugulească și el din mărul său ca și cum ar fi mușcat dintr-o bucată de tortă deosebit de gustoasă și scumpă și din care e mare păcat să scapi pe jos măcar o fărîmiță. Cel cu scurtă e mai harnic și în scurt timp în mînă îi rămîne doar ciotul destul de mare pe care-l aruncă plictisit la urna de gunoi, iar celălalt ronțăie grijuliu tot mărul, din care nu rămîn nici măcar semințele, doar codița mică și subțire, cît un chibrit. Îi spune ceva celui cu scurtă, surîzînd, acela clatină afirmativ și-și scoate o mînă din buzunar, arătînd ceva în lungul străzii. După felul cum încep să se miște oamenii, înviorați, înțeleg că vine autobusul multașteptat. Într-adevăr, peste cîteva clipe autobusul de culoare portocalie, ca o cortină de teatru, dar care nu cade de sus, ci vine dintr-o parte, acoperă stația din fața geamului meu. Cîteva secunde și cortina se mișcă mai departe, lăsînd stația, adică scena, goală. Chiar și băbuța cu merele a urcat în autobus. Pînă ajunge unde s-a pornit, le va vinde pe toate, din mers. Antract? De unde, că de stație se apropie alt călător, e primul actor al următoarei scene dintru-un spectacol fără antracte.

CASA

Badea Leon aruncă jos chibritul, calcă apăsat peste el, trage adânc din țigară și privește cu interes casa ce așteaptă să i se așeze căpriorii.

În privirea și în expresia feței sale e multă îngândurare și foarte multă bunătate. Alături, negru de soare și cu părul răvășit, stă proprietarul casei, Mitruță Gâlcă. Neliniștea începe să-i dea târcoale — e de mare preț pentru el părerea lui badea Leon, dar acesta întârzie suspect de mult să și-o spună...

În sfârșit, badea Leon tușește cuminte în pumn, trage încă o dată din țigară, lacom și adânc de tot, apoi se întoarce încet și clatină afirmativ din cap, fără să scoată o vorbă...

Mitruță răsuflă ușurat și, cu gura pînă la urechi, își freacă bucuros palmele:

— Să mai ședem oleacă sub agud, la masă, că mai am niște vin din anul trecut.

— Dacă zici...

Agudul e bătrân și rămuros și e încărcat de agude. Mitruță aduce un scaun lung, îl așterne cu un țolișor vărgat și-l pune la o măsuță joasă, acoperită cu un ziar proaspăt. Șterge cu mâneca ziarul, apoi se gândește să-l scuture și chiar îl scutură, îl întinde din nou pe măsuță și întrebă, printre altele:

— Zici că degrabă pleci acasă?

— Da, bre Mitruță... Din păcate mi se termină concediul.

Badea Leon locuiește la oraș. A plecat din sat băietan, tânăr de tot, ademenit de o tângă stranie după locuri noi. A colindat țara ân lung și ân lat, a lucrat la multe și mari șantiere de construcție — e un tâmplar iscusit și un zidar neântrecut. Dar aceeași tângă stranie îl aduce mai în fiecare vară, când își ia, de obicei, concediul, acasă, în satul natal, unde i-au rămas niște frați și câteva surori, fiecare cu cuibul și gospodăria sa. Meșter fiind cu har de sus, își petrece tot concediul pe la clăci, căci tocmai vara e timpul lor. Și sfânt lucru e, doamne, o clacă la țară. Aici, la clacă, se înjghebează temeliile multor începuturi, se pun la cale noi prietenii, se împacă cei învrăjbiți, se nasc vorbe de duh și cântece de dor, și se muncește aici, la clacă, așa, cum nu se muncește nicăieri.

Totuși, sfînt lucru e claca la țară.

Badea Leon ia paharul ce i-l întinde Mitruță, face palma stângă căuș, nu cumva să cadă pe masă o picătură, ridică ochii spre pereții viitoarei case și rămâne o clipă dus pe gânduri.

— Frumoasă căsuță, bre Mitrea, bre... parcă-i după proiectul meu..., răstoarnă paharul peste cap, îl pune pe marginea mesei, surâde cald și continuă: Nici vinul nu-i rău, măcar că-i din anul trecut... oleacă-oleacă-i răsuflat...

Are un vis badea Leon, un vis frumos, la care se întoarce în fiecare vară. E vorba de o casă. De mai mulți ani visează să-și construiască o casă după proiectul său, creată în imaginația sa. O, nu, nu din cauză că n-are unde locui — are apartament bun, larg și luminos, în bloc din piatră albă, la etajul cinci... atâta doar că tare mai seamănă blocurile unul cu altul. Visează însă să-și ridice o casă ca la nimenea, o casă cu cerul mare și adânc în ferești, cu florile câmpului horboțică la streașină și acoperită cu tămâioasă șindrilă de brad.

Cu trecerea timpului căsuța sa se schimbă, crește, devine din ce în ce mai arătoasă. Mai întâi i s-au schimbat geamurile — au devenit mai largi, mai albastre. Apoi, după o habă, s-au schimbat și pereții — se făcea că erau tencuiți cu prundiș ales, cu un soare imens, desenat pe ei, cu un spic de grîu și o viță de vie în cercul soarelui... Mai pe urmă apăru și un balconaș dea-supra intrării, cu balustradă, împodobită cu grilaj fin de metal...

Căsuța din vis îl atrage mereu, ca un basm neterminat, ca un somn dulce de la zori, neîmplinit.

Târziu, când peste sat se așterne amurgul cu forfota dintotdeauna — voci înăbușite de bărbați, râsete și strigăte de copii, trăncănit și scârțâit de care, glasuri de femei ce trebăluiesc pe lângă plită — târziu de tot, simțind că-i aburește fața și ochii i se închid dulce de la vinul dat de dușcă, badea Leon hotărăște să-i spună lui Mitruță noapte bună.

Dar Mitruță mai are o vorbă cu el.

— Bade Leon, te-aș ruga, dacă nu pleci mâine, să-mi ajuți să pun acoperișul, că tare aș vrea... știi mata, vorba ceea...

— Bine, Mitrea, dacă ai nevoie, vin. Ești băiat harnic și, cred, îi veni și tu la mine, cândva, când îmi voi face și eu o căsuță...

— Vorbă de clacă, bade Leon, suntem de-ai noștri! se bate Mitruță cu pumnul în piept.

„Dumnezeu știe, se gândește Mitruță nespus de bucuros, dacă va trebui vreo dată să-i întorc zilele de clacă... Nu se mai întoarce el în sat cât e lumea și pământul, a prins rădăcini acolo, la oraș, cum am prins și eu aici, de unde nu mă urnește nici potopul... iar meșter ca badea Leon, harnic și priceput, să tot cauți..."

... În trei zile acoperișul e pus. Mitruță, ca o zvârlugă, aleargă ba la garaj, unde o face pe lăcătușul, ba acasă, unde badea Leon, cu instrumentele sale de tâmplărie, robotește din zori și până-n seară. Iar zilele de vară sunt lungi, ca zilele de vară, ei lucrează în doi, iar munca nu e din cele ușoare, oamenii trec pe drum și curioși privesc la casa ce se naște ca o floare sub mânile lor.

— Uite, bre, Mitruță, cum se căpătuiește!

— Ia, nație de om, să nu fie a lui ca la toți!

— Lui Leon să-i mulțumească...

— Își face zile de clacă., probabil are de gând să-și ridice și el o casă...

— La ce-i trebuie, dacă are casă la oraș?

— Acela-i apartament, nu-i casă... lucruri diferite...

Își amintesc oamenii la cine a mai fost badea Leon la clacă și se dumiresc că peste tot, pe unde a pus el mâna, au rămas păpuși de case — la una a făcut niște geamuri mari, cu niște rame iscusit încrustare, la alta pereții sunt tencuiți cu prundiș ales cu mult gust, unde au niște uzoare cu viță de vie, altele — cu un soare și un spic de grâu în centru...

În ultima zi a concediului său badea Leon pornește de dimineață spre gară unde va aștepta trenul care-l va duce la oraș. Pășește pe o cărăruie șerpuindă

(continuare în pag. 28)

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Artur GOROVEI—pagini de jurnal

Zile de groază

„Rusia este un Infinit organizat"
Principele Carol

•

Despre isprava țarului, a cărui trădare nu are păreche în istoria omenirii, jurnalele noastre nu vorbesc nimic. Se înțelege că nu pot totuși vorbi: Cenzura nu ar permite, și chiar dacă ar fi permis, șefii de partide, fini diplomați, care cred că au îndrăznit toate, când ne-au mânat spre dezastru, nu ar permite ei să se vorbească de un lucru care ar trebui să-i umple de groază.

Patrioții noștri, cu cari strigau „să vie rușii" și cari vedeau un erou în fiecare bețivan rus; care aplaudau trupele de cazaci sălbatici și în orice înfrângere a trupelor rusești vedeau o „retragere strategică", își făcuseră acum un ideal din „organizarea " rusească și Marele Cartier General, entuziasmat de marii, bravii, bunii și oneștii noștri aliați, au creat și în armata noastră un corespondent rusesc, au făcut ajutori de sublocotenenți. Ne întoarcem iarăși spre vremurile Regulamentului Organic.

Organizare în Rusia! Organizarea hoților, da. În Manifestul Guvernului provizor către poporul rus, găsesc o frază caracteristică. Se zice: „Sforțările eroice ale armatelor noastre necombatante sub povara crudă *a dezorganizării* interne?"

Și principele Carol, în interviul acordat unui gazetar de la *România*, întrebat asupra impresiei ce i-a făcut-o marea împărăție, a binevoit să spuie că Rusia, după cum a constatat El, este un: *Infinit organizat* !

Și dezorganizarea aceasta a dus la marginea prăpastiei marea Împărăție a Țarului. În proclamația guvernului provizor mai găsim și această prețioasă mărturisire: „Stăpânirea răsturnată lasă apărarea țărei într-o situațiune de *completă dezorganizare*. Printr-o inacțiune vinovată și prin măsurile sale neîndemânatice, ea a *introdus dezorganizarea* în finanțe, în sistemul de reaprovizionare, în transport, în furgoanele munițiilor, zdruncinând toată organizațiunea noastră economică".

Infinit organizat și *completă dezorganizare!* Și ce fel de dezorganizare? Din Petrograd, corespondentul unui ziar din Londra telegrafiază aceste lucruri: „Revoluția a pus în mâinile soldatului rus, în loc de pietre, granate, cu care va ataca de acum încolo, pe dușmani în tranșeele lor. Războiul Rusiei va continua, dar cu diferența că trupele rusești vor lupta cu armele cele mai moderne, iar artileria lor nu se va mai servi de proiectile umplute de nisip". (*România* din 26 mart.)

Tot cu privire la *Infinitul organizat*, o telegramă din Lyon: „Se anunță din Washington că numeroși ingineri ruși, adresând un apel d. Wilson, s-au luat măsuri ca să se trimită 500 de funcționari americani de la Căile ferate, pentru a lucra, *după ce le vor reorganiza*, pe căile ferate rusești. Vor fi trimeși specialiști pentru fiecare ramură din industria legată cu treburile căilor ferate. Se speră că ei vor putea pune repede căile ferate rusești în stare de a funcționa la fel cu cele americane". (*România*, 8 april)

Stă bine Rusia, și noi nu avem a-i invidia nimic ofițerii francezi i-au organizat armata, specialiștii englezi i-au organizat revoluția, funcționarii americani le organizează căi ferate etc. etc. Ce mai rămîne original rusesc? Doar beția. Și despre beția lor ni se spune ceva și în telegrama trimisă de aspra noastră cenzură. Ziarul *Utro Rossija* din Petrograd dă amănunte despre ultimele ceasuri ale domniei lui Neculai Romanof: „În jurul lui Neculai II se găseau doar contele Frederic, amiralul Nilof și comandantul palatului Wojelkof. Se pare că aceștia băuseră foarte mult". Când s-a propus să se deschidă frontul de la W Dwinsk, ca să intre Germanii în Rusia, să reintroneze pe Țar, ziarul rusesc spune că: „Amiralul Nilof, în toată beția lui, a protestat cu indignare" (*România*, 8 april). Ce tablou! Țarul, contele Frederic, amiralul Nilof — comandantul palatului Wojelkof beți morți. Parcă văd „Azilul de noapte" al lui Gorki. Nici o deosebire între floarea împărăției și între scursoarea aceasta de bețivi și mizerabili, pe care Gorki îi descrie ca reprezentanți ai fondului poporului rus.

Și acești mari demnitari, acești bețivi de rând, făceau război în numele civilizației ultragiate.

Oare cei din jurul puternicului de astăzi al Rusiei, din jurul lui Milnikof, vor fi ducând la ureche „stacanele" de votki? eu nu cred; așa mare deosebire să fie între membrii Dumei și floarea împărăției rusești, în ceea ce privește măcar băutura!

....

O telegramă, în care se redă un discurs al dlui Milnikof, spune că acesta a vorbit despre mărirea Rusiei, mărirea aceasta nu se poate face decât răpind și alipind la împărăție teritorii străine, pe când același d. Milnikof, în numele guvernului provizor declară că „scopul lui nu e de a domina celelalte popoare, de a le lua patrimoniul lor național, de a ocupa teritoriile străine, dar de a stabili o pace solidă, pe baza drepturilor popoarelor de a dispune de soarta lor". (*România*, 2 april).

Se potrivesc aceste două declarații? Nu se exclud una pe alta?

....

Iată însă d. Milnikof vorbește și despre România. Telegrama din Petrograd publicată în *România* (30 mart) glăsuiește: „Milnikof spune, printre altele, că noul guvern rus ca și aliații săi, e neschimbat și pe deplin hotărît de a reîntregi Belgia, Serbia și România, și de a le asigura în viitor o viață liberă și independentă".

Foarte clar: România să fie reîntregită, adică să mai existe o Românie compusă din Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea, precum a fost mai înainte, nu vorbește însă ca despre Polonia, despre o Românie compusă din toate regiunile locuite în majoritate de populație românească, nu vorbește de Basarabia, regiune locuită numai de populație românească. Și ar trebui să vorbească și de Basarabia, de vreme ce într-un interviu acordat reprezentanților presei spune: teritoriile ukrainiene vor fi contopite cu Ukraina noastră și să nu ne pomenim că diplomatul rus, credincios vicleniei tradiționale rusești, ar fi înțeles că teritoriile românești să fie contopite cu Basarabia noastră. Din partea unor oameni care au fost în stare să puie la cale împărțirea României și să se poarte așa de mișelește cu noi, ne putem aștepta la orice. Și țarul Nicolai și Milnikof reprezintă mentalitatea și sufletul poporului rus.

Cel mușcat de șarpe se teme și de râme; pe mine mă îngrozesc manifestele și interviewurile lui Milnikof ca și necazurile Țarului.

Când am citit declarația rusului cu privire la Ukraina, mi-am adus aminte — nu știu pentru ce — de o ședință a Camerei noastre, în care pe când vorbea d. Stere despre Ukraina, dnii Take Ionescu și Iorga — Iorga! — l-au întrerupt pentru a declara că dumnealor nu știu ce-i aceea U–kra–ina.

Acuma au ocazia să audă că există o țară care se cheamă Ukraina și, nemaifiind pe tron țarul, nu se vor mai teme să rostească numele ei, și nu ar mai putea indispune pe ministrul Rusiei.

....

Istoria se repetă; frază banală, dar care exprimă un mare adevăr. La 1821, grecii au făcut revoluție pe pământul țărilor noastre, ca să-și capete independența țărilor lor, după aproape o sută de ani, rușii își întind revoluția pe pămîntul Moldovei, ca să aibă răsunet în țara lor. Dar spre deosebire de ceilalți care se gândeau numai la interesele lor, oamenii cei noi ai Rusiei celei nouă ne pregătesc și Republica Română.

2 ianuarie 1940

A venit, însă, nenorocirea pentru toată suflarea românească – am cedat bolșevicilor Basarabia și Nordul Bucovinei, și în câteva zile Kazimireștii (rude cu Gorovei) au trebuit să pribegească — Și-au luat vreo douăzeci de cai și trăsurile, au încărcat în ele câteva lucruri pentru traiul zilnic, s-au despărțit cu jale de servitorii lor, au lăsat toată gospodăria și fabrica mare de spirt și au trecut granița în Moldova. Din Botoșani nu au venit prin Fălticeni, ci au apucat înspre Pașcani, ca să ajungă la Bățătești, unde s-au stabilit.

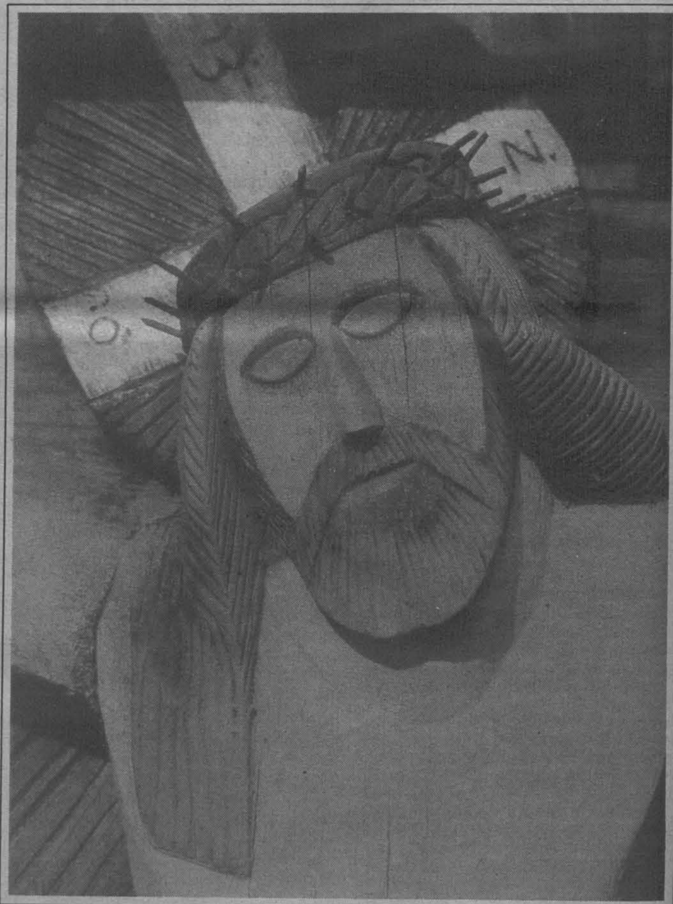
La 16 noiembrie 1940 scrisoare alarmantă de la Ion Mușlea, directorul Arhivei de folclor a Academiei Române din Cluj, acum vremelnic la Sibiu. Îmi cere corespondența ce am avut-o cu privire la Șezătoarea, pe care i-am făgăduit-o; îmi cere partea folcloristică a bibliotecii mele, iar cât se poate mai grabnic — motivează: „Mi-e atât de teamă că s-ar putea să nu mai fie nici ale Clujului, nici ale Bucureștiulor, și nici chiar ale Dvoastră, încât îndrăznesc să vă rog să vă hotărâți a vă despărți de ele".

Credea oare Mușlea că vor ocupa rușii Moldova? Dar cu Bucureștii ce crede el că poate să se întâmple?

Tot frica de invazia rușilor?

Acum văd că Mușlea a avut dreptate. Rușii au făcut invazia în Moldova, dar ar putea și ungurii să facă invazia în bucățica de Ardeal ce ne-a rămas, și atunci...

•

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Am fost în satul Rusi, la preotul Barbier, care m-a vizitat, și e un om foarte plăcut. Este un refugiat din Basarabia și scriitor talentat. Trăiește bine în satul acesta. Un țăran i-a oferit casa lui, o casă bună, în care să locuiască; altul i-a dăruit un purcel, ca să-l taie de Crăciun. Nevasta îi este însărcinată. Amândoiu iubesc mâțele și dorm în pat cu ele.

Ce contrast între el și Sava Gulinschi din Cozmeștii lui Sturdza; e de multe ori milionar, acest Gulinschi. Are automobil elegant, face agricultură, are o crâșmă și doarme într-o cameră mizerabilă. Dar Sava Gulinschi a fost jandarm român.

La 26 august 1940, către seară, a sosit la mine Leca Morariu, cu soția lui. Veniau din Suceava, într-un docar mare, cu un cal și cu bagaj cât a încăput în docar. Scăpase din Cernăuții ocupați de ruși, care-l cercetau în fiecare zi, îi propuneau să rămână pe loc pentru că au nevoie de oameni învățați, dar au fugit lăsându-și casa cu biblioteca și cu toate colecțiile lui, așa de frumoase. Mi-a povestit cum a străbătut, pe o noapte întunecoasă, o pădure în care a căzut într-un șanț plin cu apă, și când se zărea de ziuă a ajuns pe pământul Moldovei neocupată și cu ochii plini de lacrămi și-au făcut amândoi cruce și au mulțămit lui Dumnăzeu.

A doua zi au plecat spre Roman, cu intenția de a ajunge cu docarul acesta cu un cal la București. Am admirat pe doamna Morariu, femeie așa de energică vrednică soție a unui scriitor.

Tot ieri a fost la mine și preotul Hodoroabă venit să vadă pe decanul scrisului moldovenesc.

●

La 5 septembrie intrăm sub altă stăpânire. Generalul Ion Antonescu, acela care a fost ținut fără lege și fără judecată în închisoare la Bistrița, care a pus purtat cămașa verde, este acuma șeful guvernului.

„Este chemat să aducă liniște și mângâiere unui neam amărât de guvernarea tiranică în care trăiește de zece ani, și în timpul căreia au fost omorâți mișelește tinerii generației naționaliste și au fost prădate milioanele țării sub pretext de înarmare".

Acestea se referă la Regele Carol II.

Cu generalul Antonescu se înmulțește încă cu unu numărul aventurierilor stăpânitori de țară.

A doua zi Regele a abdicat.

Note 1

Petru Gorovei (1831—1889) coboară din boieri moldoveni a căror vechime datează de câteva secole.

Bezrivoni spune în broșura Din alte vremi despre Gorovei în Artur Gorovei genealogist că familia sa coboară din cavalerii secolului XI. Prin femei se trage din neamurile străvechi Bucium, Brăescu, Izmană, Beldiman, și Borș, iar întreaga boierime de la Carpați până la Nistru îi este înrudită.

●

A fost revoluția gardiștilor și la noi, în Fălticeni, pusă la cale de ministrul de Interne, General Petrovicescu. S-a găsit lista celora care trebuiau să fie uciși, între ei eram trecut și eu, și Sorin, în rândul tuturor proprietarilor din județ.

30 mai 1941

Eram la Bunești când treceau 50 camioane automobile încărcate cu soldați italieni, cari se duceau să se bată cu rușii, dar au greșit drumul și s-au oprit. Priveam din balcon și văd că soldații intră pe poartă, năvălesc în livadă fără ca nimeni să mă întrebe de-i primesc, încep a-și întinde corturi, taie crengi întregi din arborii fructiferi, ofițerii intră în casă și scot scaunele ca niște selbatici. Am reclamat jandarmilor, care mi-au răspuns că nu pot să facă nimic. Apoi au început să taie din copaci, și au făcut foc în șura de care este lipit grajdul vitelor și hambarul. Mă uitam cum mă devastează aliații noștri italieni și nu puteam să fac nimic.

Între ofițeri era unul care vorbea puțin franțuzește, și mă mângâia că-mi vor plăti toate daunele ce voi suferi. A doua zi am plecat la târg, nemaiputând să sufăr atâta barbarie. Am făcut o jalbă în franțuzește și am voit s-o înmânez d-lui general care era în oraș. M-am dus la cercul militar, unde locuia, dar mi s-a spus că dl general nu primește pe nimeni și nici scrisori, care trebuie să i se trimeată prin poștă. Mă întorceam acasă, când un soldat român care ieșea de la cerc îmi arătă pe trotuarul din fața doi ofițeri italieni, și-mi spune că unul dintre ei știe bine românește. Trebuie să fi fost vreun italian stabilit de mai multă vreme în țară. I-am spus ce mă doare și a luat jalba mea ca s-o prezinte el d-lui general.

După 11 zile, la 2 august, italienii au plecat din Bunești, și un căpitan m-a chemat să-mi plătească despăgubirile. S-a dus Sorin, dar n-a mai găsit pe nimeni, ci numai răspunsul căpitanului: despăgubirile urmează a se plăti de... primăria satului.

Peste câteva zile m-am dus la Bunești, iar n-am putut să stau acolo, privind dezastrul ce au făcut selbaticii soldați italieni, pe cari Lică Stino îi socotea niște bravi eroi — era prieten cu un ofițer italian.

M-am revoltat, m-au dezgustat dezastrele ce am găsit. Grădina desfigurată, brazii dezgoliți de ramurile ce atârnau la pământ, gardul lung de carpeni de asemenea, salcâmii tăiați, alții jupuiți, iarba toată călcată și spurcată, toată grădina numai șanțuri, unde au fost corturile, sute de cutii de conserve goale aruncate pe toată grădina, sârma ghimpată din gardul care conjoară cele cinci hectare de livadă tăiată, o murdărie colosală. Ba, culme a dezastrului, trei roți de la un car arse și fierăria lor furată.

Am reclamat la Consulatul italian care mi-a răspuns niște povești, am reclamat Ministrului italian, și iată o comisiune ca să facă cercetări de daunele ce am suferit. Un căpitan italian, Gatti, locotenentul de rezervă State, de la garnizoană și cu interpretul Francisco Girotti, au găsit că am o pagubă de 27.000 lei, pe care i-am cerut dar nu i-am mai primit.

●

La 6 Decembrie 1941, Pan Halippa îmi scrie că partea a doua a articolului meu a fost așa de ciopârțit de cenzură încât nu poate să-l publice *în Viața Basarabiei* (este vorba de articolul „O călătorie în Cehoslovacia") și fiind bolnav, nu s-a putut duce la cenzură să întrebe de ce l-au ciopârțit.

Eu, însă, bănuiesc.

Vorbind despre un concert coral ce am ascultat la Praga am convingerea că a fost alcătuit în așa chip, încât să se arate că toate popoarele slave ce ne înconjoară au un singur ideal: unirea rasei slave. Se vede că asta nu le convine cenzorilor și de aceea vor fi suprimat această bucată: Halippa îmi trimite foile cu zațul acestei a doua părți din articolul meu.

❑

Eveniment editorial

În această primăvară, în care garoafele sângelui au înflorit atât de învoalte pe pământul străbun basarabean, frații *români* întru scris de dincolo de Prut ne-au făcut pentru bibliotecile noastre un dar de un preț inestimabil: o nouă ediție (într-un tom cu o legătură elegantă) a lucrării de istorie literară veche a profesorului Ștefan Ciobanu (1883—1950)*. Înzestrat deopotrivă cu harul discernământului, al divinației chiar, dar și al obiectivității și al cuvântului sobru (însă expresiv), autorul ne dă cu această carte nu o istorie literară *critică* (precum N. Manolescu, deunăzi), nici una *estetică* (precum I. Negoițescu, tot deunăzi), nici una *polemică* (precum E. Barbu, prin 1975) și nici, în fine, una *exactă* (precum Al. Ștefănescu, probabil mâine), ci una care le include pe toate acestea la un loc, ori, și mai bine, asemenea lui Ion Rotaru, modest dar nu fără rigoare terminologică, *o istorie a literaturii române*, pur și simplu.

Sastisit de lectura numeroaselor — și vajnicelor — „reconsiderări" de valori de după revoluția din 1989, cititorul aleargă aproape disperat spre scrieri de acest gen, apărute în premieră în momente în care puterea de stat avea și altceva de făcut decât să „orienteze" creația, curios să știe până la capăt adevăruri esențiale despre ființa noastră ca neam: cine suntem, de unde venim, încotro mergem... A existat, cândva, o literatură populară care a ajuns, pe alocuri, să rivalizeze cu succes cu cele mai netăgăduite valori ale literaturii culte. Trebuie văzut dacă și în ce măsură superlativele, câte s-au rostit, se justifică; avem un patrimoniu excepțional de capodopere ale literaturii religioase — *Cazania* lui Varlaam, *Palia de la Orăștie, Psaltirea în versuri, Biblia de la 1688, Didahiile* lui Antim Ivireanul ș.a. —, trebuie să știm mai mult, dacă se poate totul, despre specificul și valoarea acesteia; există, pe de altă parte, și o literatură laică, de asemenea valoroasă — *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (în parte), cărțile populare (la fel), pravilele, cronicile, *Istoria ieroglifică* ș.a. —, acum, cînd, întorcându-ne la libertate, ne-am întors și la credință, trebuie să aflăm adevărul despre relația *laic–religios* — cu ce s-a ales cultura de pe urma acestei relații; trebuie să știm în sfârșit, în spiritul unei comparatistici corecte, detalii despre influențele, filiațiile și paralelismele câte și cum au fost, între literatura română și literaturile prietenilor ori neprietenilor noștri...

Intuițile și formulările norocoase — pe ansamblu sau în amănunt —, comparabile cu propozițiile critice articulate de cei mai originali istorici literari de azi, nu sunt rare deloc. Alegem câteva, aproape la întâmplare: despre *Învățăturile lui Neagoe Basarab*: „este aproape cu neputință de a reda toată bogăția de idei, de cugetări, de parabole și de exemple din această operă. Este un fel de enciclopedie moral–religioașă și filozofică a trecutului, în care se concentrează toată înțelepciunea bătrânească, toată erudiția religioasă și politică a vremurilor vechi; despre Dosoftei: „Se poate spune, fără exagerare, că mitropolitul Dosoftei a fost una din cele mai luminate fețe bisericești ale ortodoxismului, care joacă un rol însemnat nu numai la români, ci și în viața cultural–bisericească a Ucrainei și Rusiei moscovite"; despre Ion Neculce: „Nici unul din cronicarii noștri mari și mici ai epocii n-a știut să-și îmbrace gândul și sentimentul într-o haină mai aleasă a graiului strămoșesc ca Ion Neculce... Este cel mai talentat prozator al vechimii, prevestitor al marelui Ion Creangă"; despre D. Cantemir: „Personalitatea culturală a lui D. Cantemir depășește tot ce a dat până acum geniul românismului... poate, numai regretatul N. Iorga se apropie oarecum de figura uriașă a lui D. Cantemir"; în fine, despre Chesarie Râmniceanul: „Opera principală a lui Chesarie Râmniceanul sînt *Mineiele* lui, impozanta lucrare apărută în 12 volume..., nici o lucrare de acest gen nu depășește opera lui Chesarie".

Este posibil, însă, ca cel mai viu interes al cărții să se datoreze în primul rând iscusinței cu care sunt înfățișate relațiile româno–slave pe domeniul atît de controversat al culturii noastre medievale. Este drumul pe care au mers, înaintea lui Ștefan Ciobanu, I. Bogdan și Ilie Bărbulescu, slaviști remarcabili și unul și celălalt. Sunt de cercetat în acest sens capitole ca: *Literatura slavă la români, Istoriografia slavo-română, Începuturile scrisului în limba românească* ș.a.

Mai puțin savantă, parcă, decât *Istoria* lui N. Iorga, sau a lui N. Cartojan, poate chiar decât a lui Sextil Pușcariu, și cu mai puține intuiții ale artei scriitoricești decît *Istoria* lui N. Manolescu (vol. I.), lucrarea lui Ștefan Ciobanu nu este nici mai puțin documentată, nici mai puțin bine gândită și scrisă. La nivelul anului 1992, ea este un eveniment editorial. Adevărul acesta și altele încă pot fi verificate numai prin lectura directă a cărții. Cititorul interesat o poate face, firește, fără nici o dificultate.

Marcel CRIHANĂ

* Ștefan Ciobanu: *Istoria literaturii* române vechi, Chișinău, Hyperion, 1992 (cu o prefață de Dan Horia Mazilu.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Documente istorice bucovinene

După marea unire, cercetările istorice şi etno-folclorice, sociologice cu caracter monografic, ideologice, atât în Basarabia cât şi (mai ales) în Bucovina au cunoscut un fericit reviriment. Animatorul, cunoscutul istoric Ioan Nistor, a adunat în jurul său o pleiadă de intelectuali. Din această categorie face parte şi inimosul om de cultură bucovinean de strălucită sorginte, Alexandru Cavaler de Daşchevici, autorul studiului de faţă. Cu toată urgia vremurilor, asemenea texte au supravieţuit în arhive de familie, la oameni care şi-au pus în pericol libertatea, uneori chiar viaţa, păstrându-le. Promitem să revenim într-un număr viitor atât cu date biografice despre autor cât şi cu descrierea peripeţiilor prin care au trecut aceste texte. Mulţumim familiei dr. ing. Pompiliu Piso din Cluj pentru generozitatea cu care ne-au facilitat posibilitatea valorificării acestui studiu revelator pentru situaţia românilor din Bucovina.

Aurel CÂMPEANU

În august 1928 s-au împlinit 500 de ani de când Alexandru cel Bun a dăruit „slugilor" sale Stanciul şi Crâstea, pentru slujbe „drepte şi credincioase", satele Banila şi Iujinţii (acum Igeşti) pe Sireţel, numit mai târziu Sireţelul Alb şi, în sfârşit, Sireţelul Mic, un afluent sud-vestic al Siretului, în Bucovina.

Sunt puţine documente şi sate a căror vechime să se confunde cu începuturile organizării Moldovei în fericita şi deosebit de lungă domnie a înţeleptului bunic al lui Ştefan cel Mare şi o amănunţită comentare a vechiului pergament, dimpreună cu a altuia de la Alexandru Lăpuşneanu, privitor la aceleaşi sate şi la descendenţa lui Stanciul, se impune faţă de acest trecut multisecular.

Documentele au fost dăruite D-lui Sever Zotta de către Dl Eudoxie Ursachi, ultimul proprietar român în comună, azi numită Banila moldovenească, vechi cuib de mazili şi răzeşi, înconjurată pe vremuri de codri atât de mari, încât e de mirat că puteau să existe şi sate în părţile acelea acum 500 ani.

Încă în 1775, maiorul austriac Frederic de Mieg constată că, afară de partea dintre Prut şi Nistru, aproape întreaga Bucovină este acoperită cu păduri, exceptând luminişurile din Suceava, Horaeţi, aproape de Rădăuţi şi Cernăuţi.

Din ce trăiau oamenii, ne întrebăm fireşte, în această vale atât de îngustă a Siretului Alb (şi anume până la pârâul Mândra, care desparte comuna Budeniţ de Cireş, fost cătun al Banilei pe Siret).

Chiar acum, după 500 ani, deşi s'au prefăcut multe părţi din păduri în teren arabil, totuşi acest teren, cultivabil azi, nu este suficient pentru hrana locuitorilor din Helgea, Coşciuea, Mesteceni, Davideni şi Cireş, cari au aparţinut la comuna Banila şi anume până la pârâul Mândra.

Păduri după păduri dispar din an în an, făcând loc aşa numitelor zruburi sau lazuri, cum se zicea pe vremuri. Deşi Banilei pe Siret i se zicea de regulă Banila moldovenească, spre deosebire de cea rusească pe Ceremuş, totuşi un document de la Vasile Lupu Voievod din 7156 (1648) Iulie 13, îi zice „Banila cea românească"; iar dintr'un certificat eliberat de Cercul Bucovinean din Cernăuţi din 16 Iunie 1886 sub No. 369, D-lui Andrei Daşchevici nobil, cum că D-lui a fost coproprietar al satului Banila pe Siret Jud. Suceava (actual Storojineţ), se constată cum că satul Banila purta deja, de atuncea, numirea oficială Banila pe Siret.

Wickenhauser identifică acest sat cu Banila pe Siretul cel Alb, care este identic cu Banila Moldovenească. Afluenţi ai Siretului Alb sunt isvoarele Siretului şi anume pârâul Coşciuea, care parcurge cătunul Coşciuea, şi pârâul Helgea care parcurge cătunul Helgea (Hilce) şi abia la hotarul cătunului Sucoliţa se împreună la un loc şi abia de acolo poartă numele de Siretul sau Siretele cel Mic.

Celălalt sat, Iujinţii, dăruit de Alexandru cel Bun lui Crâstea, numit în 1555 Iugeştii pe Siretul Alb, iar mai târziu Igeştii, se hotărăşte la vest cu Ciudei şi Crasna, la nord cu Pătrăuţi şi Budeniţ, la est cu Pătrăuţi, iar la sud cu Vicovul de Sus.

Trecem acum la publicarea interesantelor documente:

I) *Uric dela Alexandru Voevod (cel Bun) din 6936 (1428) August 5.*

Alexandru Voevod dărueşte slugilor sale Stanciul şi Crâstea, pentru slujbele credincioase, satele Banila şi Iujinţii, lui Stanciul o parte Banila, iar lui Crâstea şi soţiei sale Maria, o poarte Iujinţii.

„Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Voevod, Domn Ţării Moldovei, cunoscut facem prin această carte a noastră, tuturor cari vor vedea-o sau vor auzi-o cetindu-se, că aceste adevărate slugi ale noastre Stanciul şi Crâstea ni-au slujit nouă cu dreaptă şi credincioasă slujbă către noi, i-am miluit pe ei cu a noastră deosebită milă şi le-am dat loc în ţara noastră două sate anume Banila şi Iujinţii, lui Stanciul aparte Banila, iar lui Crâstea şi femeei lui Maria Iujinţii aparte de Stanciul.

Toate aceste ca să le fie lor uric cu tot venitul, lor şi copiilor lor, fiecăruia pe partea sa, precum stă mai sus, aşijderea şi nepoţilor şi strănepoţilor lor şi răstrănepoţilor lor şi la tot neamul lor şi de nime nestricat în veci, iar hotarul acestor două sate să fie cu toate vechile hotare pe unde din veac au umblat. Şi întru aceasta este credinţa Domniei noastre a mai sus scrisului Alexandru Voevod şi credinţa iubitului fiu al Domniei mele Iliaş Voevod şi credinţa tuturor copiilor noştri şi credinţa boierilor noştrii, credinţa panului Mihail şi a copiilor lui, cr.p.Vâlcea şi a c.l. cr. p. Cupcici dvornic, cr.p.Iurj şi a c.l., cr.p. Negrea, cr.p.Nestiac şi a c.l., cr.p. Iliaş şi a c.l., cr.p.Dan şi a c.l., cr.p. Isaiea şi cr. c.l., cr.p. Uneliat şi a c.l., cr.p. Iuri Jumătate şi a.c.l., cr.p. Ciorbă şi a c.L. cr. P. Domoncuş, stolnic şi a c.L.crt. p. Negrilă ceaşnic, cr.p.Costici postelnic şi credinţă tuturor boierilor noştri moldoveni mari şi mici.

Iar după viaţa noastră oricine va fi Domn Ţării noastre sau din copiii noştri, sau din neamul nostru, sau pe cine îl va alege Dumnezeu, acela să nu strice lor dania noastră, ci să li-o confirme şi întărească, pentru că le-am dat-o lor pentru a lor dreaptă şi credincioasă slujbă. Iar pentru o mai mare întărire a celor sus scrise am poruncit slugii noastre credincioase Neagoe Logofăt, să scrie şi să atârne peceta noastră de această carte a noastră. S'a scris în Suceava în anul 6936 Aug.6." *Nota:* Original pergament lungimea 45 cm 1 mm ,din cari 8 cm 6 mm îndoitura pentru aplicarea şnurului de mătase roşie şi verde. În verso pergamentului, la mijloc, următoarea însemnare cu litere latine, (tradusă în româneşte): „Danie despre Banila şi Igeşti pentru moştenitorii lui Banilovschi, Mândre, Ciornohus şi Borşan cu Scripa. De N. Vasilco, evident proprietarul documentului din 1796.

II) *Uric dela Alexandru Voevod (Lăpuşneanu) din 7064 (1555) Mai 7.*

Alexandru Voievod întăreşte lui Fedco şi surorii sale Maruşca, copii Magdei şi rudelor lor Alexandru şi frate său Avram Banilovschi diac şi sora lor Fedca, copii lui Ioan Banilovschi, nepoţii lui Danco Banilovschi, satele Banila şi Iujeştii, conform privilegiului ce l-a avut aceasta dela bătrânul Ştefan Voevod (cel Mare), iar strămoşul lor Stanciul, dela Alexandru Voevod (cel Bun).

Mai întăreşte lui Avram Banilovschi două fălci de vie la Cotnari, cumpărătură şi două fălci şi jumătate la Hârlău date jupânesei sale Anghelina, de către mama ei Odochia, fiica lui Luca Arbore, portarul Sucevei, precum şi mai mulţi ţigani.

Partea cea mai interesantă a acestui document este de ordine genealogică, întrucât din compararea lui cu cel precedent reiese clar că Stanciul Banilovschi este acel Stanciul, căruia dăduse Alexandru cel Bun satul Banila şi care apoi cumpărase dela Crâstea Iugeştii (Iujinţii) dăruiţi de acelaş voevod. Se poate deci urmări atât curgerea proprietăţii cât şi filiaţiunea în familia lui Banilovschi prin 127 de ani, în cari se perindează patru generaţii. Avram Banilovschi, fiind un boer foarte cunoscut, nu ne va fi greu să ne orientăm în curgerea generaţiilor după prima lui manifestare publică, politică, cunoscută. El era o persoană de deosebită încredere a lui Petru Rareş în ambele domnii şi a fiului său Ilie.

În Decembrie 1535 Petru Rareş, după incursiunea din luna Mai în Pocuţia, şi după ce trimise un sol la Viena (sosit la 1 Noiembrie) spre a cere împăratului Ferdinand mijlocirea unui armistiţiu pe 2 ani, cu Polonia, trimise şi pe Avram la Vilna, la Regele Sigismund, spre a-i propune o întrevedere la Hotin. Regele ceru la 7 Decembrie avizul Senatului. Acesta, însă hotărî „pedepsirea lui Rareş" şi Regele porunci obişnuitele trei chemări (literas restmin) ultima semnificativ pentru încetineala mobilizărilor polone în 6 Martie 1536 cu termeni de concentrare în 25 Iunie.

Misiunea lui Avram a eşuat, deci formal, dar Rareş dorind de a răsbuna înfrângerea nedreaptă din cauza trădării dela Obertyn în 1531, evident că nu urmărea decât tărăgănarea operaţiunilor polone şi din acest punct de vedere se pare că Avram a răuşit.

A doua misiune a lui Avram Banilovschi avu loc în 1545 (August), — tot la Vilna cu scopul de a cere extrădarea refugiaţilor Gliga fiul lui Arbure Ioan Crasneş.

Vascan nepotul de frate lui Şerpe cu tovarăşul său Toader Tăutul, fiul lui Pătraşcu cu tovarăşul său Vascan şi Vlad „nu de jos" insistând domnul moldovenesc, ca aceşti supuşi ai săi să fie extrădaţi după jurământ şi încredinţaţi în mâinile îmblătorului Avram, întocmai precum mai înainte însuşi fratele lui Avram, Toader pârcalabul Hotinului, refugiat în Litvania, fusese extrădat Sultanului turcesc. Regele consultând pe sfetnicii lui, dădu lui Avram dreptul să pună mâna pe refugiaţi ori unde-i va găsi.

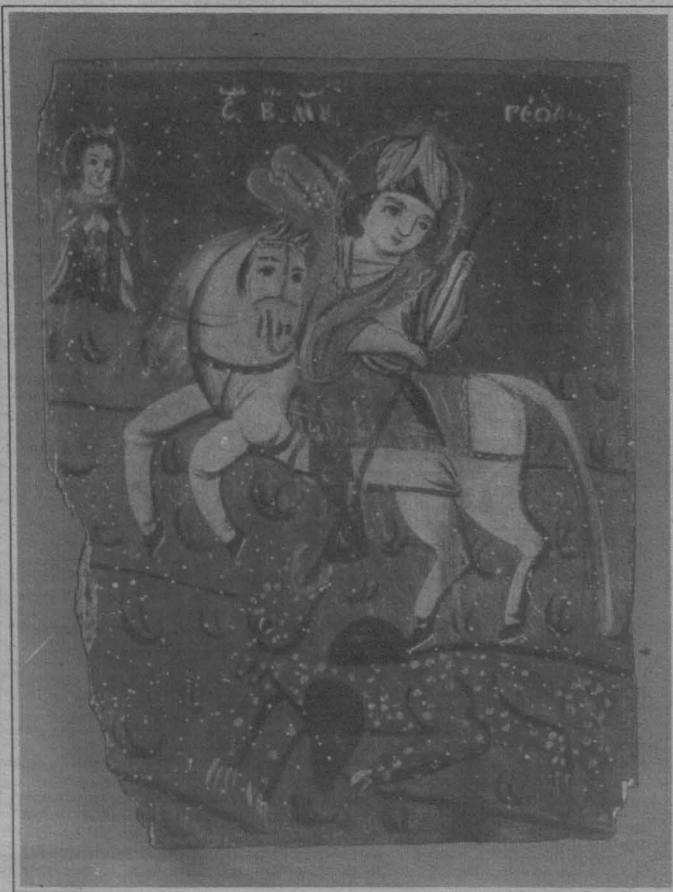
De acest Toader, care fiind ucis, nu mai figurează în documentul din 1555, ni confirmă documentele noastre interne ca pârcălab de Hotin din 1530 până în 1538.

Fiul şi urmaşul lui Rareş, Ilie, răsplăti credinţa lui Avram, pusă la o atât de grea încercare, şi-l trimise, în Decembrie 1546 cu o importantă misiune, spre a câştiga bunăvoinţa Regelui Sigismund pentru noua lui Domnie.

Despre ceilalţi membrii ai familiei Banilovschi n'avem nici o cunoştinţă specială.

Din documente reese că Fedca şi sora lui Mărușca (Maria), copii Magdei, erau veri primari cu fraţii Alexandru şi Avram Banilovschi.

Cu generaţia din 1555 pierdem urma neamului Banilovschi şi rămânem aproape miraţi când în dosul documentului din 1428 şi în procesul verbal austriac de hotărnicire din 1782 citim că mazilii şi răzeşii din Banila sunt „Die Banilovskischen Erben" (moştenitorii lui Banilovschi) Nicolai diacon, Borşan, Andronachi Borşan, Ion, Vasile şi Toader Ciornohuz, Ioan Creangă şi Andronachi Scripa. Ei au împreună a patra parte şi pretind „dieser Teil sei auf sie von ihrem Vorfahren Stanciul Banilovschi gekommen" (Partea aceasta a venit la ei de pe strămoşul lor, Stanciul Banilovschi). Filiaţiunea nu se arată, dar dintr'un document din 1743 aflăm că într'un proces pentru Banila, între T. Ciornohuz, T. Goian, Ursachi, şi Isar, acesta a arătat un ispisoc dela Iliaş (Alexandru) Voevod din 1667, în care stă scris că Ioan Liperda cu frate său Ciornhoruz şi alţi fraţi ai lor, toţi nepoţii lui Vidraşcu, apoi alui Mândrea, au avut o pricină de judecată cu Gheorghe şi fraţii lui, fii lui Isar din Călineşti, toţi nepoţii lui Costea din Lucavăţ, pentru a şesa parte

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

din Bănila arătând că Costea a zologit partea sa lui Mândrişor, bunicul lui Vidraşco. Partea aceasta a venit apoi prin cumpărătură la Goiăneşti. În verso copiei germane: „Beweis dass die Ciornohusen vom Mindre Schwiegersohn des Banilovschi abstammen" (Dovadă că Ciornohuzeştii descind din Mândrea, ginerele lui Banilovschi). Că Vidraşco bunicul Cioronuzeştilor a fost nepotul lui Mândrea, ne confirmă şi următorul rezumat „Márturie dela Ieremia Murguleţ şi dela alţi oameni, precum a vândut Vidraşco, nepotul Mândrea lui Grigorie din Ilişeşti, jumătatea dintr'o a treia parte şi a şesea parte din Ciudeiu, din anii 7157 (1649) Februar 22, drept 150 taleri bătuţi.

Acest Mândria face deci legătură între vechii stăpânitori ai Banilii Moldoveneşti şi răzeşii din 1782. De el este vorba şi în 1786 Iunie 17, într'o hotarnică din Banila, ce este pe Siretul Alb „prin care se aleg părţile căpitanului Ioan Zota şi ale verilor săi, Ciornohuzenii şi Borşăneşti". Aceştia au părţile lor, jumătate de cumpărătură dela un Banilovschi, iar jumătate de pe „moşul" lor Mândre, iar Zota „de baştină de pe neamul său Mândre". Numele Mândrea îl poartă şi azi o parte din Cireşi, sat aşezat pe teritorul Bănilei, precum am văzut şi de curând a căpătat acest nume staţiunea de c.f.r. din Cireş. Mândra este o lungă făşie de pământ din hotarul Ciudeiului până în hotarul Pancei. Din 1754 Oct. 15 ni s'a păstrat o traducere germană a unei hotarnice din Banila, când s'a măsurat „întreg hotarul în câmp: dela hotarul Budeniţilor până la marginea pădurii, deasupra casei lui Ciornohuz, ce stă pe marginea Săliştii, aşişderea — măsurându-se şi locurile de lângă Siret către munţi, ce se cheamă Coşciuea, s'a găsit că câmpul are 200 odgoane şi odgonul de 31 stânjeni, iar stânjenul de 8 palme domneşti. Coşciuea însă este de 51 odgoane şi mai jos este însemnată partea fiecăruia. Următoarea era împărţirea proprietăţii de atunci: 1/20 odg. G. Turculeţ postelnic, cumpărătură dela Isar, 1/10 odg. I. Vlad pisar şi St. Vlad împreună cu Goianeştii, 6 odg. Vladeştii în Coşciuea cu doi munţi, H. Dumitriţa şi Crucile, 76 odg. partea Goianeştilor, împărţită în două părţi, cea a lui I. Goian şi a fratelui său Nacul, dimpreună cu alţi răzeşi, care descind din Gheorghiţă Goian şi partea lui Ilie Goian cu răzeşii lui, cari descind din Isar, fratele lui Gh. Goian, 20 odg. partea Goianeştilor în Coşciuea cu munţii Păltinul, Bucov şi Văratic, 18 odg. T. Păunel depe V. Păunel, 4 odg. T. Păunel cu muntele Şahovca, 12 odg. partea de baştină alui Sandul Onciul, 3 odg. ale lui Onciul în Coşciuea, 55 odg. partea lui T. Ciornohuz, fiul lui A. Ciornohuz, 5 odg. ale Ciornohuz în Coşciuea cu doi munţi Veji şi Holevski. Vra să zică, comuna Banila pe Siret, numită şi Banila Moldovenească sau românească, se hotărea pe vremea Domnitorului Alexandru cel Bun spre răsărit cu Budeniţ, prin pârâul Mândrea, aparţinând acestei comune; comunile de azi Cireşi, Davideni, Mesteceni şi Mega, prin descendenţă dela Banilovschi au trecut după cum urmează: Satul Cireşi la familia Mândrea şi Goianeştii, satul Davideni la familia Grigorcea şi Zotta, iar comuna Mesteceni zisă şi Augustendorf s'a deslipit în 1888 dela comuna Banila pe Siret — Augustendorf numit azi Mesteceni poartă numele după donatoarea Augusta, născută Teodorovici, soţia unui fost proprietar Goian care, prin anii 1830, a colonizat partea aceasta mlăştinoasă şi acoperită cu păduri, în majoritate de esenţă mesteacăn, cu colonişti germani (şwabi) din Würtenberg (Germania) şi Boemia germană (Ceho-Slovaci), spre a câştiga meşteri teslari, dulgheri, de care se simţea nevoie şi spre a defrişa pădurile tăiate. În prezent comuna Banila pe Siret constă din următoarele cătune: Mesteceni, (Berezina), Hoiniceni, Poieni, Haritoneni, Plai, Coşuliuca, Pantin, Saloneţul, Chicera, Staica, Tarniţa, Struinghiu, Laureanca, Rivnea, Socoliţa, Dunavăţ, Fundoia, Vişe, Helgea, Coşciuea şi Mocerca cari au o suprafaţă totală de 127 km^2. Unele din aceste cătune au un aspect individual şi specific prin vinderea părţilor de moşii la alte neamuri aduse de proprietari. Având în vedere că terenul comunei acesteia a fost acoperit în majoritate numai de păduri de esenţă brad, molid, fag şi carpăn, cari n'aveau în timpurile vechi nici o valoare, în consecinţă nu produceau nici un venit, din care cauză erau proprietarii nevoiţi ca să vândă terenuri împădurite la colonişti, spre a-şi produce un venit pentru cheltuielile necesare. Aşa au procedat Petre Goian, proprietar mare, din vatra satului, care a vândut parcelele de câteva sute de hectare, din cătunul Poieni, la Ucraineni, aduşi din Galiţia, vânzând una falce de loc dela 20 florini (40 lei) în sus. Din această cauză s'au introdus Ucraineni în acest cătun iar Mihail Goian, proprietar mare în cătunul Helgea şi Coşciuea a parcelat cătunele Dunavăţul şi Laureanca, în urma tăierei şi exploatărei pădurilor de pe acest teren, vânzând parcelele la Slovaci veniţi din Gura-Humorului, Poiana Miculi, Soloneţul Nou, Solca. Aceşti colonişti posedă în prezent câte o biserică romano-catolică aparţinând la parohia din comuna Mesteceni şi au avut, până la alipirea Bucovinei la Regatul vechi, câte o şcoală primară, cu predarea limbei polone. În prezent s'au transformat aceste şcoli primare cu câte două posturi în cătunele Dunavăţ şi Laureanca, în şcoli primare de stat cu predarea limbei române, predarea limbei polone ca obiect secundar de către învăţători poloni, retribuiţi de statul polon prin societatea şcolară (Zvionzek) în Cernăuţi.

Populaţiunea din această comună constă din 8265 suflete şi anume: După naţionalitate:

1) Români	62%
2) Ucraineni	26%
3) Germani şi alte naţiuni	1%
4) Slovaci, Ruşi şi Poloni	7%
5) Evrei	4%
După confesiune:	
1) Ortodox-români	88%
2) Romano-catolici	8%
3) Mozaici	4%

Comuna Banila pe Siret este situată la poalele munţilor Carpaţi, care sunt împăduriţi şi din cari isvoresc mai multe pâraie şi anume: pârâul Coşciuea şi pârâul Helgea. În Sireţel se mai revarsă şi alte pâraie mai mici ca Struinghiu, Dunavăţul, Soloneţul Mic şi Mare şi Pantin. În apele din Helgea, Coşciuea, Struinghiu şi Sireţelul se află păstrăvi, cleni, mrene, şi alţi peşti, iar în Pantin, ştiuci, cleni, costruşi, nidhari şi plătiţe. Majoritatea locuitorilor se ocupă cu agricultura, cu lucrul în păduri, arderea de cărbuni, la fabricele de cherestea, care se află în cătunul Helgea şi Coşciuea, precum şi fabrica din Vatra Satului şi cărăuşie. La un loc sunt 2292 contribuabili agricoli, care plătesc impozitul agricol în sumă de lei 529.323.

Afară de aceştia se află profesionişti şi comercianţi în număr de 207 şi cari plătesc impozitul pentru exercitarea profesiunii lor în val. de 144.379 lei.

În afară de aceştia se află în vatra satului (centru) marele proprietar Maier Gross, care a cumpărat moşia dela fostul proprietar, Eudoxie Ursachi, ca descendent al familiei nobile Borşan, după mama sa Maria Gavril Borşan. Moşia susnumită are o suprafaţă de 2400 hectare. Fosta moşie a Goianeştilor din cătunul Helgea, cu o suprafaţă de 3000 ha, aparţine fraţilor Mihail şi Felix Adelsberg.

Moşia din cătunul Coşciuea, fostă a Goianeştilor, cu o suprafaţă de 4.200 hectare aparţine în prezent moştenitorilor după Grigoraş de Goian, adică d-lui Conte Vasilco Iancu şi d-nei Aglaia fiica d-lui Otto Flondor căsătorită cu profesorul universitar dr. Frencheanu. Pe moşia lui Maier Gross se află o fabrică de spirt, o fabrică de cherestea şi două mori de apă. Pe moşia din Helgea se află o fabrică mare de cherestea şi o cale ferată particulară îngustă.

Pe moşia din Coşciuea se află o fabrică de cherestea, cale ferată îngustă şi cuptoare pentru var.

Mai este de remarcat că în cursul pârâului din Coşciuea se află o cascadă de o înălţime de 3 m în care făcea baie repausatul mitropolit Silvestru Morariu Andrievici, în anii 1880 petrecând ca oaspe, mulţi ani, la fostul proprietar Alexandru Goian, din care cauză această cascadă poartă de atunci numele de „Bischofsbad", (baia episcopului). Precum am mai amintit majoritatea populaţiunei din această comună este de confesiune „ortodoxă orientală" care cercetat până la anul 1889, numai bisericuţa veche clădită din lemn în centrul satului pe moşia fostului paroh Onciul Gavril, înrudit cu familiile Borşan, Daşchevici, Ştefanovici, Iacobovici, Boldişor, prin căsătorie. În 1889 s'a mai sfiinţit o biserică clădită tot din lemn de brad în cătunul Coşuliuca cu hramul Sf. Dumitru la care au contribuit cu partea cea mai mare mazilii şi răzeşii din cătunul acesta. Cam tot pe vremea aceea s'a clădit de proprietarul Alexandru de Goian moştenitorul moşiei Coşciuea dela unchiul său Ioan de Goian, obligat fiind prin testament că să clădească o biserică în Coşciuea şi să îngrijească ca în ziua de Sf. Ioan dela Suceava, patronul defunctului Ion Goian şi hramul bisericei să se celebreze o liturghie cu sobor după care să urmeze parastasul în memoria donatorului. În anul 1889 au clădit locuitorii din cătunul Poieni o capelă ortodoxă orientală, prin colectare. În cătunul Staica s'a clădit pe la anul 1902 o biserică greco-catolică de locuitorii din acel cătun, transformată în urmă în biserică ortodoxă-română, cu hramul Sf. Ilie.

Biserica veche, de sute de ani, din centrul satului, fiind prea mică faţă de numărul enoriaşilor, s'a zidit o biserică mare, spaţioasă în apropierea bisericii celei vechi, după planul bisericei de lemn din Vatra Dornei, pe locul donat de fostul proprietar Eudoxie Ursachi, care a costat 36000 coroane austriece (36000 lei) şi care s'a sfiinţit în anul 1905 cu hramul Înălţarea Domnului (Ispas).

La zidirea acestei biserici, au contribuit cu partea cea mai mare Al. Goian, Eudoxie Ursachi, Maria Goian născ. Ursulean, Al. Repta, Ion şi Dimitrie Baloşescu, Iuliana Volcinschi, născ. Iacobovici, Titus şi Ion Cercavschi, Domiţian şi Paroh St. Ştefanovici, Al. Daşchevici, Petrea Hoinic, iar restul enoriaşii ortodoxi orientali din localitate. Bisericuţa cea veche a fost mutată în cătunul Helgea.

Pe lângă bisericele acestea ortodoxe, mai există 2 bisericuţe romano-catolice în cătunele Dunavăţ şi Laureanca şi trei temple evreeşti. La 18 iulie 1860 s'a deschis prima şcoală primară din centrul Banilei pe Siret cu limba de predare română şi germană, cu un singur post.

În 1901 s'a mai înfiinţat o şcoală primară românească în Coşciuea, azi cu 2 posturi, iar alta cu limba de predare ruteană şi polonă, în cătunul Rivnea.

În 1907, s'au înfiinţat câte o şcoală primară românească şi ruteană în cătunul Poieni. În 1908, s'au înfiinţat în Coşciuea, Helgea şi Coşuliuca câte o şcoală primară cu limba de predare ruteană.

În urma marelui război şi după prăbuşirea Statului Austro-Ungar şi realipirea Bucovinei la Regatul vechi, în urma propunerii directorului şcolar Alexandru Daşchevici, nobil, la o şedinţă publică a consiliului comunal, ca toate şcolile rutene (ucrainene) din localitate să fie transformate în şcoli româneşti cu începerea anului şcolar la 15 Septembrie 1919. Propunerea aceasta a fost primită cu unanimitate de voturi, la care au participat nu numai consilieri români, ci şi ucrainenii, poloni, germani şi evrei.

În baza acestei deciziuni consiliul şcolar al ţării a aprobat transformarea tuturor şcolilor neromâne în şcoli româneşti de Stat. În consecinţă toţi învăţătorii ucraineni au fost transferaţi în altă parte a ţării, iar posturile devenite libere au fost ocupate cu învăţători români. În anul 1928 se afla în comuna Centru, şcoala primară cu 5 posturi, cătunul Rivnea 2 posturi, Coşuliuca 2 posturi, Coşciuea 2, Helgea 2, Laureanca şi Binavăţ câte 2 posturi, iar Staica şi Chioerea câte un post.

Comuna Banila pe Siret este traversată de o cale ferată dela staţiunea Ciudeiu, până la halta Coşciuea în cursul căreia se mai află dela staţiunea Banila spre Coşciuea şi următoarele halte erau Laureanca, Socoliţa şi Helgea. Dela halta Coşciuea parcurge încă un tren particular al proprietăţii Coşciuea, distanţa de 6 km. dealungul pârâului Coşciuea, în munţi pentru transportarea produselor forestiere din această regiune.

Asemenea şi în cătunul Helgea există tot un tren particular al proprietăţii din Helgea pe o distanţă de 7 km. tot pentru transportarea produselor forestiere.

Afară de căile ferate menţionate, mai există un autobuz şi cinci maşini mici, pentru transportarea călătorilor între Banila-Stoco - Cernăuţi.

Având în vedere că comuna Banila pe Siret este înconjurată de munţi, acoperiţi mai ales cu brazi şi molizi şi alţi arbori şi având în vedere că mai din toate văile munţilor isvoresc o mulţime de păraie mai mici şi mai mari, şi având în vedere că din cauza munţilor împăduriţi temperatura la poalele lor este foarte plăcută şi ferită de curente şi având în vedere că pe acest teritoriu se află şi isvoare, cari conţin ape minerale, din care cauză sosesc sute de vizitatori în această localitate pentru recreaţie, Ministerul Sănătăţii, luând în consideraţie toate aceste beneficii ale localităţii, a proclamat şi înregistrat comuna Banila pe Siret, Judeţul Storojineţ, ca staţiune balneară.

În această comună se află: Însoţirea de păstrare şi credit (Banca Populară), cooperativa de consum şi producţie agricolă „Unirea" şi societatea culturală, morală, economică tot cu numele „Unirea" în casa naţională română proprie şi o bibliotecă populară română.

Cu toate că au trecut peste 500 ani dela donaţiunea satului Banila de către Alexandru cel Bun lui Banilovschi, locuit pe atunci de mazili şi răzeşi, au păstrat până în prezent descendenţii maziliilor şi rezeşilor în partea cea mai mare, locurile moştenite de strămoşii lor, aşa încât şi azi locuesc în vatra satului, Plai, Coşuliuca, Haritoneni, aproape numai mazili şi rezeşi ca familiile: Borşan, Ursulean, Daşchevici, Goian, Urechea, Onciul, Cercavschi, Loghin, Scraba, Hariton, Băloşescu, Repta, Bohatir, Chima, Tatulici, Ştefanovici, Costinean, Ciornohuz, Vlad, Moscaliuc, care au păstrat în tot timpul naţiunea, obiceiurile şi credinţa lăsată de strămoşii lor.

Alexandru
Cavaler de DAŞCHEVICI

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TEATRU

CE DĂM ŞI CE PRIMIM

Primul contact cu teatrul din Basarabia l-am avut prin două mari personalităţi: dramaturgul Ion Druţă şi regizorul Ion Ungureanu. Nu a fost însă un contact direct, la faţa locului, prin spectacolele jucate, de pildă, la Chişinău sau Bălţi. Pe vremea aceea semnale despre ceea ce se întâmplă dincolo de Prut aveam doar accidental. Abia începuseră să răzbată spre noi ecourile străluminate de doruri ancestrale ale poeziei lui Vieru. Despre alţi poeţi nu ştiam nimic sau mai nimic. Astfel că piesele lui Ion Druţă le-am descoperit mai întâi prin lectură şi numai mult mai târziu le-am văzut jucate în câteva teatre din ţară. De asemenea, revelaţia descoperirii lui Ion Ungureanu am avut-o datorită unor spectacole pe care le-a regizat pe scena Teatrului Armatei din Moscova. Dar şi aşa, cei doi creatori reprezentau pentru mine un spaţiu spiritual românesc, o simţire românească şi mai ales nişte condiţii româneşti. În semnele care le defineau vocaţia căutam, de aceea, tocmai expresia unor atare condiţii.

Întâlnirea propriu-zisă cu teatrul din Basarabia, adică pe viu, cu spectacolul, cu actorii şi graiul lor, cu modul lor de a trăi rolurile, arătându-şi atât talentul, cât şi pregătirea profesională, s-a produs, pentru mine în 1988 la Chişinău. Atunci în cadrul unei săptămâni teatrale închinate aniversării lui Ion Druţă, marcată puternic de manifestările pentru limbă de stat şi alfabet latin, am văzut *Casa cea mare* în versiunea scenică a Teatrului din Bălţi. A fost un spectacol corect, pe coordonatele unui realism firesc, credibil, tipic pentru şcoala rusească de teatru, îndeosebi prin direcţia impusă de Stanislavski, nu neapărat reprezentativ, nu nici cel mai bun şi nici cel mai slab, dar sigur edificator din multe puncte de vedere. Nu a fost greu să observ, de altfel, că e vorba de o estetică diferită de cea a noastră, de un stil de joc diferit. Alte câteva spectacole pe care le-am văzut până în prezent (între care *Năpasta* şi *Casa cea mare*, dar de astă dată amândouă puse pe scenă de regizori din România: Florin Zamfirescu şi Nicoleta Toia) nu au schimbat fondul problemei. În Republica Moldova actul teatral se bazează pe reale resurse native, aspiră la o largă deschidere spre public, nu se desprinde de regulă de text, ci rămâne la litera lui, la tiparele unor forme scenice limpezi, fără ambiguităţi, cu stări şi tensiuni ce fac dovada sensibilităţii şi capacităţii de interiorizare a actorilor. În ciuda unor deficienţe de dicţie, explicabile, desigur, dar care îşi au dulceaţa lor, a unor excese de teatralizare, actorii se transpun cu energie în roluri, creează emoţie, asigură personajelor pe care le interpretează adevăr de viaţă, fiind adepţii unui joc lipsit de simulări şi artificii.

Sinceritatea trăirii şi simplitatea mijloacelor sunt atribute ce definesc arta lor teatrală. Ca atitudine estetică şi stilistică, teatrul nu se deosebeşte de poezia lui Vieru, Matcovschi, Dabija sau Ion Vatamanu. Are vibraţie autentică şi simţire curată pentru cei cărora se adresează. Nu şi-a permis nici o clipă aventura în sine, ci s-a subordonat pe cât i-a stat în puteri idealului naţional. Valoarea lui nu poate fi apreciată făcându-se abstracţie de eficienţa lui. De aceea, o apreciere obiectivă e de neconceput dacă e judecat fără să se ţină seamă de contextul în care s-a dezvoltat. „Exigenţile" unor critici „superesteţi", în acest caz, nu dovedesc altceva decât incapacitatea de înţelegere a unui fenomen cultural cu adevărat eroic. Ceea ce nu înseamnă că sunt pentru o apreciere critică de circumstanţă, concesivă, sunt doar împotriva opacităţii şi a lecţiilor moralizatoare, important cu adevărat fiind să recuperăm şi valorificăm o experienţă artistică de la care şi noi avem de învăţat destule.

Faptul că s-a intrat, după decembrie 1989, într-un circuit curent al valorilor este un lucru excelent, vital şi pentru unii şi pentru alţii. E clar pentru toată lumea acum că gândim şi simţim în acelaşi spaţiu teatral românesc. Turneele reciproce, schimburile de regizori şi de actori, de scenografi, dialogurile dintre critici, bursele acordate unor tineri pentru a studia în ţară arta actorului, regia sau teatrologia, sânt tot atâtea dovezi că ne pregătim un viitor comun, dau deja rezultate de necontestat, important e să avem răbdare şi să ştim ce vrem. Nu trebuie să ne îngrijorăm că nu va fi bine. Grijile nu de la lipsa de comunicare dintre noi vin, căci aceasta ne este dată de dumnezeu prin sânge şi limbă, ci de la tancuri, de la târgul imoral al celor mari şi tari, care din nou ţin să convingă de un adevăr bine cunoscut: corb la corb nu-şi scoate ochii.

Paradoxal, momentele de înnoire, de schimbare la faţă, cu alte cuvinte, în teatrul de dincolo de Prut nu aparţin totuşi, cum era de aşteptat, unor regizori români care au lucrat la Chişinău. Aceştia nu s-au angajat, după opinia mea, îndeajuns din punct de vedere creator, nu au ambiţionat să realizeze evenimente teatrale, ci mai degrabă au fost preocupaţi de a conferi un statut de profesionism spectatorului, o anume rigoare stilistică şi în general formală, de a obţine unele rezultate la nivelul rostirii. Drept urmare, spectacolele pe care le-am văzut nu au fost mai mult decât onorabile. Un spirit nou din teatrul din Basarabia se afirmă în cele din urmă tot din interior şi el se datoarează în primul rând tinerilor actori care au înfiinţat Teatrul „Eugen Ionescu". Două spectacole (*Aşteptându-l pe Godot* şi *Cântăreaţa cheală*), prezentate la Bucureşti, la distanţă de un an, de acest teatru (care, în paranteză fie spus, în stagiunea 1990–1991 a funcţionat la Rîmnicu Vîlcea), au ieşit cu evidenţă din *normalitate*. Regia şi interpretarea dilată enorm aici spaţiul teatral. Libertatea de improvizaţie şi plăcerea jocului sunt totale. Ambele se manifestă cu egală dezinvoltură atît prin atitudinea faţă de text, cât şi faţă de mijloacele de expresie. Trei aspecte se îmbină armonios: naturaleţea interpretării, eliberarea de prejudecăţile unei convenţii tradiţionale şi înclinaţia pentru experiment. Arta interpretativă rusească, învăţată de actori în şcoală, şi nevoia de a se menţine în dialog cu un public frustrat zeci de ani de dreptul de a vorbi în limba strămoşească, pentru care emoţia şi claritatea sunt decisive în comunicarea teatrală, hotărăsc structura metaforei scenice, îi conferă o prospeţime explozivă, dinamism, interpreţii cucerind realmente prin fantezie. Chiar şi naivităţile încetează de a mai fi stânjenitoare, au darul de cele mai multe ori să farmece.

În fine, se impune să scriu, în încheiere, nu fără a-mi exprima însă şi regretul că nu am avut ocazia să văd cum au simţit basarabenii piese precum *Matca* şi *Muntele* sau cum au transpus într-un recital poezia lui Marin Sorescu, şi câteva cuvinte despre unii actori ce lucrează pentru o perioadă de timp în teatre din Galaţi, Brăila, Botoşani etc. De exemplu, recent am văzut la Galaţi în două spectacole regizate de Adrian Lupu — *Jurnalul unui ticălos* de A.N. Ostrovski şi *Transfer de personalitate* de Dumitru Solomon — trei actriţe şi un actor din Chişinău: Dina Cocea (o coincidenţă simbolică de nume cu marea noastră actriţă!), Svetlana Friptu, Veronica Păpuşă şi respectiv Petre Păpuşă. Nu am împărtăşit opinia acelora ce au susţinut o incapacitate de integrare, prestaţia acestora nefiind cu nimic mai prejos decât a colegilor lor gălăţeni. Dacă erau unele diferenţe, şi sigur erau, ele nu trebuie puse neapărat pe seama unui alt stil de joc, ci a unor deosebiri de temperament şi personalitate. În consecinţă, cred că şi în continuare porţile teatrelor din ţară se cere să rămână deschise şi pentru alţi actori din Republica Moldova.

Cum se vede raporturile teatrale dintre România şi Basarabia nu sunt străine de contextul unei realităţi culturale de ordin general. Ar fi greşit însă să se înţeleagă cumva că sunt dintre aceia ce consideră că în materie de teatru s-a făcut tot ceea ce s-a putut face şi că totul funcţionează perfect. Dimpotrivă. Am senzaţia că încă nici nu ne-am descoperit bine şi deja arătăm oboseală şi o anume comoditate. Primejdioase şi una şi alta fiindcă împing colaborarea la formalism şi rutină. Nu sunt, desigur, pentru a se trăi într-o continuă sărbătoare ori de câte ori se întâlnesc teatre şi artişti de pe cele două maluri ale Prutului. Raporturile noastre e firesc să nu aibă nimic contrafăcut, să depăşească prejudecăţile şi de o parte şi de alta. Totuşi, entuziasmul, acela care ne vine din adâncul de taină al fiinţei, parcă nu ar trebui să ne părăsească. Dacă un teatru din Chişinău, de exemplu, joacă la Bucureşti cu sala goală e ceva mai mult decât atunci când altui teatru dintr-o altă ţară i se întâmplă acelaşi lucru. Oricum, dacă nu dorim să ne trezim în rândul demagogilor de profesie, să recunoaştem că situaţia nu o putem trata cu fruntea senină. La fel se cere să fim foarte atenţi cum şi cu ce poposim noi în Basarabia. Deplasarea unor spectacole de serie, oarecare, poate să deformeze gustul spectatorilor, să producă derută şi confuzie, să eşueze într-un inflaţionism ale cărui efecte nocive vor fi greu de înlăturat în timp. Nu de spectacole mediocre e nevoie dincolo de Prut, nu de regizori mediocri, ci de microstagiuni cu mari spectacole, de artişti de faimă care să atragă spectatorii, de regizori capabili să inspire încrederea acelora cu care lucrează. Chestiunea vitală e şi pentru unii şi pentru alţii să ştim să dăm şi să primim deopotrivă. Dar nu poate nici să ne fie indiferent ce dăm şi ce primim. Altfel, nu încape îndoială, în momentul actual, cel puţin relaţiile teatrale rămâne să fie decise în egală măsură cu *mintea* şi *sufletul*.

Avem datoria, cu osebire în aceste vremuri grele, să ne întrebăm în permanenţă: oare ceea ce săvîrşim este deajuns pentru a ne regăsi şi a zidi împreună şi *în* teatru şi *prin* teatru.

Ion COCORA

FILM

EMIL LOTEANU ÎN DIORAMĂ

Aparţinând unui popor născut sub zodia „Regelui Ion fără ţară", Emil Loteanu se conturează ca o personalitate aparte a cinematografiei din Basarabia. Însumând toate calităţile unei cinematografii ruse talentate şi puternice; explorând mereu spaţiile „libere" ale altor cinematografii mari, filmele sale se constituie în poeme de dragoste ale răzvrătiţilor. Un imens dor de libertate se naşte şi creşte o dată cu „dorurile noastre toate", cu fiecare acţiune şi fiecare personaj. În încercarea de-a-l prezenta spectatorului–cititor pe economistul — romantic — regizorul Emil Loteanu — mă aflu în situaţia de-a alege între respectarea cronologiei creaţiilor sale sau aceea a impactului acestora cu publicul nostru. Desigur alegerea trebuie făcută în funcţie de modul de *devenire* în timp şi spaţiu a regizorului şi scenaristului. *Poenile roşii* a fost realizat în 1966. Publicul din această parte a Prutului a avut posibilitatea să-l vadă în 1971.

Cinematografia noastră, în 1966, ecranizase „Răscoala" lui Liviu Rebreanu. Regia filmului era semnată de Mircea Mureşan, iar Lucian Pintilie se remarca în calitate de scenarist şi regizor cu *Duminică la ora 6*. În acelaşi an, în cinematografia sovietică apăruse *Steaua Baletului* în regia lui Alexei Misurin şi *Lumina verde* în regia lui V. Azurov. Pe atunci, la noi, despre Bsarabia — ca provincie ruptă din România — nu se vorbea decât în şoaptă şi, aceasta în cercuri restrânse. *Poenile roşii* a fost privit ca o izbândă a cinematografiei sovietice. Despre acest splendid poem cinematografic, presa de specialitate moscovită scria: „... Este explicabilă bucuria pe care o simţi privind acest film plin de poezie..." şi, citatul este reprodus în numărul 4 din 1971 al Buletinului cinematografic editat de Româniafilm. Este tot ce se putea spune despre *Poenile roşii* filmul care povesteşte atât de frumos despre începuturile şi sfârşitul vieţii. Construit pe antagonisme — dragoste şi ură, răutate şi bunătate, cruzime şi dreptate — *Poenile roşii* este cel care expune cu maximă deschidere puritatea sentimentelor înfrânte într-o lume a înfrângerilor, în care doar forţa şi forţarea destinelor mai fac posibilă supravieţuirea. Svetlana Toma (Ioana) şi Victor Voinicescu (Andrei) sunt protagoniştii care au devenit părţi integrante ale filmelor lui E. Loteanu. Exodul oierilor „răzvrătiţi", periplul lor cu oile ameninţate să moară de foame şi mirajul poenilor montane cu iarbă grasă par a fi o nouă variantă a „Mioriţei". Imaginea munţilor albaştri, a pădurilor care-şi schimbă neîncetat culoarea — de la verdele intens şi înrourat al primelor scene, până la galben-roşiaticul frunzelor arse de brumă însoţesc dragostea şi nevoia de întoarcere la materie a citadinului Andrei, până la graniţele iraţiunii. Raţiunea revine, iar visul fuge o dată cu umbrele cenuşii ale pragului de iarnă.

În 1973, o dată cu *Lăutarii*, care abia în 1991 avea să-şi dea întâlnire cu spectatorul român, Emil Loteanu începe să colaboreze cu Eugen Doga, compozitorul care la vremea aceea apare pe afiş cu numele Evgheni Doga. Muzica semnată de acesta a devenit de mult o componentă a filmelor lui Loteanu; un alt mod de exprimare. *Lăutarii* este love-story-ul conservat în timp, dincolo de viaţă şi moarte. *Lăutarii* înseamnă o materie cinematografică vizuală imprimată pe o peliculă purtată de aripile sunetului lăutelor ce-şi strigă dragostea şi durerea transmisă din generaţie în generaţie. La al XX-lea Festival al Filmului de la San Sebastian (Spania), *Lăutarii* a primit onorurile Premiului special al juriului şi „Scoica de argint".

Şatra, realizat în 1975 este filmul care a parcurs cel mai scurt drum — măsurat în timp — către spectatorul român. În 1976, când la San Sebastian, *Şatra* era încununat cu „Scoica de aur", el figura deja pe ecranele bucureştene. Dintre toate filmele lui E. Loteanu şi E. Doga, acesta pare a fi cel mai iubit de spectatorii noştri. Scenariul se construieşte pe motivele unor povestiri ale lui Maxim Gorki, dar broderia primeşte un suflu nou, cel al culorilor puternic impregnate de marca personalităţii regizorului scenarist — Loteanu. Orgoliul şi dragostea de libertate a ţiganilor din vechiul imperiu Austro-Ungar se transfromă în poem romantic cu acorduri şi ritmuri muzicale când leneşe, când grave şi adânci strigăte de durere; când explozive, alerte şi puternice doruri de viaţă. Vraja vindecă răni pricinuite de cuţit, creează nostalgii, dar şi ucide. În 1978, E. Loteanu, ecranizează piesa lui A. P. Cehov — *O dramă la vânătoare*. Cu tot respectul acordat de scenarist marelui Cehov — reper în dramaturgia rusă — cu tot efortul, vizibil, de-a nu altera nimic din nota iniţială a piesei — *O dramă la vânătoare* — filmul — exaltă o altă undă de romantism şi pitoresc — marca Loteanu şi Doga. Galina Beliaeva, cu întreaga personalitate a actriţei de mare talent, în rochia roşie a *Olei*, şi Serghei Sokurov, magistralul interpret al rolului Maihail Tokin, sunt protagoniştii filmului. În 1983, din nou în dublă calitate de scenarist şi regizor, E. Loteanu alături de E. Doga reconstituie biografia romanţată a marii balerine *Ana Pavlova* al cărei rol este interpretat de Galina Beliaeva. Un an mai tîrziu, filmul cucereşte spectatorii români.

Artistul complex Emil Loteanu, însoţit în permanenţă de talent compozitorului E. Doga, lucrează cu un cerc aproape închis de actori. Svetlana Toma — interpreta Radei din *Şatra* apare pe genericul tuturor filmelor sale, Grigore Grigoriu — partenerul ei în filmul amintit — (Luiku Zobar) ne este cunoscut încă din *Poenile roşii* unde interpretează rolul lui Sava Milciuc. Comună întregii sale creaţii este unda de romantism, un anumit gen de fast al decorurilor, exploatarea rafinată a locurilor deschise, a cadrelor libere în care natura tinde să devină *un alt* personaj care armonizează sau tulbură totul. Tematica aleasă de el vine mereu legendar şi, dintr-un trecut, primeşte continuu dreptul de-a admonesta un prezent mai puţin fastuos.

Mărturisesc că-mi doresc o zi în care voi putea vorbi despre regizorul nostru — Emil Loteanu — acest fermecător romantic al unei lumi din care romantismul fuge, ca despre cel mai mare regizor de film al românilor.

Ana MUNTEANU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

ARTE PLASTICE

Mihail Grecu
poetică şi polemică

Format în mediul artistic bucureştean, la sfârşitul anilor interbelici, (născut în 1916, la Faraonoaica, lîngă Odessa), Mihail Grecu avea să-şi desfăşoare întreaga activitate creatoare la Chişinău, în acea parte răsăriteană a Moldovei, pe care urgiile istoriei au ţinut-o până deunăzi departe de ţară, supunând-o totodată unor modele sociale şi culturale ce s-au dovedit neviabile în chiar locurile de origine. Opera sa devine, în aceste condiţii, un foarte impresionant monument al rezistenţei împotriva variilor presiuni ce urmăreau alienarea spiritului creator autohton. Şi ceea ce trebuie spus încă de la începutul oricărui comentariu al creaţiei acestui mare artist — întrunită recent într-o „personală" la Muzeul Colecţiilor din Bucureşti — este că el nu a răspuns în limbajul agresiunii culturale ce s-a produs asupra sa, ca şi asupra întregului din care făcea parte. Retoricii zgomotoase şi mincinoase a realismului socialist, pictorul nu i-a replicat cu altă retorică ce ar fi apelat la argumente de suprafaţă, la simbolica facilă.

Polemica pe care o susţine Mihail Grecu încă din perioada de debut a picturii sale se întemeiază pe valori fundamentale, ce aparţin deopotrivă orizontului artistic şi social. Căutând *adevărul* în spectacolul vizual, ca şi în perimetrul lumii lăuntrice, înzestrarea intangibilă depusă în expresiile culturii, artistul doreşte înainte de toate să asigure caracterul specific al picturalităţii, condiţie esenţială pentru a putea investi tabloul cu sarcini afective şi simbolice. Pictorul moldovean se face devreme cunoscut prin lucrări ce păreau să sfideze prim-planurile sălilor moscovite, dominate de uriaşe pânze debordând de însemnele unei actualităţi înţelese mai curând ca o sumă de mondenităţi reunind efigii leniniste, asalturi cosmice şi exterioare „constructiviste" cu macarale, ţevi etc. Motivele lui erau „umile", de o dezarmantă simplitate şi „inactuale".

O serie începută în anii debutului şi continuată şi astăzi este „Băiatul cu boi". Observatorii atenţi ai fenomenului artistic „sovietic" au remarcat, de îndată ce această serie a început să fie prezentată în expoziţii îndepărtarea de zonele consacrate ale picturii oficiale, şi aplecarea asupra unor realităţi cutremurătoare ce veneau din universul uman sondat de Mihail Grecu. Surpriza consta nu numai în simplitatea şi firescul motivului, ci într-un mod poate încă şi mai convingător, în coloritul care, sub aparenţele nonconformiste ale momentului, trimitea de fapt la o arie de puritate sufletească, la soluţii tonale şi armonice care evocau în fond viziuni cromatice afirmate în şcoala de pictură românească.

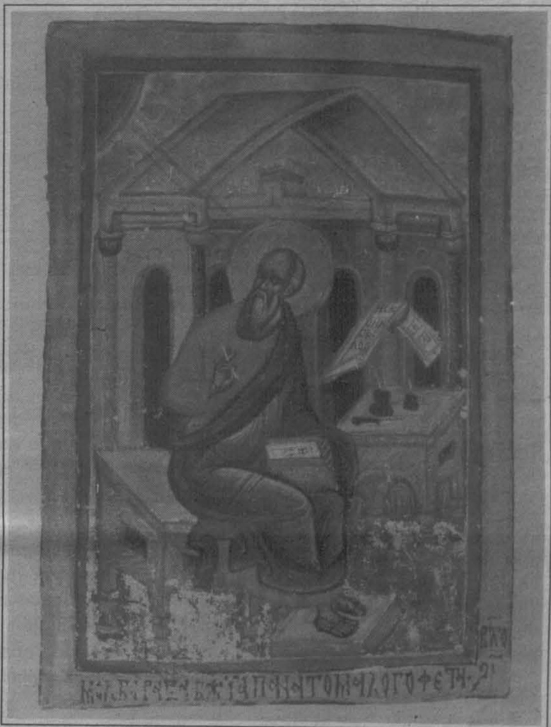
Preocupările lui Mihail Grecu pentru claritatea şi proprietatea limbajului culorilor rămân o constantă a creaţiei sale indiferent de structura compoziţiilor. Ele apar însă deosebit de pregnant subliniate în acele tablouri în care imaginea nu tinde în chip special spre organizarea figurativă, ci spre revelarea aspectelor puţin vizibile sau ascunse ale concretului. În acest sens, ni se pare semnificativă seria sa „Flori de mucegai", în care identitatea vegetală este doar sugerată de evoluţia liberă a culorilor. Fascinat de jocul culorilor în expansiune, de posibilele configuraţii inedite şi de conotaţiile aflate în alcătuirile când abstracte, când figurative, ale petelor de culoare, pictorul ne vorbeşte, în fapt, de nevoia de a pune discursul cromatic în directă dependenţă de pulsul irepetabil al sensibilităţii sale.

Coloritul lui Mihail Grecu este, şi în lucrările cu un pronunţat caracter abstract şi în cele în care construcţia figurativă face parte din programul său, extrem de variat. Abil cunoscător al armoniei şi ştiinţei contrastului, pictorul creează câmpuri cromatice cu o deosebită forţă de a impresiona retina privitorului. El are în plus o remarcabilă tehnică a eclerajelor, reuşind dozări şi efecte surprinzătoare de lumină. Dezvelite de surse tainice de lumină, petele de culoare ne oferă feţe neaşteptate ale materiei, efluvii vegetale, ecorşeuri ale pământului. De multe ori, ecuaţia cromatică este pusă în legătură cu laboratorul sacru în care s-au făurit minunatele obiecte — textile, ceramică, piele etc. — ce compun patrimoniul artei populare de care pictorul se simnte atras cu o rară putere. Sonda pe care Mihail Grecu o menţine pe teritoriul fabulos al culturii populare este legitimată nu numai de ascendenţele sale directe în ambianţa culturală ţărănească, ci şi abordările conştiente pe care i le-au imprimat studiile întreprinse în atmosfera culturală românească.

Legăturile cu solul fertil şi senin al artei populare sunt de recunoscut atît în plan cromatic, cât şi în privinţa alfabetului decorativ şi simbolic ce răzbate din această lume spre pânzele sale. Multă vreme citatele din ornamentica şi plastica populară puteau fi receptate mai ales ca modalitate de a opune unor clişee „realiste" prefabricate, forme originale şi individualizatoare ale ariei culturale moldoveneşti. Aducerea motivelor artei populare în imagistica tablourilor lui Mihail Grecu are, după cum ne dăm cu uşurinţă seama, un alt scop decât acela de a „cita" un element decorativ, pentru simpla sa capacitate de semnalizare; astfel de trimiteri restabilesc în profunzime legătura de vase comunicante ce există între entitatea culturală a strămoşilor şi evoluţiile din propriul atelier. În plus, elemente aprţinând unui fond expresiv ancestral sunt recuperate şi împinse spre frontul viu şi imprevizibil al artei moderne, aducând, cum s-a întâmplat de atâtea ori în acest zbuciumat secol, uimitoare soluţii formale şi simbolice. Din adâncimi temporale insondabile, spre câmpul imaginii sosesc reprezentări mitologice având generalitatea arhetipului, în tipare universale, uneori sau, alteori, modificate de geniul locului. Dintr-o nesfârşită serie de ipostaze ale pomului vieţii, cuprinzând întinderi euro-asiatice, Mihail Grecu s-a dovedit mai sensibil la formele abreviate, mai aproape de „tiparul dacic" al bradului, la care se referă Paul Petrescu, un reputat cercetător al domeniului.

Mai mult încă decât arborele vieţii, pe Mihail Grecu îl atrage poarta — unul dintre cele mai prestigioase elemente ale universului domestic al ţăranului de pe aceste meleaguri carpato-dunărene-pontice. Într-o largă serie de opere, cu titluri pline de sens şi de încărcături poetice (*Poarta străbunilor, Privirile porţii, Poarta familiei, Poarta celor două inimi, Poarta ochilor înlăcrimaţi* etc.) este adusă în planul apropiat al imaginii partea cea mai sensibilă a locuinţei. Aici, la poartă, sub auspiciile unui bogat material simbolic, încep şi se sfârşesc toate drumurile omului. Poarta cuprinde, într-o teorie simbolică unică, soarele şi luna, uneori antropomorfizate, arborele vieţii, păsări şi cai cu rol psihopomp, şarpele casei... Pe Mihail Grecu îl răscoleşte într-un mod cu totul aparte poarta–privire, acest principiu diurn şi raţional instituit la limita dintre spaţiul domestic şi lume. Veghea pe care o menţin aceşti ochi, antropomorfizând poarta în întregul ei, cumulează înţelesurile purtate de fiinţele simbolice aflătoare pe poarta tradiţională ţărănească. Omniprezenţa ochilor, acest permanent dute–vino al omului, antrenat de ireductibile rituri de trecere, sunt accentuate, în lucrările lui Mihail Grecu de culoare. În structura porţii, care aşează un joc de transparenţe şi opacităţi între casă şi lume, ochii pictaţi de acest mare pictor din ţinuturile răsăritene ale României sînt plini de viaţă, câteodată înseninaţi, câteodată înlăcrimaţi...

Constantin PRUT

MUZICA

EXISTĂ JAZZ ÎN BASARABIA?

În aproape două decenii de practicare a criticii de jazz, am învăţat să „citesc" acest gen muzical ca pe un barometru al situaţiei culturale din diferite părţi ale globului. Sau, mai precis, al secţiunilor celor mai dinamice, mai creative, din cadrul culturilor naţionale actuale. Ca atare, mi s-a părut semnificativ faptul că mult-visatul-meu-prim-voiaj-în-Basarabia s-a petrecut tot sub auspiciile jazzului: în primăvara anului 1991, Grigore Dolinţă, entuziast promotor de muzici sincopate pe malurile Bâcului, punea pe picioare cea de-a doua ediţie a Festivalului internaţional de jazz de la Chişinău. Cu o gentileţe specific basarabeană, Grig venise până la Iaşi cu un autobuz special, spre a duce la Chişinău o bună parte din „floarea cea vestită" a jazzului românesc. A fost o experienţă inubliabilă, atât sub raport uman, cât şi muzical. Publicul, deşi nu prea numeros, reacţiona cu aceeaşi căldură şi receptivitate ca şi cei pe care-i cunoşteam atât de bine de la Sibiu sau Costineşti, de la Cluj sau Braşov, de la Timişoara, Iaşi, Galaţi, Satu-Mare... Interpreţii locali păreau bine acomodaţi la imperativele unei muzici în care tehnica instrumentală joacă un rol esenţial. Dotările materiale erau la înălţime: impozante săli de concert, studiouri radio şi tv bine echipate şi, îndeosebi, un sistem educaţional funcţional.

Chestiunea ce se pune (şi mi-a fost pusă de către numeroşi curioşi, după întoarcerea mea acasă) este dacă poate fi sau nu vorba despre existenţa unei scene de jazz basarabene. Răspunsul necesită nuanţări: statutul cultural în sine al Basarabiei a părut uneori marcat de maledicţiunea provincialismului, fie atunci când teritoriul în cauză a fost încorporat în mod arbitrar ţaratului rusesc/sovietic, fie (din păcate şi) atunci când el a revenit la patria-mamă. Şi totuşi, în acest intermundiu — la fel ca în toate celelalte ţinuturi româneşti — resursele de talent artisitic se refac, în mod miraculos, contra tuturor adversităţilor istorice. Opinia mea este că actualii practicanţi ai jazzului (şi ai muzicii contemporane, în genere) din Basarabia ar trebui consideraţi ca parte integrantă a culturii române, atât în beneficiul lor, cât şi al nostru. Chiar dacă muzica, artele plastice, coregrafia şi arhitectura sunt mai puţin dependente de arealul naţional decât artele cuvântului, amprenta unui anumit spaţiu spiritual rămâne indelebilă. Oricine cunoaşte lumea jazzului de azi va continua să-l considere pe Steve Lacy american, deşi celebrul saxofonist trăieşte de un sfert de secol în Franţa. La fel, Enrico Rava rămâne italian, Miroslav Vitouš — ceh, Gato Barbieri — argentinian, John Surman — britanic, Vladimir Tarasov — rus, Maria João — portugheză, Aki Takase — japoneză, Jean-Luc Ponty — francez, indiferent de ţările pe unde ei îşi găsesc domiciliul, mai mult sau mai puţin temporar.

Dacă ar fi să delimităm un „trend" principal printre meandrele post-moderniste ale muzicii, el s-ar numi în acest ultim deceniu, *world music*. Fără îndoială, jazzmenii basarabeni cei mai tineri au un fler aparte pentru integrarea ritmurilor şi melosului folcloric din ţinutul lor natal în asemenea structuri muzicale, receptate cu interes în marile capitale ale lumii. O face, cu succes — la faimoasa casă de discuri ECM — pianistul Mihail Alperin, născut la Chişinău, dar naturalizat moscovit în ultimii ani. Duetele lui cu extraordinarul cornist Arkadii Şilkloper topesc într-o magmă sonoră fierbinte reminiscenţe din folclorul românesc al Basarabiei, dar şi melodii tradiţionale ruseşti şi chiar tuwine (prin cooptarea, pe ultimul disc, a unui impresionant cor din Tuwa, o republică învecinată Mongoliei, pe care Stalin a înghiţit-o, fără măcar vreun scâncet din partea comunităţii mondiale „civilizate").

În acelaşi timp însă cu derularea carierei internaţionale a lui Alperin, la Chişinău a apărut o „generaţie spontanee" de foarte tineri jazzmeni. Lipsiţi aproape complet de surse de informare la zi, dar şi feriţi astfel de intruziunea excesivă a modelelor şi modelor de aiurea, formaţiile *Legnda* şi *D.A.V.I.* captivează auditorii prin prospeţimea şi originalitatea viziunii lor jazzistice. M-am convins de asta urmărindu-le recitalurile, la Chişinău, ca şi la festivalurile noastre de specialitate ţinute la Sibiu, Costineşti, Braşov, Galaţi şi Iaşi. De la prima ar fi de reţinut spiritul ei ludic şi pulsaţia de-a dreptul magnetică asigurată de nucleul ritmic, alcătuit din doi muzicieni de forţă: basistul Sergiu Testemiţanu şi bateristul Oleg Baltag (trupa funcţionează şi ca grup rock de inspiraţie *Phoenix*, cu vocalistul Iurie Sadovnic). Cvartetul *D.A.V.I.* este o surpriză sub toate aspectele, începând cu vârsta componenţilor, toţi sub 20 de ani (ba chiar trei dintre ei aflaţi încă pe băncile Liceului de muzică „Ştefan Neaga" din Chişinău). Pianistul Dumitru Belinschi, lider al formaţiei şi student în anul I la Conservatorul „Gavril Muzicescu" din Chişinău, asigură împreună cu violonistul/acordeonistul Andrei Oloieru calitatea melodico-armonică a unor piese inspirate, pregnante, pline de vivacitate, în timp ce basistul Vadim Tichişanu şi bateristul Igor Varicaş susţin savurosul sector ritmic, adeseori condimentat cu ancestrale iuţeli de factură aksak. Să nu ne mire dacă un asemenea grup s-a bucurat deja de aprecierea pozitivă a unor experţi din diverse ţări, prezenţi la amintitele festivaluri. Să ne mire doar curioasa decizie a juriului concursului debutanţilor de la Sibiu, care i-a privat pe cei patru juni basarabeni de o meritată consacrare. N-ar fi asta singura injustiţie pe care ne-o facem singuri! Oricum, ambiţionat de asemenea tratament, cvartetul *D.A.V.I.* şi-a ameliorat prestaţia şi în evoluţiile sale ulterioare.

Aşadar, la ora actuală, cel puţin muzicienii basarabeni antemenţionaţi ar putea fi integraţi curentului periplanetar *world music*. Aserţiunea e valabilă şi pentru strălucitorul cvintet de alămuri *Moldova Brass*, condus de trompetistul Sergiu Cârstea, cu un repertoriu ce conţine prelucrări de la clasicii barocului până la muzica de avangardă a secolului nostru. Pentru a rotunji acest succint panoramic, mai amintesc emisiunile de jazz susţinute la Radio Chişinău de către tânărul muzicolog Ion Chiorpec. Dacă nucleul jazzofil existent în Basarabia va fi cultivat cum se cuvine şi dacă ţinutul dintre Prut şi Nistru şi-ar relua locul firesc între fruntariile României, atunci mişcarea românească de jazz ar beneficia de un valoros influx revigorant.

Virgil MIHAIU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Basarabia, Golgotă românească

Oscar Wilde spune, într-una din minunatele lui povestiri, cum Iosif milostivul, mergând prin Arimateia cu asinul, de căpăstru, a ajuns la o fântână. Ce vede el la acea fântână!: Un tânăr frumos, îmbrăcat în haine scumpe, cu față distinsă, care plângea cu lacrimi șiroaie peste fântână.

Omenos din fire, Iosif leagă asinul de un pom, se apropie de tânăr, și-l întreabă: De ce plângi, copile? Ce-ți lipsește? Tânăr ești. Frumos ești. Din familie bogată ești, se vede pe veșmintele tale... Purtat prin școli ai fost, se vede pe fața ta. Spune la moșu, ce-ți lipsește de plângi cu jale mare peste apa din fântână?

Tânărul se uită în ochii lui Iosif, vede că-i vorbește de la inimă, și răspunde:

Omule, și eu am studiat toate scripturile; și eu am ținut posturi; și eu am făcut minuni... Dar pe mine nu m-au răstignit!

Soarta Basarabiei stă, ca semnificație mistică, mai presus decât plânsul și suferința tânărului acela: pentru că Basarabia a fost răstignită de mai multe ori, în zilele noastre din nou și, miraculos! tot de-atâtea ori a înviat.

. Pământ dăruit de la Dumnezeu — mai bine zis supus la grele încercări —, cu toate bogățiile și frumusețile pământului, cu ogoare din care se ridică aburi de pâine albă, caldă, și cu văzduhurile cerului mirosind, până departe, feeric amețite, a vinuri voievodale și arhierești.

Am mers de două ori până astăzi la Chișinău. De ziua Limbii Române, am vorbit la Chișinău, apoi la Recea și la Strešeni: Dărnicia oamenilor de-acolo este de o ospitalitate biblică. Au așezat pe masă bucate din belșug, unele mai gustoase și mai arătoase decât altele. Eu m-am uitat la o strachină de lut cu ceva maroniu într-însa.

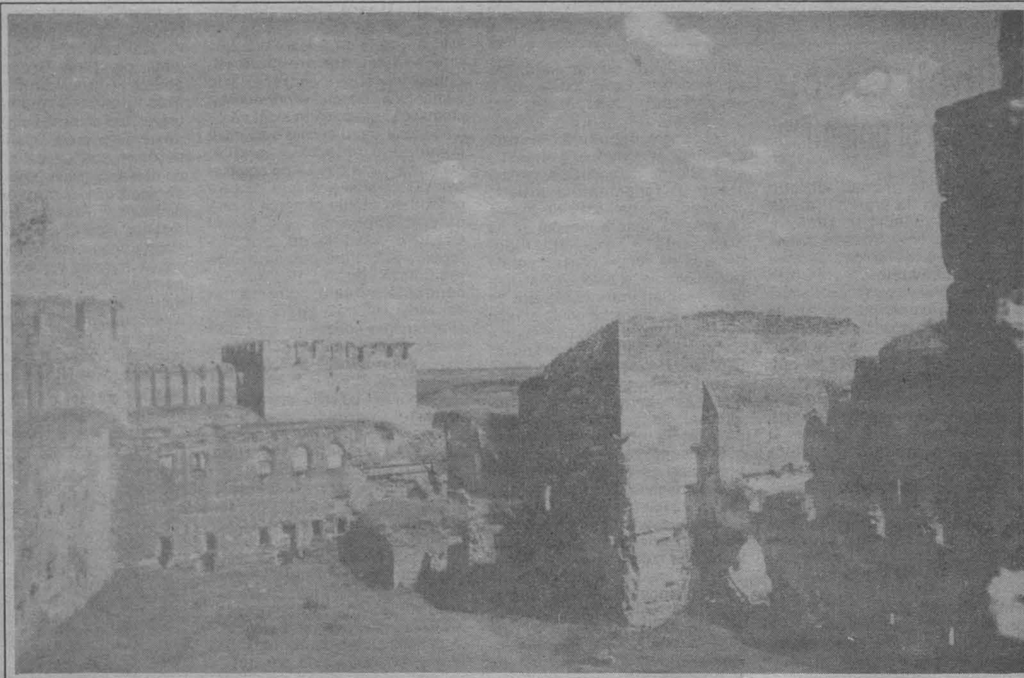
Lângă ea stătea, surâzătoare, o butelie cu vin roșu.

În blidul de lut era colivă, și ce mai colivă, Dumnezeule, drept care m-am înfruptat numai și numai din nespus de gustoasa gătire adăpată cu vin roșu: Parcă mă aflam la Cina cea de Taină a acestui Crucificat Pământ — Basarabia! Iar noaptea, în somn, am visat că eram năprasnic oștean în cavaleria ușoară a lui Ștefan.

Și mi-am zis: atâta timp cât geniul lui Ștefan și geniul Limbii Române și-al strategului ei suprem, Eminescu, stăpânesc aici de dincolo de istorie, oricâtă dușmănie s-ar abate asupra Basarabiei, ea va trăi, afirmându-se, tot mai luminos, pe verticală.

Și iarăși mi-am zis: Dacă există un Dumnezeu al Adevărului, Dreptății și Iubirii, deci o justiție divină, atunci, neândoielnic, această parte a trupului României își va primi răsplata pentru suferințele la care a supus-o bruta istoriei, pentru că n-a cotropit pe nimeni, n-a ucis, n-a jefuit, n-a prădat, n-a prigonit, ba mai mult, i-a hrănit și i-a îmbrăcat și i-a omenit pe toți câți i-au călcat și prădat casa.

Teohar MIHADAȘ

Ruinele cetății Hotinului

Spiridon VANGHELI

Fotografie-nuvelă

Cuvîntul–compromis fotografie cred că nici nu se potrivește în cazul de față. Pentru că e vorba de o adevărată artă. Eu aș numi-o fotografie–nuvelă. O nuvelă pe o singură pagină.

Care scriitor–nuvelist se poate lăuda cu un asemenea laconism?

Avem în față o carte întreagă de nuvele de acasă, care s-au scris, parcă, singure. Schelele de care s-a folosit meșterul nu se văd. Tocmai acesta e semnul unui mare talent — creatorul se identifică cu opera sa.

Nuvelele vin să te înduioșeze, să-ți răscolească și să-ți refacă sufletul, vin ca niște martori tăcuți, care ba te îndreptățesc, ba te acuză...

Rugăciune pentru Basarabia

Așează Doamne lumea cum am
vrut!
Veacul se duce, vremea e târzie;
la tine-n ceruri, cineva mai știe
pământurile noastre peste Prut?
Fă să ne pară că ni s-a părut
că-n ele crește doar zădărnicie;
Doamne, te strigă-ntreaga Românie
-n pământurile noastre peste Prut!
Fă să se poată, dacă s-a putut
paharul să ni-l treci în clipa
sumbră!
Ia-ți cârja ta de lacrime și umblă
-n pământurile noastre peste Prut
ca să mărturisim că te-am vazut!
Așează Doamne lumea cum am
vrut!

Horia BĂDESCU

Poeme de *Radu GYR*

NEAM ÎMPĂRĂTESC

Cu sânii arși și șoldurile goale,
îngenunchează stepele-mblânzite.
Cetățile — ursoaice-nlănțuite —
se tolănesc și mormăie domoale.

Pădurile închină vechi stindarde,
își pleacă bugul dârzul lui hanger...
Se reazimă Destinul sfânt de cer,
ca un negoi ce fumegă și arde.

Și dacă încă sângeră Feleacul,
se-aude peste zări în Răsărit,
cum calcă pasul Țării de granit,
așa cum calcă fulgerul și veacul.

Vin jertfele în miruit alai
la porți domnești de veac și de ursită
ca-n zi de Sfântul Gheorghe pun răchită
și prour păduret adus din rai.

Neamul urnește zările din loc,
împărătesc se-nalță-n ziua pură
și ia albastra cuminecătură
din mâinile veciilor de foc.

CARTEA BASARABULUI

Ia, fiule, bucoavna mea cu sfaturi,
sunt bârne mari de-nțelepciune-n ea,
șindrile rupte din făptura mea,
coaste de veacuri, măduvă de leaturi.

Bătrâne-nvățături în buchii sfinte...
Descalecă din pajuri și din crini,
purced de la-mpărații bizantini,
se trag din mucenici, vin din morminte...

Să-ți fie Țara mir, Neamul aiasmă.
Iar tu, înfipt în lut, să fii ca un
biruitor prin grindină gorun
suit spre cer ca o catapeteasmă.

Legat de datini prin vânjoase vine,
în aprigа ta scoarță de copac
să gâlgâe toți morții tăi din veac,
urcând, precum un sânge cald, în tine.

Și, dârz și neclintit slodun de pază,
s-auzi în trunchiul tău pe zări crescut
cum taică-tău și maică-ta, din lut,
cu glas adânc te binecuvântează.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

PETRU COMARNESCU INEDIT

FILE DE JURNAL DIN S.U.A.

În anul 1929, lui Petru Comarnescu, proaspăt licențiat (în litere și filosofie, dar și în drept) al Universității din București, îi surâse șansa unei specializări în S.U.A., grație bursei de studii acordate de o anume doamnă Helen Kimberly Stuart. Șansa a fost, se înțelege, valorificată cu promptitudine și concretizată, peste doi ani, printr-un doctorat în estetică și sociologie, susținut la Universitatea Southern California din Los Angeles, cu teza *The Nature of Beauty and Relation to Goodnes (Natura frumosului și relațiile lui cu binele)*, rezumată, mai întâi, în comunicarea *Elemente estetice ale eticei* (prezentată la Congresul Internațional de Estetică din 1937) și publicată, apoi, în românește, sub titlul *Kalokagathon. Cercetare a corelațiilor etico-estetice în artă și în devenirea de sine.* Mai mult decât probabil că această bursă va fi fost condiționată, într-un fel, și de popularizarea în România a culturii și civilizației americane, și Petru Comarnescu se va fi executat operativ, publicând, în anul 1933, un fel de flash-beak*(Zgârie norii New Yorkului)* precum și o carte mai substanțială, *Homo americanus*, urmată, în 1934, de o alta *(America văzută de un tânăr de azi)*, contopite, în 1940, în *Chipurile și priveliștile Americii* care, la rândul ei, cu masive adăugiri (vreo 260 p. — *Personalitățile cârmuirii Roosevelt-Truman. 1932-1947)* colectate pe filieră livrescă, va deveni, în 1947, *America. Lume nouă — viață nouă.* La această zestre memorialistică, prin care autorul prezintă, din multiple perspective, „lumea americană pe care a cunoscut-o și din care a reținut elemente de cultură și civilizație, personalități și evenimente definind optimismul și utilitarismul unui mod de viață modern" (Marian Popa), se adaugă numeroase traduceri din (plus o serie de exegeze, studii și articole despre) literatura americană. Deci, Comarnescu se menține la cotele unui interes constant pentru viața spirituală a lumii de la antipod, chiar dacă împrejurările existenței sale și ale vremii pe care a străbătut-o nu i-au mai îngăduit, mult timp, să o contacteze nemijlocit.

Posibilitatea de a stabili o nouă legătură directă cu acest univers de viață, cultură și civilizație modern și foarte dinamic, cunoscut în tinerețe, avea să-i fie din nou favorabilă lui Petru Comarnescu abia în 1968, când va itinera o expoziție ION ȚUCULESCU în mai multe orașe din S.U.A., itinerare ale căror preparative fuseseră începute deja cu doi ani mai înainte, la Bienala de Artă de la Veneția unde, în calitate de comisar general al pavilionului românesc, Petru Comarnescu a stabilit numeroase contacte fertile, mai ales cu delegația americană (v. *Chipurile și priveliștile Europei*, I, ediție de Traian Filip, Ed. Dacia, 1980, p. 24-25). În vremea acestui pelerinaj de câteva luni în S.U.A., eruditul critic și istoric de artă, personalitate caleidoscopică a culturii românești inter- și postbelice, un fel de A. I. Odobescu al secolului XX românesc, își face, asiduu, febrile note pentru o nouă scriere memorialistică ce urma să fie redactată după revenirea în țară, lucru care nu credem că s-a mai produs, sfârșitul vieții surprinzându-l prematur pe Comarnescu, la o vârstă la care desfășurarea planurilor de o viață se încheagă sub un alb semn — acela al selecției și sintezei, al operei definitive. Realitățile americane intrate acum sub unghiul de incidență al observației sale acut-receptive, ar fi urmat să dobândească, probabil, o configurație în acord nu numai cu mutațiile înregistrate, pe parcursul a circa patru decenii, în această lume a acumulărilor tenace și a progresului consecvent, dar și cu ampla experiență asimilată de autor în acest răstimp. *O scrisoare circulară către rude și prieteni* (referitoare la scurta dar intensa reîntâlnire cu New Yorkul) plus alte cam tot pe atâtea pagini privitoare la contactul fugar cu Washingtonul și Philadelphia, dactilografiate în S.U.A. (Comarnescu își concepea textele, îndeobște direct la mașina de scris) au ajuns, grație donației făcute de profesoara Viorica Atanasiu din București, la Fondul Memorial-documentar „Petru Comarnescu" de la Muzeul Bucovinei — Suceava.

Despre acest jurnal, cunoscut integral prin intermediul unei copii, Ionel Jianu notează rezumativ că „atunci cînd va fi publicat, va arăta adevărata dimensiune spirituală și patriotismul acestui neîntrecut animator", care „prezintă în 1968 expoziția Țuculescu în Statele Unite și ține conferințe despre Brâncuși și Țuculescu la Washington, Chicago, Columbus, Kansas City, St. Louis, Philadelphia, Miami și New York. Studiază sculpturile lui Brâncuși în muzeele americane și mai ales la Museum of Art, unde se află colecția Louise și Walter Arsensberg cu peste 20 de sculpturi de Brâncuși. În contact cu personalități din lumea artei, face emisiuni de radio, participă la recepții date în cinstea lui și la alte numeroase reuniuni. E viu, activ, entuziast, neobosit, eficace." (v. *Un om, un destin, o viață — IONEL JIANU ȘI OPERA LUI*, București, Editura Roza Vânturilor, 1991, p. 117).

O parte din aceste pagini de jurnal, circa jumătate a fost tipărită în ultima vreme în revista „MOLDOVA" de la Iași, iar în planul de tipărituri pe anul 1992 al Casei de Editură cu același nume din urbea atâtor celebrități, între care și Petru Comarnescu, figurează, în cadrul colecției „Restituiri", și textul acestui jurnal, dublat, în paralel, cu note omoloage, selectate din cărțile memorialistice amintite mai sus.

Desigur, nu neapărat pentru a anticipa publicistic o apariție editorială ce s-ar putea dovedi, credem, interesantă, utilă și incitantă, publicăm, începând cu acest număr al „LITERATORULUI", paginile rămase inedite din acest jurnal fascinant (după opinia noastră), în pofida stadiului nedesăvârșit de elaborare, prin polifonia referențială, prin stilul concis, alert și captivant, prin informațiile inedite despre numeroșii români întâlniți aici și, mai cu seamă, despre valori de vârf ale artei și culturii românești ajunse în acest spațiu atât de disponibil la noutate, la receptarea valorilor autentice și la deschidere spre toate orizonturile universului. Este suficient să menționăm aici doar sculpturile lui Constantin Brâncuși, colecțiile de folclor românesc ale lui Belá Bartók, piesele de teatru ale lui Eugen Ionescu, văzute pe scene americane de Petru Comarnescu în timpul acestui scurt dar însuflețit sejur, spre a ne face o idee cât de cât adecvată despre una dintre coordonatele majore ale jurnalului comarnescian. Dar mai bine să lăsăm pe Domnia Sa CITITORUL să le „deguste" și, vorba poetului, să le judece!

Prezentare, text stabilit și comunicat de
Nicolae CÂRLAN

Sîmbătă, 20 ianuarie 1968. E ora 9 seara. M-am înapoiat de la Philadelphia, unde am fost cu trenul — 8 dolari dus și întors plus taxiurile care acolo-s mai scumpe decât aici. Am văzut seria de opere de Brâncuși — splendid aranjate într-o încăpere specială, puternic luminată de trei ferestre, nu ca la Muzeul de Artă Modernă din Paris, unde atelierul a fost reconstituit la subsol, fără lumina necesară. Luminosul Brâncuși, păsările lui, bronzurile lui au nevoie de lumină, așa cum a avut nevoie și sufletul său.

Spre deosebire de Paris, de Muzeul de Artă Modernă unde nu se menționa nicăieri că ar fi român sau măcar născut în România, aici, la Muzeul din Philadelphia, la toate operele sale există mențiunea că e român, așa cum la Picasso că e spaniol sau la Metzinger că e francez, pe cînd la Kupka scrie: francez de origine cehă. A fost una din cele mai fericite zile vederea celor peste 20 de lucrări ale /lui/ Brâncuși, căruia americanii i-au deschis drumul spre glorie încă din 1913 și nu francezii, în mijlocul cărora a trăit. Nu consemn nimic aici, deoarece mi-am luat note foarte dezvoltate și precise privitoare la Brâncuși. Am făcut câteva constatări noi și observații pe care numai contactul direct cu operele artiștilor ți le permit și numai dacă te concentrezi suficient.

Colecția Arensberg e uluitoare datorită lui Brâncuși, dar și altor pictori și sculptori, adunați de acești pricepuți colecționari, care apoi au dăruit Muzeului operele strânse de-a lungul anilor. Muzeul de artă din Philadelphia, pe care l-am văzut pe fugă, stând doar la Brâncuși patru ore (trenul face două ore și ceva de la Washington la Philadelphia și de acolo încă vreo două până la New York), e colosal. Am văzut o *Răstignire* de El Greco, mai mulți Rembrandt, un tablou mare cu femei îmbăindu-se — *Baigneuses* — al lui Cézanne, reprezentat și cu alte 10-12 tablouri de primă mână, ca și Picasso, Chagall, Kokoscha. O expoziție Paul Klee recent organizată cu opere strânse din toată America, de la muzee, colecții și de la particulari a fost iarăși ceva înnebunitor. Ieri deschiseseră și o expoziție de artă indiană. În încăperea unde-s operele lui Brâncuși, doar cîteva picturi de Marcel Duchamp, un relief de Hans Arp, un panou de sticlă de același pictor francez devenit american — autor de asemenea, încă din 1916, de obiecte ready-made, precursor deci al pop-artului. O răstignire de Breugel jr., *Le Bon Bok* de Manet, *Ploaie* de Degas, Chagall, numeroase opere de Modigliani, Utrillo, Ben Shan, Dali, unul sau doi Daumier, Rousseau și câte altele.

Dar renunț la descrierea muzeului, iarăși ca un templu antic, așezat pe o colină și având încăperi luminoase la cele trei etaje întinse cât o uzină.

Cum scrisoarea aceasta îmi va ține loc de jurnal, deoarece aici nu mai am timp să-mi notez măcar sumar, iar la București voi fi depărtat de alte treburi — mai întâi de terminarea monografiei Brâncuși — revin la notarea cronologică a celor făcute aici și mai ales la vernisajul expoziției Țuculescu.

Joi, 11 ianuarie — după vizita la Capitoliu și la Muzeul de Artă — Galeria Națională de Artă — am revenit acasă, adică la hotel. Serile nu am prea ieșit, căci aveam corespondență de făcut cu cei de aici, eram chemat la telefon, fie de la New York, Chicago sau de cei de aici. Am căutat pe cât am putut să mobilizez lume la vernisajul Țuculescu, dar invitațiile erau lansate de Smithsonian Institution, tipărindu-se într-un număr relativ mic, ceea ce a făcut ca să nu putem trimite la toți pe care am fi dorit să-i invităm peste lista protocolară a instituției.

Vineri, 12 (ianuarie) am fost la Smithsonian Institution unde, în sfîrșit, sosiseră de la vamă cele 17 lăzi cu tablourile lui Țuculescu, expediate cu avionul. Tipăriturile nu le-am avut decît luni, 15, cu o zi înainte de vernisaj, și aceasta nu mi-a convenit deloc, căci, dacă le aveam înainte, le trimiteam cartea mea despre Țuculescu la criticii ziarelor mai importante de aici și cu invitație specială. Mobilizarea nu a fost suficient de bună și nu din vina mea, dar mai ales din pricină că nu am dispus, ca la Veneția, de invitații, ci totul trebuia făcut prin Smithsonian Institution etc.

Ramele de la unele tablouri s-au desprins și trebuia reparate. Pe de altă parte, în splendida sală destinată expoziției noastre nu era loc pentru mai mult de 50 tablouri, iar noi adusesem din țară cu avionul 77. Convenția — după cum am aflat pe urmă — era ca să trimitem 60 tablouri. Am asistat și pus mâna la desfacerea lăzilor, am început să aleg pe cele mai reprezentative, să dau la reparat cele necesare.

Dl Harold Graham m-a luat la dejun la d-sa acasă, unde m-a impresionat confortul și colecția de obiecte din diferite părți ale lumii, inclusiv lucrări de artă populară românească. Soția sa, foarte amabilă, ne-a gătit repede. Locuiește nu chiar în Washington, ci în Arlington, Virginia, dar cu automobilul nu dai timp mult. Șoseaua are circulația mare și totuși e mai multă liniște în casele acestea de aici decît la mine în strada Icoanei. Numai pompierii și salvarea urlă, când trec cu mașinile lor. Încolo, la Washington e mai multă liniște decât la București, iar circulația cu automobilele e aglomerată doar la orele când lumea pleacă sau revine de la serviciu. Oraș de mari funcționari și de mici funcționari, Washingtonul nu e trepidant ca New York-ul și nici nu foiesc aici oamenii de afaceri ca la New York și Chicago. Lumea e decent îmbrăcată, e îngrijit îmbrăcată, între decență și lux, dar extravaganțele pe care le atribuim noi americanilor nu se verifică la Washington. Bitnici foarte puțini. Toți umblă corect îmbrăcați, ei cu coafuri obișnuite, ele coafate iarăși obișnuit. Nu vezi oameni nerași, sau cu haine ponosite, dar nici luxul nu e ostentativ la cei bogați.

În acest sens, am regăsit la Washington mai multă decență, corectitudine, ținută bună decât la Paris, unde totul pare vulgarizat, dacă te iei după aspectele străzii. Aici sunt patru universități, dar nu vezi tineri aiurea, îmbrăcați extravagant. Există o seriozitate care impresionează.

Cred că tot în aceste zile premergătoare intensificării lucrului la expoziție, am fost la dl Raul Gheorghiu, la Biblioteca Congresului, unde el a lucrat ceva în legătură cu Cuza-Vodă și Lincoln, unde se pot citi manuscrise antice ca și ziarele curente, unde se găsește mai tot ce se publică în lumea întreagă. M-am bucurat văzând la fișierul cu milioanele de cărți în toate limbile lumii — fișiere orânduite pe numele autorilor, ca și pe materii sau pe țări — numele meu și vreo zece titluri. Mi-a părut bine să constat că există acolo cărțile mele despre America, teza de doctorat *Kalokagathon*, tipărită în românește și cu mențiunea pe fișă că este teză susținută la Universitatea Southern California, *Voronețul* în culori (cartea mai mare din 1958) și — curios — dintre monografiile mai noi, *A. Baltazar, Ion Jalea* (aceasta și în traducerea rusă), mi se pare biografia *Luchian*, dar nu și cărțile despre Anghel, Sava sau altele. Voi dărui monografia și catalogul *Țuculescu*, cele 2 volume de *Teatru american* — de la O'Neill la Albee, cu introducere și note de mine — pe care am avut grijă de a le aduce aici o dată cu diapozitivele pentru conferințe. Regret că nu am adus și traducerile din O'Neill cu introducerile mele sau altele.

Oricum, sunt bucuros că se află aici ce am scris cândva despre cultura și civilizația americană — bun, prost — spre a se ști că și un român și-a pus probleme și a comentat cu spirit critic valorile și neajunsurile vieții americane. Voi controla și la New York, la uriașa Public Library, Biblioteca Publică, dacă se află cărțile mele.

Fișierul privind România e destul de sărac la Library of Congress, nu e bine organizat, dar oricum găsești cărți vechi și recente despre geografia, istoria, limba noastră. Ar trebui ca atașații culturali să se ocupe de asemenea chestiuni și voi aminti noului atașat cultural de aci, N. Atanasiu, om capabil, să se ocupe de asemenea chestiuni. Precedentul consilier sau atașat cultural, Ovidiu Popescu, a lăsat o bună impresie și se pare că a fost foarte activ, cum vrea să fie și noul atașat, N. Atanasiu, inginer la bază, așa cum Ovidiu Popescu era medic.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TRAGICA EXPERIENŢĂ A GULAGULUI

O mărturie dramatică a procesului de sovietizare suferit de populaţia românească din Moldova de dincolo de Prut în anii imediat următori războiului, ne-o oferă cu prisosinţă experinţa de viaţă şi scriitoricească a lui Alexei Mariant. Tînăr student pe atunci, el este înrolat în armata roşie şi face războiul luptînd împotriva fascismului, dobîndind medalii ce nu-i vor folosi la întoarcere căci, intrînd la Facultatea de filologie a Universităţii din Chişinău, cu marea ambiţie (de altfel urmîndu-şi vocaţia) de a ajunge scriitor, pe lîngă frecventarea unui cenaclu literar el îşi ţine cu conştiinciozitate şi un jurnal, în care notează „atitudini, reflecţii, cugetări, constatări, descrieri, regrete, suspine, dureri sufleteşti", cu alte cuvinte luîndu-şi în stăpînire cu adevărat laboratul intim de creaţie, sub genericul programatic: *„Eu şi lumea"*. Demersul, pe cît de fericit din punctul de vedere al exerciţiului literar şi al observării atente a lumii în care trăieşte artistul, se dovedeşte fatal, căci paginile acestea devin în curînd capul de acuzare pentru tînărul scriitor care este închis ca uzurpator al regimului şi condamnat la ani grei de detenţie, din 1947 pînă în 1954, cunoscînd astfel realităţile sovietice ale *gulagului.*

Jurnalele lui Alexei Mariant sînt trei caiete (despre care „organele de securitate ştiau") după cum se consemnează în procesul-verbal încheiat în mai, la percheziţia din camera unde locuia în gazdă, conţinînd primul 158 de pagini, cel de al doilea 107, iar al treilea 192 de pagini. Observaţiile, notaţiile tînărului scriitor sînt pe cît de realiste şi sincere pe atît de revelatoare pentru modul în care el căuta să recepteze, să înţeleagă şi să judece lumea în care devenise prizonier: „După părerea mea — scrie el în aprilie 1947 — orice stat are două ipostaze ale existenţei sale. Una este faţa şi alta dosala (...) Statul are grijă de faţa sa; şi-o arată, o propagă cu toate mijloacele disponibile — presa, radioul, literatura. Dar cît de mult se deosebeşte dosala de ceea ce numim faţă! Dosala sînt subsolurile, închisorile, lagărele, activitatea miliţiei, a <NKVD>-ului, a <MGB>-ului şi a tuturor organelor de securitate cu anchetările, bătăile, schingiuirile, torturile, celulele, carcerele, omorurile premeditate (...) Şi cine a nimerit în mîinile lor din greşeală nu va mai scăpa de acolo." Sau, în altă parte, privind spectacolul organizat cu prilejul zilei victoriei din mai 1947: „Rachetele de diferite culori au încrestat cerul (...) şefi burduhănoşi cu soţiile la braţ se plimbau plini de importanţă şi alături, nu departe, stă şi plînge întunecimea flămîndă. Ce bine! Şi cît de greu e să auzi suspinele celor flămînzi, să treci pe lîngă aceşti oameni care se roagă, cer, cu mîinile întinse — ei se mai socot oameni, dar de fapt sînt nişte monştri ai iadului!", iar aceasta după ce, în februarie 1947, nota cutremurat de groază, observînd dezastrele foametei din ţară: „... în sat (...) o mamă tînără şi-a mîncat copilul. Primul său copil (...) La ce limită a conştiinţei a ajuns omul în zilele noastre, în ce situaţie este pusă o femeie care merge împotriva instinctului său de mamă? Dar nu e ea, canibală. Canibali sînt cei care mîncă astăzi pîine albă. Sînt canibali cei care benchetuiesc şi chefuiesc. Sînt canibali cei care mănîncă două feluri de bucate la masă. Sînt canibali cei care au adus-o pe tînăra mamă la starea de a-şi mînca pruncul". Aceeaşi dezolantă imagine a satelor condamnate la moarte prin înfometare, pentru a se supune în cele din urmă puterii sovietice, o găsim menţionată în jurnal la 24 martie 1947: „... cum pregătesc oamenii mîncare în satele Moldovei. Dezgroapă mormintlee de animale, scot oasele, le taie în bucăţi mai mici, le macină şi le fierb cu sare. Felul doi: crupe fierte, făcute din hlujdani de păpşoi. Taie încălţămintea, opincile, în bucăţi mai mici, şi le fierb. Taie copaci, fac rugumătură şi o fierb..." Asemenea menţionări, chiar dacă într-un jurnal personal, destinate a devenit *documente de viaţă* nu numai pentru un scriitor care ştie că „în literatură trebuie să intri, totuşi, cu ceva al tău, trebuie să ai o concepţie. E bine să vii ca un oaspete şi să rămîi ca un stăpîn", ci pentru un întreg sistem social şi politic, nu puteau rămîne indiferente organelor, vigilentelor organe ale ordinii de stat sovietice, mai ales că Alexei Mariant nota răspicat şi în privinţa identităţii naţionale: „Ar trebui să avem şi noi tineretul studios, limba noastră", sau referitor la comunism: „Îl amăgim pe om că mîine îi va fi mai bine, că totul se face pentru binele de mîine, lipsindu-l de fericire şi de toate bunătăţile pămînteşti de azi" *(6 aprilie 1947)*; „Cum să construim comunismul cînd pentru o sută de ruble îl taie pe om şi-l aruncă din tren? (...) În aşa împrejurări nu putem construi comunismul în nici o formă" *(22 aprilie 1947)*.

După arestare, jurnalele au fost confiscate şi păstrate în arhiva securităţii sovietice, de unde a putut să şi le recupereze abia în anii din urmă, şi să le publice (în 1991 la Editura Hyperion din Chişinău). După ieşirea din lagăr a scris o literatură *documentară* foarte apropiată ca modalitate de cea datorată lui Varlam Şalamov — schiţe şi povestiri relatînd viaţa gulagului sovietic, în fond un alt tip de jurnal; cutremurător. „Căpitanul Ciudnîi mi-a fost primul anchetator — începe Alexei Mariant povestirea *Ziua „X"*. — Anume a scos din dulap o mapă curată, cu cifrul <Hraniti vecino> (A se păstra veşnic, lb.rusă, n.n.) şi a scris pe ea, mâşcat, cu tuş negru: <N.934>. Mă gîndeam în acel moment că sînt al nouă sute trei zeci şi patrulea — după cine? De la cine începe numărătoarea? Cine a fost primul? din ce an începe? Din 1947? Sau numerele dosarelor sînt codificate ca numerele tancurilor şi avioanelor..."

Povestirile lui Alexei Mariant sînt de un realism impresionant, scrise într-o curată limbă românească (fără *moldovenismele* sovietice create ulterior); o proză densă, cu trăini emoţionante, cu personaje vii, autentice, despre care prozatorul spune, cu o demnă superioritate: „I-am numit pe anchetatorii mei cu numele lor adevărate nu cu scopul de a mă răzbuna. Nu, doamne fereşte. Pentru mine este scumpă ziua la care am ajuns: să le spun lucrurilor pe nume, să descriu sorţile celor ce au pătimit." *Eu şi lumea* de Alexei Mariant este un document literar autentic ce vorbeşte direct, fără menajamente, despre tragedia acelei părţi a românităţii ce a avut parte de stăpînirea şi terorarea sovietică a anilor de după război. Alexei Mariant se impune prin cartea sa (ca şi prin celelalte; prin romanul *Mesagerii*, prin *Povestiri)* ca o conştiinţă lucidă şi acută a timpului său, ca unul dintre prozatorii români de marză azi, probînd cea mai autentică originalitate.

Alexei Mariant, *Eu şi lumea*; Editura Hyperion, Chişinău, 1991

Constantin CUBLEŞAN

(urmare din pag. 19)

printre livezi, merge încet, fără grabă, îngândurat. Ajuns pe creasta dealului, se întoarce şi priveşte de sus la casele risipite pe vale, case în care rămăseseră un dor şi un vis al său, al vieţii sale, de demult.

E frumos, cu multă lumină şi cu multă floare, satul lui badea Leon... Cocoţat pe acoperişul casei, Mitruţă Gâlcă meştereşte de asupra intrării un mic balconaş cu balustradă şi coloniţe de lemn incrustat cu grilaj împletit măiestrit din sârmă, exact cum îl sfătuise badea Leon. Din când în când se opreşte de cioplit şi, rezemat de un căprior cu iz plăcut de răşină, urmăreşte cum se subţie şi dispare încet în aburul de lumină al soarelui silueta spătoasă, cu mers lăgănat, al celui care, probabil, nici el însăşi nu ştie ce e — ţăran sau orăşean.

— Nici una nici alta, presupune Mitruţă Gâlcă şi priveşte, de sus, mândru în jur. Consătenii trec pe stradă, îi dau bineţe şi-l întreabă de una — de alta, iar el le răspunde tuturor bine dispus şi vesel:

— Mitrea, ai o casă ca o mireasă...

— Dacă nici mirele nu-i de lepădat...

— Şi de unde ai scos, bre, proiectul ista? îl iscodesc unii cu gura căscată.

— Bine, dar eu ce port pe umeri?!

— Las-că de nu era Leon..., se găseşte câte unul, invidios, să-l împungă.

— El mi-a fost clăcaş, doar atât..., nu se pierde cu firea Mitruţă şi continuă să-şi caute de lucru, îngânând sub nas un cântec despre o căsuţă — cuibuşor de nebunii, — un cântec care-i place nespus de mult.

Când badea Leon dispare cu totul, Mitruţă strânge din umere a mare nedumerire şi oftează: „Sărmanul... În loc să se odihnească undeva, la mare ori la munte, el munceşte zeci de ani, verile, de clacă..."

Mângâie cu palma lemnul proaspăt tăiat, mai aruncă o privire în jur şi se gândeşte, uimit: „Ti-i, bre-e-e, ce de-a bănărit aş face, dacă-aş vinde-o!"

Apoi scuipă satisfăcut printre dinţi şi prinde a coborî de pe casă, căutând cu picioarele, precaut, fusceii scării...

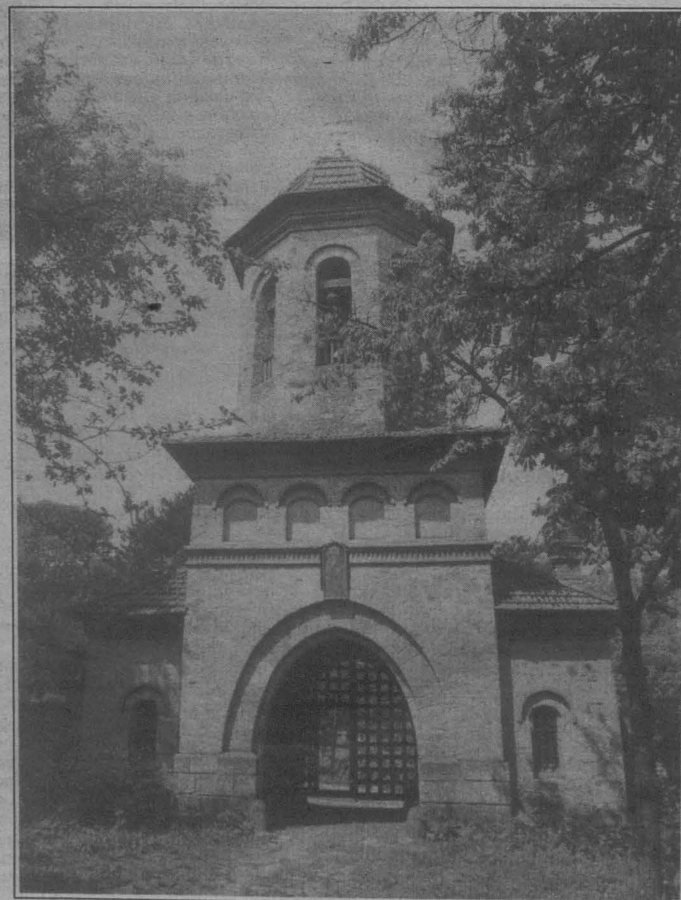
Bucovina

De la Ruconium, din munţii sacri,
Ce scapără întunecaţi sub lună
Şi până sus spre apele de-argint,
Cesari nebuni te-au îngrădit cu spini,
Ţi-au pângărit moşia
Şi ţi-au vândut-o la streini.

Acum te-ntorci!... În temple irump
coruri
Şi ard tihnit aprinsele altare...
Zările orbite de lumină
Vibrează sclipitoare;
Fulgerătoare arme noi aşternem
Covor de-oţel sub paşi-ţi, Bucovină.

Tu, sora cea mai mică,
Ce-ai fost într-o coroană cea mai rară
Şi mai de preţ din nestemate,
Te-ntorci de suferinţe iluminată...
Cu laur verde vom încinge
Fruntea ta martirizată.

Ion Al. GEORGE

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Arcadie SUCEVEANU

PEŞTE DE MARE

...Căci dezbrăcat de solzi, umilul peşte
Nu mai distinge mlaştina — de mare...
De-aceea poate, c-un satâr de sare,
M-au ras de viu, de la urechi spre deşte.

În ape tulburi şi leşii amare,
De sine descojit, aveau nădejde
Că-ntr-un târziu va fi să strig orbeşte
Că văd şi eu, în mâl, numai altare.

Dar, viu, eu am ţipat neomeneşte
Că-n acest smârc nici nu adie-a mare
Ci mai curând a dogmă stătătoare,

Că nu-s reptilă flască, ci doar peşte,
Şi cărui — prin credinţă şi visare —
Noi solzi — de-argint! — au şi pornit a-i creşte!

Grigore CHIPERI

REFLEXE

te însoţesc
în visul capricios

apari
mai ales când bărcile se clatină
furtunatic

te recunosc
printre atâţia fluturi care luptă

mă împingi
de la foc înapoi în mare

X X X

muntele tău — urmele pe care
păşeşti
laboratorul unde nuanţele se
pulverizează
câteodată mi-i atât de greu
să spun să nu spun
să renunţ la tot
ce nu va putea fi transmis nimănui
dar şi alte întrebări shakespeareene
paralele cum vieţile lui Plutarh

X X X

cei cu banderolă exprimă îndoială
armele lor s-au descărcat în aer
i-am văzut, cum ar spune naratorul
tracul lor sinistru
a fost aşezat pe umeraşe
s-au scurs
picături de apă ori sânge
uşor de confundat în beznă

Emilian Galaicu PĂUN

DE LA IOAN

nici trup măcar: poate un gând
în creierii de gheaţă-ai munţilor
lavină de pe limba muţilor
— doar să mă cheme — aş fi venind

dar sub troiene de tăcere e
pacea de-ntâi... voi fi fiind
nici trup măcar: poate un gând
pe care-l tace, să nu-l sperie

GRAVITAŢIE
(haiku)

În zorii zilei
dumnezeu cădea
ca roua: pretutindeni

LEVITAŢIE („FUM")

Azi frumoasă drept mă-nalţ ca fumul
din ocna mea salină de sudoare...
Limbile cărnii-a tot mistuitoare
ţin rugul trupului aprins — pe scrumul

neînviat dansa-voi cu picioare
de abur: voi lua cu mine drumul
pe care ultimul am fost şi primul
sfânt; sfânta Lună şi măreţul Soare

mi-s găurile unui flaut: după
cântarea lui dumnezeiască sui...
Noi toţi suim... Dar el e-n mâna cui?
Ce degete subţiri pe rând le-astupă?

Valeria GROSU

ARS POETICA

Dând cu capul în zid, pentru a ne trezi,
Într-un vis înşelător ca mâna caldă a unui asasin,
Ne-am întrebat, fiecare, ce este, ce-o fi
Acest stres de cuvinte eşuat şi divin?

Scursă de pe cruce de răstignire această miere eretică,
Această hărţuială sadică între mare şi vânt,
Această picătură de rouă în bravadă besmetică
Suliţe suave zvârlind în bezna crescând.

Această cântare a cântărilor pe muchea abisului,
Acest Hercules grăjdar în sirenă deghizat,
Acest stupid de posibil înec pe loc uscat

Despre care nu ştii nimic
intrând în panica scrisului.

EXOD

Îngeri înfriguraţi de dor de pământ
I-această ninsoare
i-această, vai, neputinţă de întinare.
Feriţi-vă umerii zgribuliţi
De lăcomoasa înaripare!

Ea se va întoarce în fluturii raiului
Pe drumuri de nimeni ştiute,
Nouă ne vor îngheţa mâinile ştiutoare
Pe strune necunoscute.

Luaţi muntele în spinare, marea subţioară,
Tot ce vă e pe măsura puţină,
Tot ce mai poate fi salvat prin cârtire şi provocare
Şi stingere de lumină.

XXX

În faţa mării sunt ca o gânganie
Ce-şi trăieşte atât de intens şi dramatic
Copilăria titanică
Încât îi cresc gigantice aripi.

Ce flux enorm de suflare poate să provoace
Un hău albastru brusc răscolit
într-o caraghioasă micime,
Într-un fir de nisip incidental stârnit
În sferica lui menire!

Şi ce absurd e atunci că încape
În numai două maluri
Uriaşa mea viaţă,
Că vine să ia Leviatanul
Un biet vâslaş înaintând dogmatic
Prin ceaţă.

Iurie COLESNIC

POETUL

Ca să gesească cuvântul magic şi sfânt,
Cu el să străbată timpul —
codrul cumplit de sălbatic,
Poartă inima prin faţa cuvintelor,
Ca pe-o tavă încinsă, plină cu jăratic...

MĂRTURIE

Munţii aceştia
Sunt tot din neamul nostru,
I-am priceput după felul
Cum se sprijineau
Umăr de umăr.

XXX

Admit
Că sufletul mării
E răstignit pe toate catargele,
Altfel cum marinarii
Ar purta dor nestins de corăbii,
Iar corăbiile s-ar trage mereu
Mai aproape, tot mai aproape
De inima mării?...

Teo CHIRIAC

ULTIMA AMINTIRE

Oculte OZN-uri aterizând în burg
sub turla catedralei barbarii curg şi curg
râuri de morţi mă vor pescui pe la amurg

Iona se-nsoară cu Chitul din oglindă
hormonii şomează în glanda tiroidă
tocmai bună de prins cu funia de grindă

Dumnezeu o fi murit în copilărie,
printre coşurile cu frazeologie
se plimbă un câine flămând de poezie.

L-AM VĂZUT

Eu l-am văzut pe Dumnezeu
plângând
la ora zero când se lasă ceaţa
într-un oraş din care fuge viaţa
într-un oraş cu muritori de rând

eu l-am văzut într-adevăr cum plânge
îngenunchiat pe vechiul caldarâm
într-un oraş cu floare de salcâm
într-un oraş mirosind a sânge

eu l-am văzut plângând pe Dumnezeu
pe bulevardul Lenin colţ cu Piaţa
într-un oraş din care fuge viaţa
într-un oraş din care fug şi eu

ELEGIE ROCK, III

Eu niciodată
n-am fost floare
nicicând nu a trecut
pe lângă mine cineva
îndeajuns de îndrăgostit
ca să-şi scoată pielea de pe oase
zicând: El are insuficienţă de lumină
cărnoasă, el e chiar osul înflorit

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Devenit „vechi" colaborator al revistei *Constantin Corneliu Dieneș* din Nehoiu își însoțește versurile cu o frumoasă scrisoare din care citez:

„Un lucru contează: pulsul civilizat al relației cu universul considerat, poate inexact, în afara sinelui. Aici vin imediat și spun: LITERATORUL nu vine din afara sinelui, îl aștept, periodic și convingător, de pe undeva din vatra ideatică, stăruitoare prin ardere, a potențelor intrinseci. Evident, nu mă substitui, Doamne Sfinte!, eruditelor blazoane de la LITERATORUL, încerc să exprim interesul pentru LITERATORUL, interes întreținut nu numai cu spontaneitatea avântului inițial și, în parte, conjunctural, ci și prin acumulări pofticioase de substanță vitaminizantă, dacă nu cumva sună prea morbid.

Aș fi capabil să extind, până la dezbatere, ecoul ceasurilor de lectură, spun însă doar atât: citesc și recitesc acest interesant săptămânal, având mereu la îndemână fie și numai ISTORIA LITERATURII lui G. Călinescu. După o singură oră de lectură am cea mai normală dintre senzații: sunt mulțumit. După mai multe ore de lectură, sunt instruit. Ce-mi trebuie mai mult, stimate Domn?!...

În acest context— de instruire, cum spuneam —, trebuie înțeleasă și obstinația prezenței mele în calea Domniei Voastre, păstrându-mi bunul simț de a vă ruga să nu mă luați prea mult în seamă. E bine doar să știți: cineva, acolo jos, iubește LITERATORUL, iar acel cineva scrie și citește doar pentru că mai există LITERATORUL."

DIALOG

Cristian-MihaiPomohaci (București) își cere scuze pentru „îndrăzneala" de a trimite poeziile în manuscris și își dorește o lectură „cu bunătate". Inutil. Când iscălește o asemenea rubrică, poștașul se dorește — și bine ar fi să fie — *rău*. Rețin pentru nota insolită de humor ce se va bucura fără îndoială și de simpatia frumoasei noastre dactilografe această „Despărțire de femeia blondă":

„Frumoase mâinile tale
virgulă
frazele se usucă și mor
virgulă
frumoși obrajii tăi
virgulă
e și acesta un mod
de a
virgulă
într-o zi stiloul
a căzut pe hârtie
pătând-o".

Deaconu Claudiu (Onești) își pune grave probleme existențiale: „ De ce sîntem mereu în slpeen?" Sufletul, evident, „doare", senzația statornică e de „asfixie", de „pustiu", de „gol în piept". Mici, uzate poze de împrumut în care ne e greu să credem. „Limba nu m-ajută" e poate singura formulare sinceră „indubitabilă".

Arin Nicolae Popescu (Galați): Stimată redacție vă alătur un „set" de poezii. Am scris această epistolă cu dorința nedisimulată de a afla și părerile altora despre propriile mele „producții".

Trebuie să vă mărturisesc că publicarea uneia sau alteia din ele mi-ar produce o mare bucurie. Sper ca textele să poată trece prin „filtrul" dvs.

Oricum, aștept un răspuns în „Literatorul" sau prin orice alt mijloc ce vă stă la dispoziție.

Menționez că am aproape 18 ani și sunt elev la Liceul „Vasile Alecsandri" din Galați.

În rest las poeziile „să vorbească".

Versurile, foarte de început, nu prea vorbesc. O vehemență jurnalistică ucide cel mai palid fior de originalitate.

Și totuși... mă simt tentat să recitesc și în filă tipărită scurta compunere intitulată chiar „Și totuși":

„S-a gândit
Aproape totul.
S-a spus
Aproape totul.
S-a scris
Aproape totul.

Și totuși
Această dimineață
Nu trebuie
Să se sfârșească."

Pentru **A. Alexandrescu** o precizare: faptul că Fănuș Neagu v-a comunicat că „manuscrisul" romanului „Cînd vin și pleacă studenții" se află la mine, mă umple de uimire. E poate o șotie a marelui blond. N-am primit romanul. Și nici nu cred că e potrivit să trimiteți unei reviste cu un număr mic de pagini un... roman. Ar fi de mirare ca studenții dvs. să poată stipendia apariția romanului, așa cum presupuneți (câteva milioane!). Cât privește mâna de ajutor pe care le-aș da-o... studenților (cum?) nu pot spune altceva decât că m-aș bucura să pot citi — tipărit — romanul cu atât de puțin atracțios titlu, dar, posibil, demn de laudele Cellei Serghi.

Dan Gafton din Sibiu i-a scris lui Marin Sorescu dar acesta mi-a trecut mie, pentru răspuns, atât versurile cât și răvășelul însoțitor. Deși nu i-a citit produsele literare, mama junelui candidat la gloria poetică, departe de a-l încuraja, crede că odrasla sa „nu are nici un talent". Eu ce să spun? Admir în aceste încercări iubirea pentru natură, pentru armonii și frumos dar... socotesc respectuos că mama versificatorului a dat, înaintea mea, un verdict exact.

Augusta-Magdalena Dumitrescu (Tîrgu-Jiu): „Eu tocmai acum învăț să zbor și tot ce-mi doresc este ca vântul să mă poarte spre bine. Dumneavoastră vă scriu cu speranța în suflet, rugându-vă să mă îndrumați pe un drum bun. Am avut curajul să vă scriu despre mine și despre pasiunea mea și doresc să știu cu adevărat dacă această cale a poeziei e dornică de a mă primi să o străbat. Și pentru a vă oferi o imagine asupra a ceea ce eu „creez", voi transcrie două dintre poeziile mele.

Aștept cu nerăbdare răspunsul dumneavoastră, care pentru mine valorează foarte mult".

Rețin curajul de a scrie despre *sine* al autoarei, e de fapt un apanaj al marei poezii (unul din ele), admir limpiditatea expresiei dar nu și teribilismele. „Aș vrea să numai vreau nicicând / ceva ce poate fi posibil". E ceva de înțeles în asemenea vorbe?

Tiberiu Vernuș (Constanța) scrie:

„L-am citit pe Eminescu
și am compus în stilul lui
De ce?

L-am răsfoit pe Nichita
și versul meu i-a furat
notele
De ce?

L-am parcurs pe Bacovia
și mâna mea a devenit
cadavru.
De ce?

M-am citit pe mine
și am devenit un de ce.
De ce?

Dacă e întrebată posteritatea n-am a mă amesteca. Dacă aș fi eu cel întrebat aș rosti convingător și muzical: Habar n-am! Nu aș fi atât de grăbit cu acest răspuns, dar m-am văzut „încurajat" de parcurgerea unor blestemății (mirabile la om, se vede, instruit) de felul „Recviemului polarității"(!):

„Misterul feminin
deplin,
îl regăsim
într-un suspin.

La polul opus
redus,
în vin
orgasmul masculin."

Elisabeta Bogățan e împătimită după *gazel*, poemă cu formă fixă de o maximă dificultate (o singură capodoperă în literatura română, *Gazelul* scris de, ați ghicit, Mihai Eminescu) și trebuie spus că ambițiile îi sunt, în parte, încununate de succes.

„n-ai puteri să poți să scuturi
apa zărilor din ciuturi

locuiești mereu hotare
însetat de începuturi

vezi izvor de curcubee
în măruntu-i loc de fluturi

chipurile-ți schimbătoare
curg grăbit sclipind a scuturi

orb așezi în apa vremii
trupul tău tăiat în luturi".

Laurențiu Ghiță (cu care am mai vorbit la această rubrică) îi scrie lui Sorescu — logic —, îmi scrie și mie, se-nțelege dar poema cu care își începe ultimul transport de poezie se numește — pur și simplu — „Scrisoare către Dumnezeu".

Din pricini varii scrisoarea *aceasta* rămâne fără răspuns.

Vrînceanu Gabriel (Buzău) e de o dezarmantă sinceritate („N-avem ce număra în buzunarele goale"), e un sceptic nemântuit („E frig și urât / e lipsă de toate". Eu, ce să spun decât să-l aprob cu feroce convingere? Cum e cu versurile? Vorba nu mai știu cui, e lipsă de toate"...

Cîteva „telegrame". Pentru **Lucian Mircescu** (Periș): descifrarea textelor m-a supus unui veritabil canon. Desigur, versurile oferă, prea puțin pentru un răspuns".

Ana Pîrîianu: Neconcludentă „Nostalgia trecutului" care am remarcat o adevărată colecție de truisme „lirice". Nu lipsesc *tainică chemare, bolt-albastră, mândru bucium, al sufletelor chin, a păcii carte* etc.

Gavril Cornuțiu: „Schița de model teoretic al modului românesc de a fi" depășește profilul revistei.

Dorin Ploscaru: Versificare neglijată în care banalității i se conferă mister „filozofie", încifrare din neputință: „Luminile / Îndepărtate / Garoafe" În noapte / Întrebați-i / Cum / Mai vor / Sau nu mai / vor / Dacă rănile dor / Dacă dorul e dor / Lătrat de cocoș / Cântat de câine / În zi de zor".

Poștașul îi roagă stăruitor pe corespondenții săi să nu-i trimită manuscrise ci texte *dactilografiate*. El va refuza să citească *volume* întregi, lungi nuvele și — se înțelege — romane.

El nu e un profesor de literatură ci un cititor „profesionist": dacă paginile socotite de el publicabile nu apar „vina" e doar a redacției și a lipsei de spațiu.

El continuă să nu creadă în „lansările" de scriitori prin mijlocirea Poștei și e convins doar de lansarea la apă (cu șampanie) a vapoarelor.

Gheorghe TOMOZEI

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CU ACEEAŞI NEBIRUITĂ TĂRIE

Interviu cu dl VALERIU MANEA, membru în Biroul Executiv al Organizaţiei Tineretului Creştin Democrat din Republica Moldova — organizaţia de tineret a Frontului Popular Creştin şi Democrat — student în anul IV la microelectronică (Institutul Politehnic din Chişinău), însărcinat cu relaţiile mass-media

***Rep.:* Bun venit la Cluj, d-le VALERIU MANEA. Sunteţi aici pentru a doua oară, de astă dată sosit — pot spune — direct de pe linia frontului din Transnistria.**

V. MANEA: Mulţumesc. Într-adevăr, alaltăieri eram la Cocieri.

***Rep.:* D-le Manea, aţi putea să ne spuneţi care sunt de fapt forţele românilor moldoveni care luptă în Transnistria împotriva gardiştilor lui Smirnov, împotriva mercenarilor şi cazacilor iar, mai nou, din 19 mai opunând rezistenţă Armatei a 14-a?**

V.MANEA: Principala forţă — organizată — o constituie poliţia. Ea se împarte în două. Poliţiştii localnici, din Transnistria, şi forţele de sprijin, care se schimbă la 10 zile, sosiţi de la Soroca, Floreşti, Cimişlia, Hînceşti etc. O altă împărţire, dacă vreţi: poliţiştii învederaţi, patrioţi, care n-au plecat de pe poziţii, şi cei care pur şi simplu îşi fac serviciul. Să nu uităm că în proporţie de 30-40% (ca moştenire a vechiului regim unional) poliţia — sau ofiţerii ei, dacă vreţi — sunt ruşi ori ucraineni. Ei luptă pentru că li se ordonă, 10 zile, cînd sunt în pericol direct.

A doua forţă o constituie forţele speciale ale Ministerului de Interne, beretele negre, OMON dacă vreţi: Sunt forţe de elită, bine antrenate şi ţinute în rezervă. Intervin foarte rar. Sunt alcătuite în principal din foşti luptători în Afganistan, din foşti membri ai diviziei a 7-a din Lituania (de paraşutişti, unde mi-am îndeplinit şi eu stagiul militar) şi care şi-a făcut simţită prezenţa în Ungaria, Cehoslovacia, Nagorno-Karabah etc.

***Rep.:* Deci subordonaţi Ministerului de Interne...**

V. MANEA: Efectiv. A treia o forţă o reprezintă membrii Ministerului Securităţii Naţionale. Puţini – aproape că nu-i vezi, nu-i auzi, nu sunt prezenţi pe câmpul de luptă.

***Rep.:* Normal. Au alte misiuni. Trebuie să afle ce se întîmplă în aşa-zisa Republică Nistreană, dincolo de linia focului.**

V. MANEA: A patra forţă, localnici sau voluntari, veniţi să ajute rude, prieteni, deci din proprie iniţiativă sau la apelurile Frontului Popular Creştin Democrat, sunt voluntarii.

***Rep.:* Cine îi înarmează pe voluntarii de toate categoriile?**

V. MANEA: Se înarmează singuri, în luptă, Frontul Popular Creştin Democrat din Moldova nedispunând de structuri militare. Să vă dăm un singur exemplu, petrecut la 3 martie 1992, dată după care s-a „încins", din punct de vedere militar, conflictul. Separatiştii lui Smirnov, cum ştiţi, atacaseră în forţă poliţia din oraşul Dubăsari, o dezarmaseră şi alungaseră. Poliţiştii s-au retras în comuna Cocieri, unde se aflau şi voluntari. Dar şi o puternică unitate militară din Armata a 14-a. Şi în 3 martie soseşte acolo o importantă formaţie de cazaci smirnovişti, sub pretextul că vor să apere unitatea Armatei a 14-a de poliţiştii români. Militarii au permis accesul maşinilor cu care veniseră cazacii. Ai noştri şi-au dat seama că mercenarii au pus mâna pe armament şi-l evacuează. Din prudenţă şi fiind mult mai puţini, ai noştri au intervenit spre seară, când majoritatea maşinilor plecaseră. Au oprit ultimele camioane, au arestat 30 de cazaci, iar voluntarii noştri au pus mâna pe vreo 70 de automate şi muniţie. Ei, cazacii, scoseseră vreo 500. Oricum, a fost prima acţiune mai importantă de partea noastră şi Smirnov plus Ostankino (canalul 1 al televiziunii moscovite) au strigat că românii atacă Armata a 14-a.

***Rep.:* Există şi alte forţe?**

V.MANEA: Da. Nu voluntari propriu-zişi, ci *„Scorpioni şi Burunduci"* (Burunducul e un mamifer asemănător bursucului, parcă n-are oase, se strecoară peste tot, foarte agil). Sunt grupuri formate din luptători „afganezi" — primii care au ţinut în mâinile lor podul şi hidrocentrala de la Dubăsari. S-au repliat numai copleşiţi numeric şi lipsiţi de muniţie. Ei au fost solicitaţi de cei din Coşniţa şi Cocieri. Nu de o persoană anume, ci de obştile săteşti. Mulţi luptători sau simpatizanţi ai F.P.C.D.M.

***Rep.:* Cam câţi luptători moldoveni stau în apărare, cu arma în mâini, pentru teritoriul de dincolo de Nistru?**

V.MANEA: După aprecierile mele, nimeni nu mi-a spus asta, de la Doroţcaia, Coşniţa, la Cocieri, Cîrjova sunt vreo 5.000 Dar numai la Dubăsari mercenarii lui Smirnov sunt vreo 15.000. Sigur că ai noştri, adăugând poziţiile de la Criuleni, Holercani, Vadul lui Vodă etc., cu tot cu oamenii din susţinere — bucătari, şoferi etc. — în total pot să fie vreo 20.000. Adică puţin, dacă te gândeşti la mercenari şi mai ales la Armata a14-a.

***Rep.:* Câte zile aţi stat ultima oară pe front?**

V.MANEA: Ultima-ultima oară am rămas o zi. Să văd cum mai stau lucrurile. Dar în ultimele luni am stat cîte 3 sau 2 zile în mai multe rânduri.

***Rep.:* Dumneavoastră personal, credeţi că situaţia din Transnistria trebuie rezolvată pe calea armelor?**

V.MANEA: Cazacii, gardiştii, smirnoviştii s-au compromis în asemenea măsură că nu pot accepta altă continuare, altă cale decît a războiului.

***Rep.:* Mai există şi alte forţe care luptă în afară de „scorpioni şi burunduci"?**

V.MANEA: Mai există luptătorii aşa-zisului „Cenaclu", vreo 500 la număr, care tot singuri s-au înarmat.

***Rep.:* Judecând după istorisirile Dvs. şi după seria de articole, destul de sumbre, publicate în „România Liberă" de Eugen Dichiseanu (corespondent pe front: seria intitulată *Acolo unde românii sunt ucişi pe pământul lor*), rezultă că între numeroasele grupări oficiale sau de voluntari există neordonări, neînţelegeri, neasistenţă, uneori chiar disensiuni. Consideraţi utilă introducerea sub comandament unic, cum a anunţat preşedintele Snegur şi generalul Ion Costaş (ministrul apărării din Republica Moldova) pentru coordonare unică, a tuturor forţelor care se opun separatiştilor?**

V.MANEA: Aţi spus coordonare şi comandament unice. Coordonare — da, comandament nu cred că ar fi acceptat de toată lumea. V-am spus că la comandă, în armată ca şi în poliţie, sunt mulţi ruşi. Coordonarea este necesară.

***Rep.:* La comanda efectivă a armatei române din Republica Moldova sunt sigur că generalul Costaş a avut grijă să numească persoane sigure. L-am cunoscut în iunie 1990 şi mi-a făcut impresia unui excelent militar, iubitor de ţară, sobru, discret, reţinut, care ştie să gândească repede şi bine.**

V.MANEA: Generalul Ion Costaş a trăit în aceeaşi margine de sat cu tatăl meu, în comuna Ţarigrad din fostul judeţ Soroca, acum în raionul Drochia. În 1947 — el avea câţiva ani — părinţii lui au fost ridicaţi şi deportaţi în Siberia, o dată cu bunicul meu. Vă daţi seama că nu poate să nu fie patriot.

***Rep.:* Să revenim asupra unui eveniment care s-a petrecut recent: Decretul de mobilizare generală, în armata naţională a Republicii Moldova, a tuturor bărbaţilor în vîrstă de 18-45 ani.**

V.MANEA: Mijloacele de informare în masă niţel au greşit: n-a fost un decret de mobilizare a tuturor rezerviştilor, ci o atenţionare — cu depunerea jurământului ca în orice ţară — că rezerviştii oricând pot fi chemaţi sub arme fiind ţara în pericol.

***Rep.:* Ştiu, dar precizarea s-a aflat abia peste 3 zile, timp în care au avut loc reacţii interesante...**

V.MANEA: După cum a fost la început formulat decretul, important a fost că toată lumea se aştepta ca în orice moment să plece pe front având în vedere că ţara e în pericol.

***Rep.:* Ce ne puteţi spune despre reacţia Federaţiei Sindicatelor din Moldova — ca să începem cu această federaţie?**

V.MANEA: Reacţia sindicatelor rusofone din Moldova, ca şi a Ligii mamelor de naţionalitate rusă a fost să transmită telegrame alarmate preşedintelui Elţin. Una din telegrame scria aproximativ cam aşa: „Din ce cauză acel sfert de ruşi din Moldova care trăiesc în Transnistria trebuie să hotărască soarta celor 75% de ruşi care trăiesc pe malul drept al Nistrului? De ce ruşii trebuie să se omoare între ei? Cine sunt cei de la Tiraspol şi cine le-a dat dreptul ăsta?"

***Rep.:* 75% din ruşi — adică cei din Basarabia, care convieţuiesc în relaţii acceptabile cu românii. Şi care vor să trăiască acolo unde locuiesc, respectând, desigur, legile Republicii Moldova.**

V.MANEA: Mai apar şi conflicte, dar sunt realişti. Şi vor să obţină cetăţenia Republicii Moldova pentru a-şi păstra slujbele bine remunerate, locuinţele etc. — pe care slujbe sau locuinţe nu le-ar avea în Rusia. Decretul de mobilizare a fost — şi chiar aş putea spune astfel — şi un demers diplomatic pentru că a arătat anume cine sunt aceia care în Tiraspol luptă — nu muncitorii, cum zicea Aleksandr Ruţkoi — împotriva poliţiei. Adică vechile structuri ale puterii, comuniştii, care şi fac în Transnistria mobilizările.

***Rep.:* Deci, e adevărat că mobilizările separatiştilor se fac prin Komsomol şi organizaţiile de partid?**

V.MANEA: Exact. La Tiraspol a fost legalizată – deşi în Rusia partidul comunist e interzis – Secţia orăşenească a partidului. Există chiar un Comitet Central al Republicii Nistrene, cu drapel roşu cu Lenin, cu secera şi ciocanul ...

***Rep.:* Ca tânăr, ce mesaj aţi transmite colegilor dvs. şi, în general, tineretului din România?**

V.MANEA: Să nu uite nici o clipă că în stânga Nistrului trăiesc, în majoritate, de veacuri, români de-ai noştri. Că este pământ românesc şi voievozii noştri s-ar întoarce în morminte dacă l-am înstrăina. Că tot ce s-a construit acolo s-a făcut din sărăcia şi sudoarea întregii Basarabii şi trebuie, de drept, să rămână ţării. Avem nevoie, acum, la greul din aceste zile, de spiritul mântuitor al unităţii şi solidarităţii tuturor românilor! Şi să se manifeste cu aceeaşi nebiruită tărie ca în 1918!

Virgil BULAT

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Mărturii despre ora de foc și sânge a Transnistriei

Interviu cu dl academician PETRU SOLTAN, președintele Comisiei parlamentare pentru știință și învățământ" din Parlamentul Moldovei, reprezentantul românilor transnistreni în Comisia mixtă de negociere a conflictului

Rep. : Stimate domnule academician Petru Soltan, permiteți-mi să vă felicit pentru titlul de Doctor honoris causa al Universității din Cluj, întâiul titlu de doctor în matematici pe care l-a acordat până azi, de la înființarea în 1919 a Universității Daciei Superioare.

P. SOLTAN : Știu acest lucru, este o Universitate extrem de pretențioasă, și această exigență îmi sporește emoția. Mulțumesc pentru acest titlu pe care îl consider și un semn de încurajare față de românii transnistreni. Mă bucur că acest gest vine din partea Transilvaniei, provincie românească din care provin o parte din românii din stânga Nistrului, strămutați acolo ca păstori cu multe veacuri în urmă.

Rep. : D-le academician, sunteți originar din Transnistria, mai precis din comuna Coșnița, așezare românească aflată într-un colț al Nistrului, înconjurată din trei părți de apă...

P. SOLTAN : ... iar spre Est, pe uscat, apărată de o colină căreia oamenii din sat îi spun „Valul lui Traian". Iată cum se păstrează vie, intactă, moștenirea originii noastre daco–latine. De altfel și numele Coșnița înseamnă arhaic „stup de albine".

Rep. : Știu că aveți și o biserică străveche, la renovarea căreia și dvs. ați donat o importantă sumă de bani. Mai știu că această comună rezistă pe Valul lui Traian cu arma în mînă de peste trei luni de zile împotriva bandelor separatiste care au atacat-o și cu tancuri. Ce ne puteți spune despre situația actuală din Transnistria?

P. SOLTAN : Pentru a o înțelege, trebuie recapitulate câteva date. Din cele 4 milioane de oameni ai Republicii Moldova, dincolo de Nistru trăiește circa jumătate de milion. Ultimul recensământ, în 1988, arăta că 42% din locuitori sunt români moldoveni, 26% ucraineni, 22% ruși, iar restul de 10% bulgari, tătari, evrei etc. Populația românească se află în special în mediul rural — în orașe fiind aduși mulți ruși și ucraineni, prin industrializare. Deși suntem majoritari, iată că numai 20% din populație, cu sprijinul mercenarilor, cazacilor și al armatei a 14-a, provoacă o stare conflictuală, de război, provoacă o stare conflictuală, de război împiedicând întreaga Republică Moldova să pășească pe calea reformelor și a economiei de piață.

Rep. : După cîte știu, într-adevăr, conflictul acesta durează de câțiva ani buni.

P. SOLTAN : Mai exact, de vreo trei ani. Când în vara lui 1989 Parlamentul republicii a hotărât introducerea ca limbă de stat a limbii moldovenești — adică a limbii române, căci nu sunt două limbi, ci una — parlamentarii rusofoni ai Transnistriei s-au retras din Parlament, amenințînd cu declararea independenței și pornind la început cu sabotaje de tot felul. Bunăoară, întreruperea, de către un detașament de femei la Tiraspol, a traficului pe singura cale ferată care leagă Ucraina și Moldova de România și Bulgaria. Numai marile pagube aduse comerțului internațional au determinat Moscova să insiste pentru sistarea grevei. Apoi, separatiștii „prezidentului" Smirnov din Tiraspol nu vedeau cu ochi buni reformele democratice și administrative inițiate de Gorbaciov. Era un „consens" unional și mărâiau, dar se supuneau.

Rep. : Pînă la puciul moscovit din vara lui 1991.

P. SOLTAN : Exact! Ce s-au mai bucurat de puci Smirnov și specialiștii lui! Au trimis telegrame de credință față de noua ordine, telegrame de felicitare, ba, a doua zi s-au și repezit la Moscova să-și exprime adeziunea! Înlăturarea pucițtilor, dezmembrarea URSS și declarația noastră de independență de la 27 august 1991 au produs în Transnistria panică în rândul slugilor imperiului și comunismului. De pildă, există și vreo trei șefi „moldoveni" printre separatiști: Mărăcuță, Caraman, Chițac. Să luăm numai pe ultimul: Cine-i Chițac? Un bucovinean KGB-ist din zona Cernăuțiului și care a fost implicat în înăbușirea revoluției din Ungaria, din 1956 și a „Primăverii de la Praga" din 1968. Compromis la Cernăuți, s-a refugiat în Transnistria să scape cu fuga. E de înțeles înverșunarea trădătorilor de teapa lui, care simt că istoria le trage pământul de sub picioare.

Din toamna anului trecut, de cînd armata a 14-a s-a dovedit brusc (după puci) foarte binevoitoare, separatiștii au chemat mercenarii cazaci, au început să alunge posturile de poliție, să-i asasineze pe toți cei care opuneau rezistență, să închidă școlile românești, să-i persecute pe cei care aveau copii la studii în Chișinău sau în România, să dea foc la casele membrilor Frontului Popular al Moldovei (azi Frontul Popular Creștin și Democrat al Moldovei — FPCDM), să blocheze satele în care nu puteau intra,și podurile de peste Nistru. În această situație, sătenii au pus și ei mâna pe armă, să-și apere copiii, femeile, propriile lor vieți, puțina avere... Adevăratul val de răscoale populare țărănești — și sunt destui ucraineni care luptă alături de moldoveni — arată că oamenii nu vor un regim impus de teroarea bandelor de gardiști cazaci și mercenari cu tot sprijinul în armament, tancuri, blindate, rachete, dat de armata a 14-a.

Rep. : Era și normal ca transnistrenii să ceară ajutor Moldovei, iar Moldova să nu rămână indiferentă. Nu numai din legitime interese naționale, dar și din serioase rațiuni economice.

P. SOLTAN : Eu aș spune vitale. Peste 1/3 din întreaga putere economică a Basarabiei se află, intenționat construită de ruși acolo, în Transnistria.

Rep. : După informații din Parlamentul Moldovei, în ultimii 15-20 de ani Basarabia contribuia cu circa 15 miliarde de ruble la bugetul unional. După reținerea sumelor necesare cheltuielilor imperiale (armată, transporturi, reprezentanțe externe), i se redistribuiau numai între 3-5 miliarde ruble pentru dezvoltarea proprie...

P. SOLTAN : Mai precis, în medie 4 miliarde. Dar nu numai aceste 4 miliarde erau cheltuite pentru industrializarea Transnistriei. Moldova trebuia să mai dea bani. Altfel cum se construiau giganți ca termocentrala cu putere instalată de 2 milioane KW, care alimentează toată Basarabia, ba se mai și exportă în Bulgaria? Altfel cum s-ar fi construit oțelăriile de la Rîbnița, unde s-au adus din Rusia mii și mii de muncitori, pînă și portarii! — ca să ne deznaționalizeze. Deci la ridicarea puterii industriale, care este în Transnistria, au contribuit banii și sudoarea întregii republici. Situația economică este atît de complexă, încât cu tot războiul, cu sabotaje, schimburile economice continuă, separatiștii nu întrerup furnizarea curentului electric.

Rep. : Cu alte cuvinte, viața însăși arată că soluționarea pașnică a conflictului interetnic nu este numai posibilă ci și extrem de necesară.

P. SOLTAN : Aș adăuga și al treilea argument — cel politic. Republica Moldova e stat independent și suveran, membru cu drepturi depline și frontiere recunoscute al ONU, este membru al Consiliului European pentru Securitate și Cooperare, este semnatar al Tratatului de la Helsinki. Cum poate rămîne comunitatea internațională, Comunitatea Europeană, chiar NATO, indiferente la încălcarea grosolană a suveranității? Nu poate rămâne. Reacția Statelor Unite, ajutoarele umanitare trimise refugiaților transnistreni de către Germania, sprijinul internațional — toate arată că acest conflict interetnic poate și trebuie să fie rezolvat pașnic. Eu sunt foarte încrezător în acordul semnat de cele patru țări — Republica Moldova, România, Rusia și Ucraina — pentru rezolvarea pașnică a conflictului interetnic. Chiar dacă va mai trebui să treacă timp și va mai trebui să facem față zvârcolirilor fiarei.

Rep. : Ați spus de două ori conflict interetnic. Să fie vorba numai de așa ceva în Transnistria?

P. SOLTAN : Categoric, nu. Tocmai de aceea spuneam și „zvârcolirile fiarei". Pentru că nu este un conflict propriu-zis etnic, ci doar un aspect exterior de acest fel. De sute de ani românii, ucrainenii, rușii au trăit în Transnistria și nu s-au bătut între ei. Au fost antrenați în războaie mondiale — asta da, însă între ei nu s-au bătut. Răul trebuia să vină din afară. Și a venit și de astă dată, nu sub forma războaielor pornite de puteri mondiale ci a înfruntării dintre sisteme politice și economice incompatibile.

Rep. : Exact. V-am auzit vorbind o dată despre cei trei stâlpi pe care se întemeiază separatiștii-ruși ai lui Smirnov.

P. SOLTAN : Da. Deși este greu să spui care este mai periculos. Primul ar fi al șovinismului imperial. Ce nevoie avem noi de intrare într-o așa-zisă Europă democrată și într-o economie de piață, dacă pierdem VELICAIA ROSSIA (Marea Rusie)? zic rușii care pleacă acasă din țările baltice, din Caucaz, din țările musulmane, foste sovietice. Al doilea stâlp este acela al conservatorismului comunist. Peste tot în URSS partidul comunist s-a dizolvat, nu însă și în Transnistria, unde lângă steagul rusesc — roșu, alb, albastru, sau lângă cel țarist alb cu cruce oblică albastră flutură steagul roșu cu Lenin sau cu secera și ciocanul. De altfel, recrutările în NOVAIA ROSSIA (Noua Rusie), cum numesc ei Transnistria, se fac prin intermediul Komsomolului (Organizația tineretului comunist). În stânga Nistrului a fi transnistrean rus înseamnă a fi comunist rus — și invers. În fine, al treilea stâlp, extrem de puternic și conservator, îl constituie Armata Imperială. Foarte nemulțumită de destrămarea Imperiului și având în față spectrul șomajului. Ofițerii Armatei a 14-a, mulți dintre ei, au familii, apartamente, privilegii în orașele Transnistriei și bineînțeles mentalități de NATCHAINIC (mari șefi, stăpâni), urăsc și disprețuiesc oamenii de rând, și mai ales pe românii autohtoni. De aceea dau arme mercenarilor, cazacilor, gardiștilor iar uneori se implică direct, chiar dacă izolat.

Rep. : Deși situația este extrem de complexă, iar forțele implicate sunt de temut, totuși spuneați că sunteți optimist.

P. SOLTAN : Da, pentru că mari interese ne vin în sprijin. Ele vor stopa acțiunile de ațâțare artificială, din afară, ale conflictului. Conflictul nu are o bază locală puternică — rușii sunt numai ceva peste o sută de mii. Numai cu gărzile separatiștilor locali nu pot face față moldovenilor. Sunt puternici prin mercenarii aventurieri din toată Rusia, prin cazaci, prin conturi deschise în bănci din Moscova (s-a descoperit și la Kiev un astfel de cont secret imperial, și Parlamentul Ucrainei l-a închis). Sunt puternici prin uriașa forță de sprijin a Armatei a 14-a. Dar într-o bună zi — și așa trebuie să se întâmple — cineva va spune „Băieți, toată lumea acasă!" Conflictul se va stinge practic de la sine prin plecarea mercenarilor, cazacilor, Armatei a 14-a.

Rep. : Bănuiesc că prin acel „cineva" care va da comanda dvs. înțelegeți marile interese în joc. Pentru Ucraina e mai simplu: nu dorește federalizarea Republicii Moldova (prin apariția unor republici Nistreană și Găgăuză) pentru că aceasta ar crea un precedent periculos pentru ea însăși. Recent Parlamentul Ucrainei a respins crearea așa-zisei Republici Autonome Ruse din Crimeea. Interesele de acum ale Rusiei sunt însă foarte complexe.

P. SOLTAN : Într-adevăr, foarte complicate. Spuneam mai înainte cât de puternici sunt cei trei stâlpi. Vârfurile lor nu se află pe Nistru ci la cel mai înalt nivel, la Moscova. Vicepreședintele rus Ruțkoi a promis cu vreo lună în urmă rușilor separatiști marea cu sarea, la Tiraspol. Că Rusia nu-i va lăsa în părăsire și „asuprire" pe fiii ei, că are suficiente forțe să-i apere, la nevoie chiar cu armată. Dar pe când Ruțkoi, abia întors la Moscova, ținea discursuri belicoase în Parlamentul Rusiei, Boris Elțîn îl trimitea pe Kozîrev, ministrul de externe, să semneze cu miniștrii Moldovei, Ucrainei și României acordul de rezolvare pașnică a conflictului.

Rep. : Joc dublu deci. Și extrem de ambiguu.

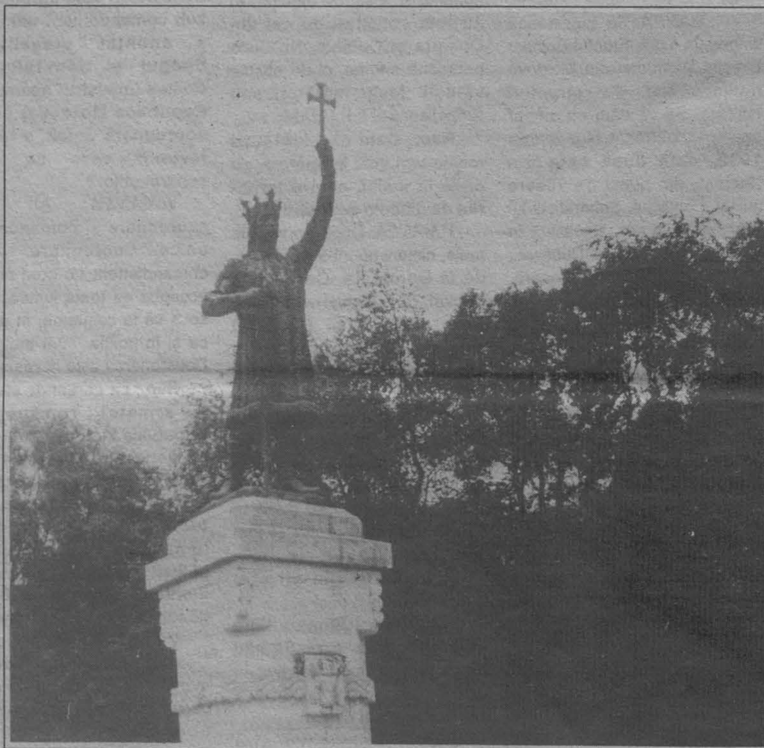
P. SOLTAN : Joc dublu, complex, greu și pentru Elțîn. El este, ca reformist, incontestabil, mai liberal decât Gorbaciov. Are însă și el orgoliul imperial, adică orgoliul unei forțe planetare. Sau, cel puțin, este constrâns să facă concesii forțelor naționalist–conservatoare și militarilor — și atunci face joc dublu. Eu însă cred că chiar dacă face concesii de moment separatiștilor și temporizează rezolvarea conflictului, până la urmă va fi nevoit să spună „Băieți acasă" din cel mai important interes al Moscovei — continuarea drumului reformelor, singura cale de a ieși din catastrofa economică. Și pentru a nu fi doborât de nostalgicii comuniști sau de militarii conservatori trebuie să asigure cât de cât mulțumirea poporului, pace socială. Nu se poate face fără bani — fără ajutor american, european, japonez. Or, Occidentul cere din ce în ce mai insistent o adevărată democratizare, adevărate reforme — nu cosmetice — și bineînțeles pace și respectarea acordurilor internaționale. Iată că, deci, sunt totuși optimist.

Rep. : O ultimă întrebare. Cum vedeți unirea cu România, adică revenirea firească a Basarabiei în trupul țării.

P. SOLTAN : Aș folosi aici o metaforă. Basarabia este ca o mână tăiată din trupul țării. Ea nu se sudează brusc, în bloc. Cum fac microchirurgii? Procedează cu mare răbdare, cu mare atenție, cu sârguință și folosind cele mai moderne metode sudează nerv cu nerv, vas cu vas, și astfel salvează întregul organism, nu numai mâna. Iată de ce este nevoie de procesul treptat de integrare, care a și început în învățământ, cultură, chiar și în economie (cam timid). Condițiile acum sunt grele, dar trebuie să facem eforturi pentru grăbirea ritmului integrării.

Rep. : Vă mulțumesc și vă urez succes în grăbirea ritmului. Nu de alta dar, dacă sudarea chirurgicală de care ați amintit ar dura ani. n-ar fi de folos nici mâinii, nici trupului...

Virgil BULAT

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro